

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Nejlepší zájem dítěte v průběhu rozvodu rodičů

a v porozvodové péči

The best interest of the child during the parents' divorce

and in the post-divorce care

Bc. Zdeňka Benešová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jaroslava Hanušová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní a střední školy
Pedagogika – výchova ke zdraví

Rok odevzdání 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nejlepší zájem dítěte v průběhu rozvodu rodičů a v porozvodové péči“ vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

podpis

Na prvním místě patří mé poděkování PhDr. Jaroslavě Hanušové, Ph.D. za odborné konzultace, podnětné rady, podporu a velmi vstřícný přístup v průběhu psaní diplomové práce.

Děkuji Mgr. Kláře Laurenčíkové Šimáčkové, Ph.D. a Mgr. Kristýně Jůzové Kotalové působících v sociálně-právní ochraně dětí za jejich odbornou podporu při práci s rodinou.

S velkou pokorou děkuji za důvěru matce dítěte, která se podělila o svůj příběh náročné životní situace, i přes vědomí nejistoty, zda výzkum přispěje k podpoře jejího vlastního dítěte, ve snaze pomoci dětem nacházejících se v podobné nepříznivé sociální situaci.

.....

Podpis

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou současné rodiny, konkrétně zajištěním nejlepšího zájmu dítěte v průběhu rozvodu rodičů a v porozvodové péči. Teoretická část nejprve seznamuje s charakteristikami současné rodiny, jako výsledku socio-kulturního vývoje společnosti, a poté se pokouší předložit pojetí současné zdravé rodiny, jako možnosti pozitivního směřování. Zabývá se příčinami a projevy rodiny ohrožené na stabilitě, otázkou rozvodu rodičů ve vztahu k dítěti a porozvodovou péčí dítě. Seznamuje s možností využití podpůrných a ochranných služeb sociálně-právní ochrany dítěte dle současné platné legislativy.

Předmětem praktické části práce je kazuistika dosud trvajících vyostřeného rozvodového konfliktu rodičů, který vyústil ve stav ohrožující zdravý vývoj dítěte. Výzkum se zaměřuje především na způsob naplňování praxe sociálně-právní ochrany. Analyzuje postupy práce, hledá hlavní překážky, které brání zajištění nejlepšího zájmu dítěte a pokouší se nalézt možnosti řešení podpory a ochrany dítěte.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nejlepší zájem dítěte, zdravá rodina, rozvod, sociálně-právní ochrana, systémové spojení

ABSTRACT

This diploma thesis deals with contemporary family, in particular by ensuring the best interests of the child during the parents' divorce and post-divorce in care. The theoretical part introduces the characteristics of the contemporary family, as a result of socio-cultural development of society, and then attempts to put forward the concept of the current healthy family, as the possibility of a positive direction. It deals with the causes and manifestations of families at risk to stability, the question of divorce of parents in relation to a child after divorce and child care. It introduces the possibility of using supportive and protective services social and legal protection of children under current legislation. The subject of the practical work is still continuing casuistry's growing conflict divorce of parents, which resulted in threatening condition child's healthy development. The research focuses primarily on the way to fulfilling the practice of social and legal protection. Analyzes processes work, looking for the main obstacles to ensure the best interests of the child and trying to find possible solutions support and child protection.

KEY WORDS

The best interests of the child, a healthy family, divorce, social and legal protection, system connection

Obsah

1 Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	1
2 Rodina.....	1
2.1 Definice rodiny	1
2.1.1. Definice rodiny z pohledu psychosociálního.....	1
2.1.2 Definice rodiny z pohledu práva	2
2.2 Vybrané mezníky z historie vývoje rodiny	2
2.3 Současná rodina.....	3
2.3.1 Možnosti k překonání krize	16
2.4 Význam a funkce rodiny.....	17
2.4.1 Význam rodiny	17
2.4.2 Funkce rodiny	17
2.4.2.1 Funkce reprodukční	17
2.4.2.2 Funkce materiální	18
2.4.2.3 Funkce socializačně - výchovná	18
2.4.2.4 Funkce emocionální.....	18
2.5.1 Biopsychosociální a spirituální potřeby dítěte.....	19
2.6 Zdravá rodina.....	20
2.6.1 Otevřený systém rodiny	21
2.6.2 Rodina jako síť zdravých vztahů	23

2.6.2.1 Rodinné uspořádání	23
2.6.2.2 Muž a žena jako partneři a jako rodiče.....	25
2.6.2.3 Role matky ve výchově	25
2.6.2.4 Role otce ve výchově	26
2.6.2.5 Význam dítěte pro rodiče	27
2.6.2.6 Sourozenci	27
2.6.2.7 Širší rodina.....	28
2.7 Rodina ohrožená na stabilitě.....	29
2.7.1 Poruchy rodinného uspořádání	30
2.7.2 Uzavřený systém.....	31
2.7.3 Nejčastější projevy a důsledky problémů v rodině.....	32
2.7.3.1 Nejčastější projevy ve vztahu mezi rodiči	32
2.7.3.2 Nejčastější projevy ve vztahu k dítěti.....	34
2.7.4 Nejčastější reakce dítěte na problémy v rodině.....	36
2.7.4.1 Tělesné znaky a projevy v chování.....	37
2.8 Udržení rodiny nebo rozvod.....	43
2.9 Rozvod rodičů a porozvodová péče o dítě.....	43
2.9.1 Fáze rozvodu.....	43
2.9.1.1 Předrozvodová fáze	44
2.9.1.2 Vlastní rozvod.....	44
2.9.1.3 Porozvodové období.....	45
2.9.2 Dítě a rozvod rodičů	46

2.9.2.1 Časové aspekty rozvodu s ohledem na věk dítěte	46
2.9.2.2 Pozice dítě v průběhu rozvodu a v porozvodové péči	47
2.10 Systém sociálně právní ochrany dítěte	51
2.10.1 Profesní etika	51
2.10.2.1 Listina základních lidských práv a svobod.....	52
2.10.2.2 Úmluva o právech dítěte.....	52
2.10.2.3 Rodinné právo v novém občanském zákoníku.....	52
2.10.2.4 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	53
2.10.2.5 Zákon o sociálních službách.....	53
2.10.2.6 Školský zákon.....	53
2.11 Institucionální systém podpory rodiny	54
2.11.1 Systémová spojení	55
2.11.2 Nástroje k podpoře nejlepšího zájmu dítěte	56
2.12 Závěr teoretické části a předvýzkum k praktické části práce	59
PRAKTICKÁ ČÁST	60
3 Přípravná fáze sociálního výzkumu.....	60
3.1 Formulace problému.....	60
3.2 Mapování sociálního prostředí výzkumu	61
3.3 Kritéria výzkumu.....	61
3.3.1 Etické dimenze výzkumu.....	62
3.4 Design sociálního výzkumu.....	62
3.4.1 Hlavní cíl a dílčí výzkumné cíle diplomové práce	62

3.4.2 Hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky	63
4 Metodika výzkumu	64
4.1 Kazuistika	64
4.2 Metody sběru dat	64
5 Výsledky kvalitativního výzkumu - kazuistika	67
5.1 Anamnéza dítěte	67
5.2 Výsledky rozhovorů	92
5.2.1 Výsledky rozhovorů a jejich shrnutí.....	94
5.2.1.1 Úvodní část rozhovoru.....	94
5.2.1.2 Hlavní část rozhovoru.....	96
5.2.1.3 Závěrečná část rozhovoru.....	101
6 Závěr praktické části práce a doporučení k praxi sociálně-právní ochrany dětí .	103
6.1 Obecná doporučení pro praxi sociálně-právní ochrany	103
6.2 Doporučení pro praxi sociálně-právní ochrany dítěte vybrané kazustiky	105
7 Závěr diplomové práce	109
8 Seznam použitých informačních zdrojů	110
9 Seznam příloh	114

1 Úvod

Diplomová práce je psána z pohledu nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) působící v oblasti podpory rodiny prostřednictvím služeb Intervenční poradny v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dítěte, poskytováním sociální služby nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Reaguje na problematiku nestability současné rodiny a to především ve vazbě k péči o dítě. Považuje pro zdravý vývoj dítěte za primární, vyrůstat v láskyplném prostředí uspokojujícím jeho potřeby. Rozvod samotný vnímá na jedné straně jako sociálně patologický, který je výsledkem řady předcházejících příčin a jejich nezvládnutými (přehlíženými, často kulminujícími či přibývajícími) projevy, avšak pokud je situace v rodině natolik závažná, že ohrožuje zdravý vývoj dítěte, chápe na druhé straně rozvod jako možnost pozitivního řešení.

Teoretická část vychází z výše popsaných důvodů a ze zkušeností každodenní sociální práce NNO, kdy rodiče zřídka disponují optimální představou o charakteristikách zdravé rodiny (vycházející ze skutečných potřeb dítěte), jejímž základním pilířem je především kvalita vztahů v rodině. V rodinách panuje značná míra odcizení, přetrvávající tendence “nevidět” problémy a v případě, že problém již kulminuje do podoby, kdy okolnosti “nutí” rodinu problém řešit, je o odstranění důsledků usilováno nefunkčními postupy namísto hledání příčin. Situaci nepřidává ani současný mediální a komerční vliv, který značně pokřivuje obraz zdravé rodiny. V neposlední řadě je vnímaným problémem nevědomost a neucelenost informací v oblasti možnosti využití služeb sociálně-právní ochrany dítěte a v oboustranné komunikaci rodina a subjekt sociálně-právní ochrany.

Předmětem praktické části práce je kazuistika vyostřeného rozvodového konfliktu rodičů, který před “zraky” sociálně-právní ochrany vyústil ve stav ohrožující zdravý vývoj dítěte vlivem rozvinutí syndromu zavrženého rodiče, přičemž tato skutečnost nebyla zpočátku zřejmá. Výzkum byl zaměřen na analýzu praxe sociálně-právní ochrany, na hledání možností řešení situace ohrožení dítěte a na vedení případu dítěte takovým způsobem, aby bylo možné získat maximální přínos pro praxi sociálně-právní ochrany.

„...Zájem dítěte je nadřazen nad všemi ostatními zájmy, jako jsou zájmy rodičů, rodiny (nebo i státu) a stejně tak musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už je uskutečňována veřejnými nebo soukromými institucemi, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány...

Primární odpovědnost za blaho dítěte ovšem náleží rodičům, nikoli státu či konkrétnímu poskytovateli odborné služby, a pro rodinu není užitečné a obvykle ani žádoucí, přebírají-li ji na sebe odborné subjekty automaticky...“ (Úmluva o právech dítěte 104/1991 Sb.)

TEORETICKÁ ČÁST

2 Rodina

Symbolicky je rodina pro člověka kotvou jistoty, bezpečí a lásky, místem vztahování se k druhým lidem i k okolnímu světu. Je nejdůležitější sociální skupinou a organizací soukromého života, mající nezastupitelný význam spočívající primárně v potenciálu vytvořit přirozené prostředí pro dítě, jeho šťastný život a příznivý vývoj.

2.1 Definice rodiny

Rodinu nelze definovat jednoznačně. Snahu o co nejpřesnější definici rodiny ovlivňuje v obecné rovině historický a sociálně-kulturní kontext, v užší rovině biologická vazba mezi dítětem a rodičem v souvislosti s posláním rodiny, jímž je péče o dítě a jeho řádná výchova. Složení matka, otec a dítě je dnes již pouze jednou z variací rodinného soužití. Do rodiny je třeba řadit nejen biologické rodiče a jejich dítě, ale také náhradní rodiče, nové partnery rozvedených rodičů apod., kteří sice nejsou „vlastními“ rodiči, avšak plní svou výchovnou funkci často ve větší míře.

2.1.1. Definice rodiny z pohledu psychosociálního

Rodina je ve svém tradičním pojetí společenskou skupinou spojenou manželstvím nebo pokrevními vazbami, odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina jako biopsychosociální skupina vzniká ze dvou členů odlišného pohlaví s neexistujícími krevními pouty a jejich dětí. V současné době však přestává platit jednota krve a biologických vazeb, naopak začíná platit jednota vazeb sociálních a emočních. Definice akceptující současnou rozmanitou podobu rodiny by mohla znít, že rodina je formou spolupráce dospělých a dětí, která může, ale nemusí, mít biologický základ, avšak musí mít sociální a socializační cíle. Je vícegeneračním soužitím rodičů a dětí, ať už v rodině úplné nebo neúplné (Langmeier, 2006; Možný 1990; Matoušek, 2005; Nakonečný 2010).

2.1.2 Definice rodiny z pohledu práva

Rodina není v našem právním řádu jasně definována. V současné době zůstává uzavření manželství žádoucí k založení rodiny, ale nejedná se o bezpodmínečnou podmínku. Vymezení instituce manželství můžeme definovat jako institucionalizovaný svazek muže a ženy, jehož hlavním úkolem je vytvoření rodiny, péče o dítě a jeho výchova (Občanský zákoník, 2014).

2.2 Vybrané mezníky z historie vývoje rodiny

Původ rodiny sahá k samotnému původu člověka a můžeme ho doložit už u pravěkých lidí. Od období zvyšující se úrovně výrobních nástrojů a sil vzrůstá potřeba nové organizace lidí, kteří vytváří společenství (klany), sdílejí stejný kult a obývají stejné místo. Uvnitř klanů jsou vytvářena pravidla týkající se např. postavení žen a mužů (otázkou například zůstává, zda vůbec kdy existoval matriarchát), rady starších nebo náboženských obřadů. Do období průmyslové revoluce mluvíme o tradiční, předindustriální rodině. Dle historických pramenů se spíše hovoří o domácnosti a hospodářství zahrnující, jak pokrevně příbuzné členy rodiny, tak služebnictvo v prostředí domova. Dřívější typická rodina je vícegenerační formace, jedná se o monogamní rodinu s dominantním postavením otce. Nejvýraznější roli hraje ekonomická aktivita, především v oblasti rodiny, na které se podílejí všichni její členové. Život rodiny je pevně vázán na vztah k půdě, k přizpůsobení se ročnímu cyklu a změnám počasí. Důraz je kladen na tradici rodiny a na rituály související nejen s ročním obdobím, ale také náboženstvím. Rodina udržuje četné intenzivní styky se zbytkem komunity, přičemž neposkytuje svým členům větší citovou blízkost širší než síť příbuzenských a sousedských vztahů. Plní hlavně roli ekonomickou a dává možnost přežití. Významným činitelem ovlivňujícím život rodiny je křesťanství: „Co Bůh spojil, už nikdy nerozlučuj.“ Výběr partnera spadá více do kompetencí rodiny, přičemž stěžejní roli hraje společenské postavení a majetkové poměry. V písních se opěvuje romantika, ale v realitě je spíše považována za nemoc (Možný, 1990; Matoušek, 2012).

Další významnou roli ve vývoji rodiny sehrává průmyslová revoluce spojená s dělbou práce a změnou povahy práce spolu s rozvojem nejrůznějších institucí postupně přebírajících řadu funkcí, jež dříve náležely rodině a naplňovaly se

v prostředí domova. Domov přestává být pracovištěm. Muž odchází za prací a žena zůstává pečovat o domácnost. City stojí stranou, v popředí je racionalita a soustředění se na budoucnost. Sexuální život je tabuizovaný, emoční prožívání potlačené. Otec má vysoké autoritativní pravomoci a i nadále výrazně dominantní postavení v rodině (Možný 1990; Matoušek, 2007).

Ve chvíli, kdy práce začíná spočívat v manipulaci se symboly a nevyžaduje fyzickou zdatnost, která je vlastní více muži, než ženě, začínají se ženy věnovat profesní kariéře a opouštět domácnosti. K tomu dochází od konce padesátých let minulého století. Zde také zažívá patriarchy první výrazný otřes. Legitimní sex postupně zaniká a předmanželský sex se stává všeobecně přijímaným. Dříve bylo podle křesťanství manželství chápáno jako svazek celoživotní a nezrušitelný, toto pojetí je však postupně substituováno chápáním manželství jako právní smlouvy vypověditelné kteroukoliv z obou smluvních stran. Žena získává značnou samostatnost osobní, ekonomickou i sociální, mění se role nejen její, ale i muže. Tlak vyžadující ekonomickou aktivitu obou rodičů vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti. Dříve nezastupitelnou socializačně-výchovnou funkci rodiny přebírá škola a jí podobné instituce. Také vliv na utváření hodnotové základny a představy o správném životním stylu již nepatří rodině. Významnou roli začínají hrát masmédiá všeho druhu. V naší zemi se rodina v tradičním pojetí rozpadá zhruba od 70. let dvacátého století, kdy dochází k definitivnímu překonání společenského odsudku rozvodu. Situace se stala složitější o vlivy socialistického systému, kdy se rodina měla stát bezpečným územím, ale nesla rozkladné prvky z vnějšího prostředí.

Vlivem uvolnění majetkoprávních vztahů a díky narůstající samostatnosti ženy, není nutné udržovat vztah s mužem z finančních důvodů. Celospolečenská tolerance vůči rozvodům a rostoucí liberalizace postojů k rozvodům se zvyšuje a zároveň chybí protirozvodové bariéry (Helus, 2007; Matoušek, 2007; Možný 1990).

2.3 Současná rodina

V současné době je rodina společenským jevem úpadkovým, mluvíme o „krizi rodiny“. Vzhledem k vysoké rozvodovosti můžeme současný model rodiny považovat spíše za sériovou monogamii (zaznamenáváme vysoký nárůst rozvodů a

opakovaných manželství., tzn., že jedinec může za svůj život vystřídat několik manželských partnerů, ale nesmí je mít současně). Místo transcendentní garance svazku (partnerství vznikající ze skutečné, nesobecké lásky překračující hranice vlastní osoby), hraje stěžejní roli při výběru partnera pojetí lásky jako vzájemné sexuální přitažlivosti, často zaměňované za stav zamilovanosti (Helus, 2007; Možný, 1990; Procházka 2012;).

V rodině nukleárního charakteru (tvoří ji rodiče a děti) dominuje osobní individualismus úzce související se změnou priorit a hodnot celé společnosti. Převážná většina jedinců upouští od tradičních hodnot rodiny, jako je spolupráce, společné rituály, úcta k rodičům a řád. Mluvíme o morálním úpadku, kdy lidské hodnoty jako čestnost, poctivost, věrnost, pomoc slabším a rovnoprávnost nejsou stavěny na první místo. Lidé vyznávající tradiční hodnoty jsou často považováni za naivní, slabé nebo i hloupé. Současný jedinec se zaměřuje sám na sebe, neočekává trvalost vztahu a nechce se obětovat zájmu rodiny (Helus, 2007; Možný, 1990; Procházka 2012).

Vliv na kvalitu vztahů má kromě individualizace také neustále se zvyšující zaměstnanost žen i mužů a stírající se rozdíly mezi ženskou a mužskou rolí, čímž se snižuje aktivní interakce mezi partnery a mezi dětmi a rodiči. V neposlední řadě se na vzájemném odcizení podílí také rychlý technický rozvoj (Gjuričová, 2009; Marádová, 2007; Špaňhelová, 2010).

Důsledkem popsaných změn a stále narůstající rozvodovosti od 50tých let minulého století je generace dnešních čtyřicátníků a padesátníků postrádajících potřebné vzorce chování umožňující žít pozitivní partnerské vztahy. Partneři nedokáží řešit problémy, nebyli svými rodiči vedeni k úctě a respektu vůči partnerovi, k důsledné a odpovědné výchově dítěte spočívající na osobním vzoru a vzájemných přátelských vztazích, ani k úctě k vlastním předkům - nemohli proto ani tyto vzorce chování předat dál. Jejich potomci žijí v narušených vztazích nebo se rozvádějí, zaznamenáváme již třetí generaci rozvodů v rodině (Gjuričová,2009; Marádová, 2007; Špaňhelová, 2010).

Odborníci uvádějí, že návrat zpět není možný. Krizi rodiny vnímají jako šanci ke změně, jako bod obratu, který dává možnost nalezení nové podoby rodiny.

Současná žena a muž usilují o autonomii a nezávislost, ale i nadále si přejí žít společně, protože potřebují partnera k tomu, aby mohli být sami sebou. Oba hledají způsob, jak žít „svobodně společně“ (Helus, 2007; Možný, 2002; Procházka 2012). Důležitá je péče o děti a jejich výchova v tradičním smyslu, ať už v jakékoliv (tradiční nebo novodobé) podobě rodiny. Dítě potřebuje znát vzorce chování náležejících k mateřství, otcovství a jejich vzájemnému soužití. Tyto vzorce se mimo úplnou rodinu, pokud možno i s širším okruhem příbuzných, nikdy později nemůže „douchit“. Měl by být zdůrazněn fakt odkrytí toho, že poruchy osobnosti a poruchy chování dětí a dospělých mají svůj původ v nedostatku nasycení základních psychických a sociálních potřeb a to zejména v časných vývojových stádiích jedince (Langmeier, 2009; Prekopová, 2012).

2.3.1 Možnosti k překonání krize

V reakci na vnímání problémů v rodině souvisejících s řadou výše jmenovaných faktorů se objevují nejrůznější aktivity, opatření a snahy podporované státní rodinnou politikou a nestátními neziskovými organizacemi, jejichž cílem je přispět ke zvládnutí náročného kritického období rodiny. Například psycholožka Jiřina Prekopová založila Nadační fond motivovaný vědomím, že rodina a výchova dětí se nachází ve velké krizi a upozorňuje, že nikdy v historii nebylo tak těžké vychovávat děti jako dnes. Její fond si přeje přispět k zažehnutí krize činnostmi naplňujícími poselství pro rodinu budoucnosti, ve které všichni členové nalézají především bezpodmínečnou lásku k bližním i k sobě samému, vzájemné pochopení a úctu. Tyto hodnoty považuje za jedinou možnost k dosažení vlastní svobody a nalezení vlastní identity (MPSV, 2012; Prekopová, 2012).

“V rodinném prostředí, kde proudí láska, shledáváme spokojené děti.“

Jiřina Prekopová

2.4 Význam a funkce rodiny

Význam rodiny je obecně nahlížen z pohledu nejlepšího zájmu pro dítě a z pohledu přínosu rodiny pro celou společnost, zatímco funkce rodiny souvisí především s plněním jejích konkrétních úkolů k dítěti a společnosti, přičemž oba pojmy od sebe nelze plně oddělit. Dítě se do rodiny rodí s genetickou výbavou po svých biologických rodičích, rodina má rozhodující vliv na jeho celkový rozvoj, zvláště v raném období, a to v oblasti tělesné, duševní, sociální a spirituální.

2.4.1 Význam rodiny

Pro dítě je z psychosociálního pohledu nejlepším zájmem vyrůstat ve zdravé a fungující rodině. Mít vlastní matku a otce, zažívat pocit bezpečí, vzájemné lásky a důvěry, vlídnosti a společně radostně tráveného času v kontaktu s oběma rodiči, kdy ani jeden z nich neopouští za záhadných okolností a z nejasných důvodů domov. Mít rodiče, kteří se zajímají o potřeby svého dítěte a chrání ho před škodlivými vlivy. Pouze zdravá a dobře fungující rodina je zárukou správné péče a výchovy dětí (Langmeier, 2006; Nakonečný 1999; MPSV, 2012).

Naši přední rodinní terapeuti Ludmila Trapková a Ladislav Chvála využívají ve své práci pro metaforu rodiny pojem „sociální děloha“ evokující chápání významu rodiny pro dítě jako prostředí, ve kterém se dítě může vyvíjet, sílit a nakonec musí nutně vstoupit „být vypuzeno ze sociální dělohy“ do samostatného, nezávislého života. (Trapková, 2004).

2.4.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou chápány jako úkoly, které rodina plní k sobě samé, k dítěti a také ke společnosti. Tkví v „zespolečenštění“ lidského individua, tedy v procesu socializace jeho osobnosti. Je spojena s funkcí společenského kulturního dědění, neboli předávání návyků, hodnot, norem a postojů, jež jsou úzce vázány na společenskou pozici (Helus, 2007; Matoušek 2014; Špaňhelová, 2010).

2.4.2.1 Funkce reprodukční

Funkci reprodukční nazýváme také jako biologickou, znamenající pro rodiče úkol plození dětí. Některými sociology a psychology je považována za funkci relevantní,

protože rodiče v naplnění biologického (sexuálního) a rodičovského instinktu spatřují spolu s libými pocity podstatu existence rodiny jako takové. Manželství je velmi často primárně vnímáno jako prostředí pro společensky uznávaný a snadno přístupný pohlavní styk (Helus, 2007; Matoušek 2014; Špaňhelová, 2010).

2.4.2.2 Funkce materiální

Materiální neboli ekonomická či ekonomicko – zabezpečovací funkce znamená, že rodiče v optimálním případě zajišťují ekonomicky své děti do takové míry, do jaké je to možné. Na rodičích spočívá odpovědnost za zabezpečení materiálních podmínek nezbytných k životu rodiny, včetně podmínek pro zdravý a plnohodnotný vývoj jejich dětí. Děti představují v současné době, kdy narůstají jejich finanční nároky, značné finanční zatížení, materiální funkce však nesmí zastínit funkci emocionální, která je pro zdravý vývoj dítěte velmi důležitá (Helus, 2007; Matoušek 2014; Špaňhelová, 2010).

2.4.2.3 Funkce socializačně - výchovná

Rodina dítěti pomáhá orientovat se ve vnějším světě tak, aby bylo připraveno na fungování s ostatními dětmi a ve společnosti jiných dospělých. Je pro dítě regulátorem nežádoucích činností. Specifická dynamika probíhající v rodině tvoří zcela jedinečné prostředí k formování postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému. Vytváří hodnotovou orientaci tvořící základ pro formování vlastního já a koncepci vlastního života. Zvláštnost výchovné funkce lze nalézt v projekci všech vlivů a oblastí života do života rodiny. Rodiče jsou dětem příkladem a vzorem svým chováním a jednáním a jsou odpovědní za jejich harmonický vývoj (Helus, 2007; Matoušek 2014; Špaňhelová, 2010).

2.4.2.4 Funkce emocionální

V emocionální oblasti je rodina nezastupitelná a jedinečná. Rodina pokrývá u všech svých členů řadu emocionálních potřeb, jako například potřebu podpory, pomoci a přijetí, potřebu společných rituálů, společných plánů, odpočinek a obnovování tělesných a duševních sil. Rodina a jí vytvářený domov plní roli kompenzačního prostředí proti světu profesních povinností, požadavků a nároků. Emočně

zabezpečovat dítě znamená sdílet s ním jeho pocity, pomáhat mu, jak své pocity svobodně a kultivovaně vyjadřovat, dítě zahrnout láskou, která přijímá a ohraničuje jasnými mantinely, z nichž některé rodiče citlivě posunují s věkem dítěte, nachází dítě jistotu. Některé mantinely naopak zůstávají stále stejné a neměnné, například nelhat druhému, neublížovat či nepodvádět. (Helus, 2007; Matoušek 2014; Špaňhelová, 2010).

2.5 Potřeby dítěte

Dítě je na jedné straně svébytná individualita, na straně druhé je jeho hlavním znakem závislost na rodičích. Je velmi vnímavé, vstřícné, otevřené a důvěřivé k druhým lidem, zejména k matce, následně otci a sourozencům, poslze věcem a událostem v prostředí domova. Aby prožilo šťastné dětství, potřebuje, aby byly uspokojovány jeho potřeby. Potřeby dítěte je nutné chápat vývojově, tzn., že během vývoje dítěte se mění (Langmeier, 2006; Matějček, 1994; MPSV, 2012).

A. H. Maslow, americký psycholog, stanovil pět základních lidských potřeb, z nichž následně sestavil pyramidu od nejnižších po vývojově nejvyšší lidské potřeby: fyziologické potřeby, potřebu jistoty a bezpečí, společenské potřeby, potřebu uznání a ocenění a potřebu seberealizace. Pesso Boyden ve svém dělení potřeb uvádí potřebu místa, syčení (výživy), bezpečí (ochrany), podpory a limitů (hranic). (Racek, 2012).

Potřeby dítěte lze také dělit na základě jejich řazení do oblasti zdraví, tedy oblast biologickou, psychickou, sociální a spirituální.

2.5.1 Biopsychosociální a spirituální potřeby dítěte

a) Biologické potřeby – potřeba odpovídající výživy, oblečení, optimální teploty a čistoty obydlí, bezpečí, hygieny a lékařské péče

b) Psychické potřeby – potřeba lásky, citového vztahu, jistoty a bezpečí, stimulace, smysluplného světa, řádu, identity, životní perspektivy, naděje a otevřené budoucnosti

Attachment

Dítě přichází na svět s vrozenou potřebou se vztahovat k blízkému člověku. Attachment znamená bezpečné citové pouto - pilíř zdravého vývoje dítěte, na jehož

základě mohou být nejlépe naplňovány biopsychosociální a spirituální potřeby dítěte. Vytvoření jisté (bezpečné) vazby vzniká v nejranějších vývojových stádiích dítěte. Attachment znamená, že mateřská (pečující) osoba a dítě jsou na sebe navzájem „vyladěni“ a potřeby dítěte jsou následně v důsledku empatického vcítění naplňovány. Mezi pečující osobou a dítětem vzniká vztah založený na bezpečí a důvěře (její chování je očekávatelné, předvídatelné, pro dítě čitelné), pak se v mozku dítěte ukládá informace, že se v kontaktu s člověkem nachází v bezpečí, může se na dospělého spolehnout, může se učit a zdravě se rozvíjet. Pokud se cítí ohroženo, obrací se na dospělého jako zdroj jistoty a bezpečí. Jistá (bezpečná) vazba se projevuje reakcemi pečující osoby na projevy dítěte, dítě je spokojené a uvolněné. Znamená pro dítě zdroj vysoké sebeúcty a sebedůvěry, na jehož základě se může začít osamostatňovat (Bowlby, 2010; Matějček 2011).

c) Sociální potřeby – potřeba někam patřit, mít vlastní prostor a hračky, potřeba pocitu, že je dítě milováno, přijímáno a že má svou hodnotu v očích ostatních.

d) Spirituální potřeby – potřeba spjatosti se silou, kterou nazýváme životní nebo také univerzální myslí, a kterou lze přirovnat k elektrickému napětí dávajícího životu hlubší smysl, motivaci a vůli k plnění životních cílů, vnitřní zdroj v člověku plnící funkci navigačního systému (Helus, 2007; Langmeier, 2006).

„Naplnění potřeb dítěte musí nastat ve správném čase, se správnými lidmi a správným způsobem.“

Albert Pessó

2.6 Zdravá rodina

Nejspolehlivějším zajištěním nejlepšího možného biopsychosociálního a spirituálního vývoje dítěte a dalších členů rodiny je zdravá, stabilní rodina. V odborné literatuře se setkáváme také s pojmy spokojená nebo normální rodina, které je možné volit jako synonyma. Ani jeden z pojmů neznamena absenci konfliktů, problémů a strastí, ale soubor vztahů a charakteristik v rodině, díky nimž rodina životní problémy a překážky přijímá, způsob, jaký k nim zaujímá postoj a jak je překonává. Výzkumem zdravých rodin se u nás zabýval například profesor

Matějček a Kovařík, z amerických odborníků můžeme uvést například Erika Eriksona, psychologku Audrey Curanovou a další, analýzou spokojených společenství se podrobně zabýval například Erich Fromm. Z realizovaných výzkumů byla sestavena řada charakteristik zdravých rodin, u nichž nacházíme společné znaky jako vzájemnou lásku projevující se ve schopnosti přijetí, v důvěře, otevřené komunikaci, neskrývání problémů, vzájemné podpoře, respektu, smyslu pro humor a odpovědnosti, vedení k rozlišení dobra a zla, ve sdílení společných rituálů, vyvážené interakci mezi všemi členy rodiny, existenci společných hodnot (včetně spirituálních, náboženských a jejich sdílení), v ocenění pomoci a ve společném trávení volného času. Rodinnou harmonii ovlivňují také osobnostní zdroje příslušníků rodiny, jejich schopnost nesobecké lásky, vrozená inteligence, temperament a odolnost, fyzické a duševní zdraví, sebeuvědomění, sebeúcta, smysl pro humor, soudržnost a sociokulturní zázemí. Existence jmenovaných rodinných a osobnostních charakteristik vytváří základ pro zdravý, otevřený, stabilní rodinný systém flexibilně se přizpůsobující změnám (Fromm, 2001; Marádová, 2007; Matoušek, 2014, Špaňhelová; 2010).

2.6.1 Otevřený systém rodiny

Otevřený systém rodinných vztahů nalezneme v literatuře také pod názvem „model růstu“ nebo „model semene“. V rodině zajišťuje nejplnohodnotnější prevenci nárůstu problémů a konfliktů ústících v rozpad rodiny nebo v onemocnění některého/rých z člena/ů rodiny (Satirová, 2012; Trapková, 2008).

Model růstu pracuje s konceptuálním rámcem pohledu na člověka jako organického konstruktivního růst a naplnit svůj potenciál v prostoru světa a je bezpodmínečně spjat s učením a změnou. Pracuje s přesvědčením o lidské jedinečnosti, kráse a vrozeném potenciálu. Pohled na jednotlivé členy rodiny se orientuje na pozitivní vlastnosti a podporu všech členů bez výjimky. Konflikty a nežádoucí chování považuje model růstu za podnět či výzvu ke změně s cílem nalezení nového, funkčnějšího řešení či možných alternativ. V rodině směřující k růstu nalézáme snahu o nalezení rovnováhy za pomoci respektu individualit a vzájemné spolupráce, ale také partnerského, rovnoprávného vztahu členů rodiny při zachování rodinné hierarchie. Všichni členové rodiny projevují sebeúctu formou

vyjadřování svých skutečných pocitů a otevřeně komunikují, čímž dávají ostatním možnost cítit se do jejich prožívání a láskyplně reagovat. Pozornost je neustále obrácena k rozvoji potenciálu jako „vnitřního pokladu“ a ačkoliv se v současném světě zdá požadavek na nalezení vnitřního pokladu příliš optimistický (někdy je ukryt velmi hluboko a je nesmírně těžké ho objevit), je nutné k němu směřovat a odklonit tak vývoj osobnosti od destrukce poškozující osobnost sebe samu i její okolí. Model růstu pracuje v přístupu k životu vždy s více proměnnými (hledá mnoho způsobů řešení) a vyžaduje odvahu vykročit do neznáma (riskovat), a proto je strach jeho přirozenou součástí a také tím, co od růstu člověka může odrazovat. Obrací jednotlivce k důvěře v sebe namísto ulpívání na rigidních schématech s cílem dosažení iluzorního pocitu jistoty. Organický model růstu nevnímá člověka jako narozeného apriori dobrého a nevinného, ale jako bytost, jehož součástí je moudrost schopná za optimálních podmínek zajistit to, aby z dítěte vyrostl zdravý dospělý jedinec. Ztotožňuje duševní zdraví jedince se schopností milovat, být milován a dosáhnout seberealizace. Láska je pro člověka chápána za faktor stejně důležitý jako dýchání (Horney, 2000; KOpřiva, 2008; Satirová, 2012).

Zdravý člověk z pohledu modelu růstu usiluje o rovnováhu tělesného, duševního, emočního a spirituálního zdraví, stejně jako o udržení svého pozitivního sebeobrazu. Je ochoten riskovat a vykročit do neznáma, nepocituje absenci strachu, nýbrž je ochoten strach přijmout a navzdory němu hledat neustále nové a funkčnější způsoby bytí ve světě (Fromm, 2001; Horney, 2000; Satirová, 2012; Trapková, 2008).

V projevech prožívání a chování zdravého jedince nalézáme schopnost a ochotu vidět a slyšet, co je tady a teď na místo toho, co by mělo nebo nemělo být slyšeno, co by mělo nebo nemělo být. Takový jedinec říká, co si myslí a co cítí místo toho, aby cítil to, co by cítit měl. Otevřeně žádá o to, co chce, místo věčného čekání na povolení od ostatních. Je ochoten „rozhoupat loď“, nebýt stále v bezpečí. Vnímá osobu svých i druhých jako zdroj potenciálu k sebenaplnění ve své jedinečnosti, vnímá svět jako jednotu a vzájemnou propojenost, usiluje o transcendenci, celistvost, komplexnost, duševní zdraví a štěstí, hledá systemické vysvětlení skutečnosti a pracuje s větším množstvím proměnných. Vnímá změnu jako

přirozenou součástí života přítomnou na všech úrovních existence, je ochoten čelit nejistotě a vydat se do neznáma (Horney, 2000; Satirová, 2012; Trapková, 2008).

Znaky modelu růstu v rodině korespondují s výsledky antropologických výzkumů nejspokojenějších sociálních skupin popsaných Erichem Frommem. Ve spokojených rodinných klanech (a z nich vytvářených společenství) nalzáme ideály a zvyky zaměřené na podporu růstu života ve všech jeho podobách. Členové rodiny jsou ve spokojených společenstvích v minimální míře nepřátelští, násilničtí a krutí, nevyskytují se tvrdé tresty. S dětmi se zachází vlídně. Postoj k sexualitě je kladný. Téměř neexistuje soutěživost nebo individualismus, tím více je tu spolupráce. Panuje postoj důvěry k ostatním i v pomoc od ostatních, dobrá nálada stejně jako úcta k přírodě. Celkově je rodina založena na zájmu, společném dávání a sdílení. Nepřátelství, žárlivost, manipulace, zneužívání a nevěra se přirozeně vyskytují v minimální míře, přestože partnerský vztah je založený na svobodě. Partneři spolu zůstávají většinou po celý život. Rodiny žijí aktivně v širší komunitě (Fromm, 2001).

2.6.2 Rodina jako síť zdravých vztahů

Role matky, otce a nejlépe i širší rodiny ve výchově je nezastupitelná. Dítě se od svých rodičů učí vzorcům a chování obou rodičů k sobě navzájem. S harmonií rodiny souvisí struktura rodinného uspořádání včetně rodinné hierarchie a kvalita mezilidských vztahů uvnitř rodiny, jejich postojů a hodnot.

2.6.2.1 Rodinné uspořádání

I v případě, že je snaha dítě vychovávat podpořena bezpodmínečnou láskou, nemůže se rodině dařit, pokud se nebude řídit jistými zákonitostmi, tzv. řádem lásky zakořeněným hluboko v člověku. Řád lásky souvisí s jasně vymezenou strukturou a hierarchií vztahů v rodině. Porušováním těchto zákonů, ať už z důvodu jejich podceňování, přebírání moci nebo naopak slabosti, vede k nepohodě ve vztazích, kterou pak jednotliví členové rodiny kompenzují nejrůznějšími způsoby (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

Prvním aspektem v rodinném uspořádání je přijetí vlastních rodičů mužem i ženou. Dítě potřebuje být vychováváno zralými jedinci a těmi se stáváme teprve tehdy,

pokud se nám podaří ctít své rodiče s vědomím jejich hrubých chyb a nedokonalostí (ne dětského, utopistického pohledu na jejich božství ani jejich zavrhování). V tomto případě dospělý jedinec dokázal akceptovat jejich těžký osud a pohnutky směřující k jejich chování. Praxe ukazuje, že tento fakt je pro rodiče často velmi těžké přijmout. V úrovni jazyka se o svých rodičích vyjadřují dospělí lidé s pocitem povinnosti mluvit o svých rodičích pouze na úrovni pozitiv, přičemž realita jejich života je tabuizovaná, nebo rodiče zcela zavrhlí a v jejich vyprávění je cítit opovržení a pohrdání (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

Ve vlastním rodinném uspořádání mají první místo manželé. Místo v systému vzniká na základě nesobecké lásky a projevuje se tím, že si ho oba manželé navzájem v neustále probíhající živé dynamičnosti dávají. Manžel dává vedle sebe místo své manželce a naopak, přičemž si oba dávají i rovnoprávné postavení. Při výchově dítěte usilují o jednotný postoj, vyrovnávají mužskou a ženskou energii, učí se od polarit obou směrů a snaží se táhnout za jeden provaz. Do svých konfliktů nezatahují dítě, ale pokud je třeba, konkrétně a přiměřeně věku jej informují. Strukturu rodinného uspořádání můžeme v praxi vypořizovat například z rodinných fotografií, dětských kreseb nebo zasedacím pořádku u stolu (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

Dítě má v pořadí druhé místo. Rodiče mu dávají bezvýhradnou lásku a zároveň ho limitují. Předávají mu své hodnoty a postoje. Dítě tyto dary od rodičů přijímá a může tak prožít plnohodnotné dětství. Tragédií pro dítě se stává, pokud je nuceno například převzít vládu v rodině, nebo se postavit na místo, nebo stranu některého z rodičů (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

Právo na pořadí v sourozenecké řadě se řídí časovým sledem bez ohledu na nadání, postižení či jiné specifické vlastnosti, nebo i úmrtí (a to i nenarozeného dítěte). Sourozenecké pořadí má být diferencováno právy a povinnostmi. Nejstarší sourozenec má přiděleno nejvíce odpovědnosti, ale také nejvíce práv (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

Do systému rodiny patří také prarodiče a hned za nimi širší rodina, tedy strýcové a tety, neteře a synovci, ale také první manžel nebo bývalí milenci a mrtví členové rodiny. Pokud je některý z členů rodiny „vyhoštěn“ nastoupí někdo z další generace

na jeho místo. Přebírá jeho city, postoje a osud a snaží se ho připomenout. Jedná se o „archaické pořádky božích mlýnů“. Když v systému rodiny vládne „černá díra“, vládne v ní napětí, přetrvávající stres a konflikty. Řešení je jednoduché a spočívá pouze v přijetí a informovanosti o skutečnostech rodiny, ať už je jakákoliv, neboli odtabuizování, které je cestou k ozdravení rodiny (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

2.6.2.2 Muž a žena jako partneři a jako rodiče

Oba manželé mají stejná práva a povinnosti a je velmi důležité, aby si oba manželé byli této skutečnosti vědomi. Neustále by měli budovat vztah mezi sebou navzájem i vztah s dítětem. Láska mezi nimi vnímá, kdy je třeba druhému pomoci, díky ní hluboce prožíváme život partnera. Nejedná se o zamilovanost, láska má mnohem hlubší kořeny a nemůže vycházet z pouhé sexuální přitažlivosti. Muž a žena pomáhají jeden druhému, zajímají se o sebe, naslouchají si, vnímají, kdy už druhý nemůže a zastoupí se, plní jeden druhému přání, oceňují se. Hlavní úlohou otce v tradičním pojetí, je stát při matce a dávat jí tak oporu a ochranu, úlohou matky je více pečovat o domácnost a vychovávat dítě, než otec. Rodiče jsou pro dítě v chování k sobě příkladem vždy a všude, ať si dítě hraje či spí, když je pouze s matkou, nebo jen s otcem. Dítě má speciální „radary“, které veškeré jejich chování zaznamenávají. Rodiče by měli být spolu v jednotě především v postojích a hodnotách, ke kterým směřují ve výchově, měli by se umět domluvit a podporovat své názory. Že otec uplatňuje striktnější přístupy, více kontroluje, více směřuje k cíli a je razantnější, je v pořádku. Matka naopak více pečuje, stará se o to, aby se rodina cítila dobře. Odlišnosti v názorech ženy a muže je důležité dítěti objasňovat a učit tak dítě, že není nutné se vždy shodnout, ale někdy také respektovat odlišný názor a být schopen kompromisu (Biddulph, 2008; Trapková, 2008; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

2.6.2.3 Role matky ve výchově

Hlavní přínos pro dítě z matčiny strany je to, že dítě přijímá takové jaké je. Nosí ho ve svém lůně, přičemž neví, jaké bude, nezná jeho vlastnosti, temperament ani charakter. Právě matčino přijetí je pro dítě velmi důležité a znamená nedávat dítěti

limity směřující k obrazu matky o tom, jaké by její dítě mělo být. Je běžné, že dítě je osobnostně zcela jiné než matka, má jiné zájmy, je nemocné či dokonce postižené, ale matka svým přijetím dává pocit a prožít bezpodmínečnou lásku, kterou dítě vnímá ve smyslu „jsem milováno takové, jaké jsem“, neboli „pro lásku matky nemusím nic udělat, skutečnost, že jsem je dostačující k tomu, abych bylo milováno“. Matka by měla přinášet do vztahu jistotu toho, že co říká, je skutečné. Dítě se potřebuje pohybovat v mantinelech a bezpečí a vědět, že matka určité chování dlouhodobě odměňuje a některé odsuzuje. Matka své dítě chrání před riziky a záludnostmi života. Tato ochrana znamená, že dítě je navigováno, co mu životní zkušenosti přinášejí, jak se v nich orientovat, co může udělat a jak reagovat. Tato navigace funguje i v prostředí, kde matka zrovna není, vytváří vzorec pro reakci dítěte tak, aby se dítě bez matky postupně mohlo obejít a tato narůstající samostatnost je podporována. Velmi důležitým aspektem je autentický prožitek dítěte v komunikaci s matkou. Je třeba otevřená komunikace a ochota mluvit i o nepříjemných věcech. Matka je pro své dítě příkladem. Dítě v budoucnu „nosit“ její názory, vnáší do života dcery i syna obraz o ženské roli, které si dítě odnáší do dospělého života (Fomm, 2006; Trapková, 2008; Prekopová, 2012, Špaňhelová, 2010).

2.6.2.4 Role otce ve výchově

Otec je v tradičním pojetí ten, kdo s dítětem neprožije tolik času jako matka, ten, který ochraňuje, aby matka mohla v klidu o dítě pečovat. Otec dává dítěti svůj volný čas. Čas, ve kterém ho může dítě poznat, zažívat s ním nejrůznější situace a hru. V každém věku dítěte je aktivní čas dítěte trávený s otcem velmi potřebný. Skutečně aktivní volný čas s otcem však znamená například skutečné hovory s dítětem, skutečné sportovní zážitky, nebo skutečnou přípravu do školy. Dítě může vnímat jinakost otce od matky, jeho způsob rozhodování a jeho způsob podpory. Velmi důležitý je i čas pasivní. Dítě vnímá, jakým způsobem otec zajišťuje rodinu, čím se zabývá, jak se chová k matce, jak reaguje na souseda apod. Bere si z něj příklad. Ochrana ze strany otce má širší rozměr. Dítě ji potřebuje vnímat nejen ve vztahu k sobě, ale i k celé rodině, tedy matce a ostatním členům rodiny. Znamená, že otec se dokáže postavit přes překážku, rozhodnout se a zdolat ji, čímž přináší do

vnitřního prožívání dítěte jistotu. I od otce dostává dítě lásku. I když i otec projevuje lásku obětím a zrcadlením dítěte, v některých případech mají jeho projevy lásky razantnější charakter. Jedná se o jasné ne a nekompromisnost nepřijetí projevu nežádoucího chování ze strany dítěte. Tato razantnost přináší dítěti jistotu, že věci budou tak, jak je stanoveno. Otec s dítětem komunikuje jinak než matka, více vysvětluje a objasňuje funkčnost věcí. Stejně jako role matky, je role otce vzorem pro výběr životního partnera. Je žádoucí, aby se dítě s otcovým chováním identifikovalo, aby si mohlo uvědomit, v čem chce být jako on a co nechce dělat jako on. Dítě by mělo vnímat radost otce na účasti v rodinném životě (Fromm, 2006; Trapková, 2008; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

2.6.2.5 Význam dítěte pro rodiče

Dítě přináší rodiči radost do života, možnost se o někoho starat, příležitost zamyslet se a měnit své názory. Nabízí možnost k jeho osobnímu růstu. Přináší nemožnost nudit se. Je zdrojem nových postřehů, nových situací, myšlenek, čímž své rodiče obohacuje. Přináší rodičům větší pocit odpovědnosti, potřebnosti a smyslu. Tato odpovědnost nemá svazovat a dítě se jí nemá bát. Má být konfrontací tváří v tvář k určitému jednání dítěte. Dítě vnáší do rodiny pocit naplnění a blízkosti (Trapková, 2008; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

2.6.2.6 Sourozenci

Každé dítě potřebuje zacházení rodiče na takové úrovni, která aktuálně odpovídá jeho věku. Pokud má vedle sebe i další sourozence, kteří potřebují totéž, musí se s nimi dělit o rodičovský čas a pozornost. V tomto směru s nimi nevyhnutelně soupeří. Empatičtí rodiče nemají s odlišením problém a k rozlišení individualit a věku dětí nepotřebují nic víc, než naladění na děti. Většina rodičů nad jednání s dětmi příliš nepřemýšlí a koná intuitivně s vědomím, že někdy musí být v očích některého z dětí „nespravedliví“. Rodiče zkrátka musí v zájmu (pokud si sami nechtějí způsobovat problémy v rodině) respektovat pohlaví a věkové či osobnostní vlastnosti dětí. Čím více se rodičům daří respektovat přirozené zákony přírody a zároveň respektovat individualitu všech dětí rovnoměrně, tím méně je mezi

sourozenci rivality a žárlivosti a narušených vztahů mezi rodiči vzájemně a rodiči a dětmi (Trapková, 2008; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

2.6.2.7 Širší rodina

Do širší rodiny řadíme všechny tety, strýčky, dědy, babičky, sestřenice, bratrance, neteře a další. K rodině patří pocit pospolitosti, pocit, že rodiče a děti nejsou na všechno sami, sdílení svých radostí a starostí, nebo předávání si zkušeností. Širší rodina nabízí nukleární rodině pomoc v běžném životě a kritických okamžicích. Od širší rodiny se můžeme učit a často s nimi sdílet rodinné rituály (Trapková, 2008; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

2.6.3 Nenásilná komunikace v rodině

Nenásilná komunikace je velmi významným činitelem zajišťujícím nejen rodinnou pohodu, ale také pro dítě velmi významný pocit bezpečí - přispívá celkově ke zdravému psychosociálnímu vývoji dítěte. Znamená otevřené vyjadřování vlastního prožívání bez útoků, obviňování, zesměšňování, ponižování nebo jiných agresivních podob vyjadřování. Nenásilná komunikace, namísto zmíněných neefektivních metod, jasně formuluje potřeby a vlastní limity. Je nedílnou součástí modelu růstu a poskytuje prevenci kulminace problémů, neboť pokud jednotliví členové rodiny mohou projevit své potřeby přímo, nemusí k jejich uspokojování volit manipulativní, agresivní či jiné nežádoucí postupy (Rosenberg, 2008; Kopřiva, 2008; Goleman, 2011).

Na systém komunikace v rodině je třeba klást důraz, neboť důsledky v poruchách komunikace ovlivňují například připoutání jednotlivých členů v rodině navzájem, ale především připoutání k hlavní osobě pečující o dítě. Velmi jednoduchou metodou zařazovanou s cílem rozvoje zdravé komunikace v rodině, ale i v jiných zařízeních je „Žirafí řeč“, založená na jednoduchých postupech (jedinec popisuje pozorované, uvědomuje si, co prožívá a vyjadřuje následně, jaká jeho potřeba je uspokojena či neuspokojena). V rodinné komunikaci je také třeba směřovat k pozitivní představě a sugesci, spíše než k orientaci na chyby (chyba spíše jako přirozená součást každodennosti, výzva zamyslet se). Projevy komunikace by měly

být kongruentní, tzn., že by měla být shoda mezi verbálními a nonverbálními projevy, slovy a činy (Gjuričová, 2010; Kopřiva, 2008; Rosenberger, 2008).

2.6.4 Růst lásky v rodině pro prevenci ohrožení stability rodiny

Jiřina Prekopová vytvořila seznam pravidel pro rodiče, který koresponduje a stručně shrnuje obsah kapitoly o zdravé, stabilní rodině. Její seznam pravidel odráží představu základu pozitivního rodičovství a je možné ho využít k inspiraci všem, kteří jsou (jednou se stanou) rodiči, nebo s rodinou pracují. Velkou výhodou seznamu pravidel nazvaného „Desatero lásky v rodině“, je jeho srozumitelnost a jasnost široké veřejnosti.

Desatero růstu lásky v rodině:

1. Bezvýhradná láska mezi otcem a matkou na prvním místě
2. Smutek a zlost je třeba přijímat a opět proměnit v proud lásky
3. Rodiče určují životní vzor svým životním stylem a hodnotami
4. Hádky jsou konstruktivní, je třeba se usmiřovat před dětmi
5. Řád rodiny – rodiče mají první místo v rodině, jejich vazba je nejdůležitější
6. Důslednost a hranice zajišťující jistotu a bezpečí (Prekopová, 2012).

Kapitola o zdravé rodině popsala základní charakteristiky podoby rodiny, kterou můžeme chápat jako obraz pozitivního směřování, jenž je nejlepší prevencí ohrožení stability rodiny. Různým rodinám se v praxi v různé míře podaří popsanému obrazu přiblížit. Následující kapitola nabízí pohled na nejčastější příčiny způsobující disharmonii rodiny, včetně jejich projevů.

2.7 Rodina ohrožená na stabilitě

Krizi současné rodiny připisujeme specifickým charakteristikám, díky nimž můžeme alespoň částečně vysvětlit nestabilitu současné rodiny přinášející ve svých důsledcích mnoho problémů ve vývoji dítěte. Jedním z hlavních a vůbec prvním aspektem ohrožujícího stabilitu rodiny je samotná volba životního partnera jako velice důležitého a závažného rozhodnutí ovlivňujícího celý život. Je třeba si uvědomit, že se nemůže jednat pouze o výběr sexuálního partnera a kamaráda pro společnou zábavu, ale i životního spolupracovníka a druhého z rodičů vlastních

děti. Z nerespektování důležitých znaků zahrnujících základní temperament a charakter, z neznalosti jeho životních priorit a postojů vyplývá později v průběhu manželství řada problémů. Riziková jsou manželství, kde se projevuje emoční nevyzrálost partnera/ů, malé pochopení a tolerance vůči chování a potřebám druhého partnera, kde má jeden nebo oba partneři menší schopnost snášet zátěž, kterou rodinný život přináší, kde se vyskytnou některé osobnostní rysy vyhraněné natolik, že musí nutně docházet ke konfliktům (přehnaná dominance nebo submise). Na vrcholu závažnosti příčin ohrožení stability rodiny jsou pak závislosti, nevěra a nezáměr o rodinu. Také podcenění partnerství a skutečnosti, že oba partneři mají stejná práva a povinnosti, může vést k velkým problémům. Rodinní a manželští terapeuté uvádějí, že rodiny, které lze považovat za problematické, nesou znaky uzavřeného systému indikujícího nenávratné mnohostranné obtíže (Gjuričová, 2010; Trapková, 2009; Špaňhelová, 2010).

2.7.1 Poruchy rodinného uspořádání

Každý z partnerů si přináší do své rodiny systém vrozených a získaných vztahů. Vrozené vztahy si nevybíráme, nemůžeme si je volit, jsou pro nás trvalé, vznikly na základě pokrevní vazby. Naproti tomu získané vztahy si volíme výběrem životního partnera. Vztahy v nově vytvořené rodině pak obsahují systémy původních rodin a nově vytvořený systém získaných vztahů. Propojením vrozených a získaných vztahů vzniká vztahový systém v nové rodině zobrazující její vnitřní systemický řád, který bývá mnohdy narušen. V praxi se setkáváme například s důsledky nedokončené separace od vlastních rodičů muže a ženy, nebo obou partnerů, přebíráním rodičovské odpovědnosti prarodičem či některým z dětí. Neshody v rodině způsobuje nejednotnost rodičů projevující se absencí pevného spolupracujícího jádra a nevymezením odpovědností, či vytvářením dalších podskupin v rodině, tzv. koalic. Je běžné, že se v rodině vytvářejí podskupiny, které nemají dlouhodobé trvání (např. nejstraší syn přebírá odpovědnost za otce, když onemocní), pokud však přerůstají v pevnou strukturu, nevyrovnávají se, je třeba být na poplach. Může jít o nerespektování pořadí sourozenců, nebo manželskou hru na dobrého vychovatele a zlobivé dítě, ke kterému se váže systém trestů a odměn, (uspokojující obě strany), nebo mohou vládnout prarodiče. Setrvávání v takových

rolích však nevede k vnitřnímu osobnostnímu růstu ani jednoho z členů rodiny. Pokud se oběma partnerům nedaří být ve vztahu dospělými a osobnostně růst, je obrana sestupem do regrese, ve kterém narůstá pocit nespokojenosti a úniků ústící do myšlenek na rozchod. Praxe dokazuje, že ženy v této době hledají „nové“ muže (muž často již dávno jinou partnerku má). Usilovat o růst vztahu musí oba partneři, pokud se například iniciativy chopí „akčnější, aktivnější“ partner v domnění, že situaci zachrání, jeho aktivita bývá neúspěšná (Trapková, 2008; Prekopová, 2012).

2.7.2 Uzavřený systém

Když je jednou uzavřený systém zaveden, působí i neviditelně. Každý účastník systému rodiny je významným faktorem, už jen v tom směru, jak dokáže udržovat otevřený či uzavřený systém v chodu nebo ho dokáže měnit (Satirová, 2012).

Uzavřený systém, tzv. model „odměny a trestu“ můžeme vnímat jako opoziční model vytvořený západní civilizací k „modelu růstu“. Je založen na hierarchii, kdy ti „nahore“ řídí ty „dole“, přičemž očekávají konformitu. Vlastní potenciál „podřízených“ členů rodiny nemůže být dostatečně naplňován a v rámci zachování rovnováhy dochází k neustálým bojům, střetům a vyčerpáním. V rodině panuje strach namísto radosti a ztrácí se z ní životní energie. Je nutné si uvědomit, že pokud člověk žije motivací naplnění především očekávání druhých, aniž by vnímal vlastní potřeby, je třeba počítat s tím, že výsledkem takového jednání bude nenávisť, beznaděj a zášť buď k sobě samému, nebo k okolnímu světu (Fromm, 2001; Horney, 2000; Satirová, 2012).

Ve vlastních projevech nalézáme v rodinách striktní vyžadování nepružných pravidel, odlišnost je vnímána jako ohrožení zavedeného pořádku a je třeba ji potírat. Jednání jedinců „nahore“ (může jít o rodiče, prarodiče, děti, nebo spjatosti „stejně krve“) a jednání autorit se může (a nemusí) ve skutečnosti dít na základě jejich nejlepšího přesvědčení. Láska se dává najevo přijetím nebo odmítnutím podřízených a přestože tresty mohou být udělovány s cílem růstu ostatních, produkují bytosti, které se necítí dobře, jsou osamělé a izolované, slabé a bezmocné. V lineárním modu nezohledňuje model odměny a trestu všechny proměnné, vnímání je výrazně zjednodušené, striktní, kritické a rigidní. Velmi silný strach a nejistota způsobuje upřednostnění pocitu iluzorního bezpečí, přestože usilování o

zachování status quo způsobuje v důsledku mnohem vážnější problémy. Rodinní příslušníci mají nízkou sebeúctu, komunikují nepřímou, nejasně, nedokáží specifikovat své prožívání a názory, jejich projevy jsou inkongruentní, což má na děti velmi silně devastující vliv. V rodině dochází k častému obviňování a následnému smířování (emoce “nahoru a dolů”), myšlení bývá černobílé, model chování počítací a rušící, pravidla nejasná, zastaralá, nelidská, neměnitelná, je jich příliš nebo nepodporují vřelé mezilidské vztahy, ale orientují se silně na funkčnost. Výsledky řešení sporů jsou náhodné, chaotické, destruktivní a nepřiměřené (Fromm, 2001; Horney, 2000; Satirová, 2012).

2.7.3 Nejčastější projevy a důsledky problémů v rodině

Předchozí kapitola přiblížila nejčastější příčiny poruchy stability rodiny, které je potřebné rozpoznat, pokud usilujeme o ozdravení rodiny. Pokud je však stabilita rodiny ohrožena, nejsou příčiny vidět ihned, ale nejprve zaznamenáváme jejich důsledky, jimž jsou projevy. Projevy příčin/y ohrožení stability rodiny nalézáme ve vztahu mezi rodiči navzájem nebo ve vztahu rodiče/ů k dítěti.

2.7.3.1 Nejčastější projevy ve vztahu mezi rodiči

Jedná se o projevy narušeného vztahu mezi rodiči navzájem. Narušený vztah mezi rodiči je v rodinách velmi často podceňován a rodiče si neuvědomují závažnost poruchy vzájemného vztahu s partnerem pro vývoj dítěte. Nejenže nejsou pro děti dobrým vzorem, ale způsobují svým dětem mnohem větší strasti, než je obecně bráno na vědomí. Neuvědomují si, jak dítě velmi špatně prožívá nečestné chování jednoho z rodičů vůči rodiči druhému. Dítě je, zejména do věku dvanácti let, zastáncem spravedlnosti a je žádoucí, aby si rodiče tuto realitu uvědomovali (Gjuričová, 2009; Prekopová 2012).

Hádky

Partneri nejsou schopni se dohodnout na běžných záležitostech konstruktivně. Hádky sama o sobě není škodlivá, pokud se však manželé hádají způsobem, kdy se obviňují, očerňují, útočí na sebe, nehledají řešení, ale bojují, nerespektují jeden druhého (oprávněné potřeby a práva obou), četnost hádek se zvyšuje, pak se zmenšuje frustrační tolerance jednoho z partnerů. Oproti tomu konstruktivní hádky

může být pomocí v řešení problému a tlumí projevy agresivity (zároveň však musí dojít k motivaci zabudování navozené změny do vlastního chování a do sebehodnocení, většinou však jde jen o krátkodobou změnu chování „na oko“ a po krátkém čase se vše nepříjemné většinou opakuje). Dítě prožívá nekonstruktivní hádky velmi bolestně, pociťuje nejistotu, strach, pocit samoty, úzkost, vztek, nebo se naučí „vypnout“ (Prekopová 2012; Špaňhelová, 2010).

Spory o výchovu

Rodiče nejsou schopni se dohodnout na výchovných postupech. Na vině není chování dítěte, ale odlišné hodnoty a priority rodičů ve výchově. Tento fakt souvisí s již zmíněným výběrem partnera. Dítě může při sporech o výchovu cítit vinu za to, že si rodiče nerozumí a zároveň může být zmatené z nejednotnosti výchovného působení. Rodiče by se měli snažit dohodnout se na výchovných prioritách, dodržování stanovených pravidel a odpovědností, za jejichž porušení je třeba nést důsledky (Špaňhelová, 2010).

Mlčení

Rodiče zaujmou na základě neshod „tichou“ domácnost. Navenek se může rodina jevit v pořádku, děti nejsou vystavované hádkám. V rodině je však cítit zvýšené napětí a stoupá pocit „dusna“. Dítě může být zmatené, nejisté a může pociťovat vinu. Alespoň jeden z rodičů by měl dítě informovat o příčině situace přiměřeně jeho věku (Špaňhelová, 2010).

Jeden rodič se stará méně

Jeden rodič vkládá do rodiny výrazně více energie, než druhý. Často se muž nadměrně věnuje práci (pak je třeba hledat důvod, kterým mohou být například vysoké materiální nároky rodiny, nevhodné rozložení práce během dne, workoholismus, touha uniknout od rodiny, a ne útočit či obviňovat). Maminky se často cítí přetížené péčí o malé děti, zlobí se, že jsou na vše samy. Někdy se také stává, že se příliš aktivní otec stará nadměrně, řídí celou rodinu a zdá se, že je o všechny členy rodiny velmi dobře postaráno. Zbytek rodiny však přestává řešit problémy, neprojevuje odpovědnost a zůstává dětmi, často včetně partnera. Ať už se jedná o jakýkoliv z příkladů rodinných modelů, vždy je třeba o problémech mluvit a uvědomit si, že společně trávený čas s oběma rodiči je pro vazbu dítěte a rodiče

velmi důležitý (Gjuričová, 2009; Špaňhelová, 2010).

Nevěra

Nevěra je projevem ukazujícím, že rodina nefunguje, přestože se v současné době stává sociálním jevem normálním. Tento fakt si rodiče často neuvědomují. Její příčiny bývají různé, stejně jako její podoby a téměř vždy (zejména pokud je opakovaná) je však zpětně díky ní porušen vztah otce a matky a to má vážné důsledky pro dítě. Je narušena důvěra mezi rodiči, odpovědnost nevěrného rodiče vůči rodině se snižuje, podvedený rodič zažívá pocity rozčarování, vnitřní bolesti, smutku, stesku, neklidu a vnitřního napětí. Dítě velmi špatně nese prožitky podváděného rodiče a bývá následně narušen vztah mezi ním a rodičem, který podvádí, někdy ale také s tím, který je podváděn (Špaňhelová, 2010).

Domácí násilí

Násilí v prostředí domova může mít podobu fyzického, psychického, sexuálního, sociálního nebo ekonomického násilí souvisejícího s využíváním moci a zneužíváním. Pokud se jedná skutečně o násilné chování, je třeba ze vztahu co nejdříve odejít. Rozlišit, zda se jedná nebo nejedná o některou formu násilí (zejména psychické) bývá někdy značně náročné a je třeba se obrátit v případě podezření na odborníky, nejlépe přímo se zabývající domácím násilím (Hanušová 2007; Matoušek, 2005).

2.7.3.2 Nejčastější projevy ve vztahu k dítěti

V nestabilních rodinách bývají často narušené vztahy mezi rodiči a dětmi projevujícími se nejrůznějšími způsoby, přičemž v běžné praxi se nejvíce setkáváme s níže popsanými.

Nedůsledná výchova

Nedůsledná výchova je půdou pro afekty a hádky, častěji ji přičítáme matkám. Otcové se častěji pohybují v jasných schématech. Dítě potřebuje vědět, že “ano” znamená “ano” a “ne” znamená “ne”. Pokud svítí na semaforu zelená, znamená to, že můžeme přejít silnici, pokud červená, stojíme a nic mezi tím není (Špaňhelová, 2010).

Přehazování odpovědnosti na dítě

Rodič přehazuje na dítě svou rodičovskou odpovědnost, někdy žádá po dítěti, aby

dořešilo či vyřešilo konflikt s partnerem za něj, někdy nabádá dítě ke lhaní. Může dojít k vytvoření koalice proti druhému rodiči („neříkej to otcí“). Někdy se dítě stává „tlumočnickem“ mezi rodiči, je „vysíláno“ od jednoho druhému. Dítě přebírá odpovědnost, která mu nepatří, je stavěno do role soudce, což je pro něj velmi zatěžující, může se objevit pocit viny, vztek, pláč, stažení se do sebe, napětí, touha odejít z domu, pocit, že je nejhorší, pokud nezvládne nebo odmítne plnit očekávání požadujícího rodiče. Rodiče si mají řešit své konflikty mezi sebou a nevyhýbat se odpovědnosti, dítě je třeba upozornit na to, že to, že když se rodiče hádají, nebo jsou jen v běžném konfliktu, není to jeho vina (Matoušek, 2010).

Koalice dítěte proti druhému rodiči

Rodič se může často stavět na stranu dítěte proti druhému rodiči s cílem “získat” ho na svou stranu, hledá častěji uznání a lásku u dítěte, než u partnera, nebo je dítě často stavěno do rodičovské role (jeden z rodičů může dítě preferovat jako schopnějšího, než je druhý rodič). Dítě se pro jednoho rodiče stává společníkem, partnerem, tím, kdo naslouchá, podporuje a dává oporu. Rodič s dítětem řeší situaci sporu s partnerem více, než je nutné, žádá po něm jeho názory a staví ho do role soudce. Role soudce je pro dítě nepřislušná vzhledem k věku, může mu vzít kus dětství a navíc nelze opomenout to, že dítě miluje oba své rodiče. Dítěti je třeba sdělovat jen tolik informací, aby žilo v čitelném světě a orientovalo se v tom, co se děje. Může vyjádřit vlastní názor na věc, ale ten kdo řeší problém rodiny, jsou rodiče. Je třeba mluvit v kontextu toho, co oba rodiče dobře umí a popsat, co nás na druhých mrzí, nebo s čím si děláme starosti (Matoušek, 2010).

Týrání

Jedná se o násilí, které může mít formu tělesného, psychického nebo sexuálního násilí či zanedbávání. Pokud je na dítěti pácháno násilí, nebo je zanedbáváno, je třeba reagovat hned, není na co čekat.

a) Tělesné týrání

Mezi tělesné týrání řadíme akty domácího fyzického násilí, stejně jako opomenutí péče, které může mít za následek zranění nebo smrt. Jedná se o nenáhodný děj, opakující se projev. Do tělesného týrání neřadíme to, že rodiči ujedou ruka, když dítě provokuje, a uhodí ho (Hanušová, 2006; Matějček, 2011).

b) Psychické týrání

Má velmi závažný a negativní vliv na dítě. Složitostí je fakt, že není vidět, tudíž se těžko prokazuje a rozeznává. Jeho stopy nalézáme často plně až v dospělosti, někdy až u rozpadajících se vztahů jedince, který byl v dětství týrán. Často mají oběti psychického týrání v dospělosti nedůvěru k lidem, chtějí se o vše starat samy, ale nemají na to síly. Nejčastějšími projevy jsou slovní agrese (ponižování, zesměšňování), dále vystavování závažným konfliktům v rodině, snaha donutit dítě, aby se přiklonilo na jednu stranu, pocit, že někdo z členů rodiny není brán na vědomí, je vystavován zesměšňování před druhými, opakující se nadávky a vulgární slova, lhostejnost, chování vzbuzující obavy a strach, vydírání a manipulace (Hanušová, 2006; Matějček, 2011).

Porucha attachmentu

Porucha citové vazby vzniká nejčastěji jako následek některé z forem týrání způsobeného například některou ze závislostí pečující osoby nebo její duševní chorobou či nerovnováhou (například hysterie, narcismus), kdy není schopna empaticky se vcítit do dítěte (vyladit se na dítě) a následně vhodně reagovat. Nerozvíjí se následně vazba jistá (bezpečná), ale některá z následujících forem (Bolwby, 2010; Matějček, 2014).

Nejistá vazba – vyhýbavá – rodič dítě odmítá (i jen nevědomě, navenek může projevovat až “teatrální” a opačné emoce), chová se nepřátelsky, odtažitě, dítě se příliš brzy osamostatňuje

Nejistá vazba – úzkostná (ambivalentní) – vzniká z nedůslednosti a nespolehlivosti v projevech rodiče, dítě se rodiče dožaduje, lpí na něm, obvyklým projevem je, že pečující osoba odměňuje či trestá chování dítěte dle své vlastní nálady, její reakce je pro dítě proto nevyzpytatelná, neočekávatelná a nečitelná

Nejistá vazba – dezorganizovaná - rodič vzbuzuje v dítěti strach, dítě je traumatizované a příliš ostražitě (Bolwby, 2010; Matějček, 2014).

2.7.4 Nejčastější reakce dítěte na problémy v rodině

Reakce dítěte na problémy v rodině mohou mít nejrůznější podobu. Souvisí a odvíjejí se od věku dítěte, jeho charakteru, temperamentu, získaných dosavadních zkušeností a od toho, jakým způsobem bylo o dítě pečováno a jak bylo

vychováno do doby, kdy rodina fungovala bez vážnějších problémů. Projevují se v tělesných znacích a v chování dítěte, přičemž hranice mezi tělesnými znaky a projevy v chování jsou neostré (Helus, 2007; Satirová, 2012).

2.7.4.1 Tělesné znaky a projevy v chování

Tělesné znaky a projevy v chování dítěte jsou obranným únikem ze situace (ať už se jedná o únik nebo podobu útoku), kterou dítě nemůže zvládnout (Kučírek, 2006; Trapková, 2004)

Koktání

Dítě má v sobě větší emoční náboj a neumí se s ním poprat. Dítě se nedokáže rozbrečet, rozkřičet, rozběsnit nebo se obejmout s nejbližším. Je reakcí na zátěž, kterou prožívá (Kučírek, 2006; Trapková, 2004).

Pomočování

O pomočování jako důsledku sporů v rodině můžeme mluvit, pokud je obnovené (dítě již chodilo na WC samo a po čase se znovu začalo pomočovat v noci nebo i přes den). Může jít o nezpracované strachy a obavy nebo na reakci na prudkou změnu nebo zvýšené napětí. Dítě zásadně netrestáme a nevyhrožujeme, ale snažíme se najít důvod, zaměřit se na plnost prožívání během dne, mluvit o jeho obavách (Kučírek, 2006; Trapková, 2004).

Odmítání potravy nebo přejídání

Dítě reaguje na ovzduší v rodině, kde je dusno, napětí, křik. Nechutenství (nebo přejídání) může vyústit v mentální anorexii, bulimii nebo naopak obezitu. Mluví se často o ukazatelích „nemoci“ vztahů v rodině. Je zapotřebí hlubší analýza toho, co se dítěti děje, co prožívá, s čím je nespokojené, co mu dělá radost a z čeho má obavy. Pokud problém přetrvává nebo narůstá, je vhodná rodinná terapie, pokud se jí jeden z rodičů nechce účastnit, tak spolupráce s psychologem, nejlépe z instituce zabývající se poruchou příjmu potravy apod (Marádová, 2007; Trapková, 2004).

Noční děsy

V praxi bývá rozlišována noční můra a noční děs. Noční můru dokáže dítě po probuzení nebo nějakou dobu či den po probuzení vysvětlit, ale noční děs vysvětlit nedovede. Objevuje se přibližně od osmi měsíců života do jedenácti let. Noční děs

je prožíván intenzivněji, hlouběji, dítě například útržkovitě ze spaní křičí slova nedávající smysl. Protože příčinou může být zážitek, který nebyl zpracován přes den, je důležité, aby se rodič snažil zjistit (přítom na dítě nevyvíjel nátlak), čemu dítě nerozumí, nebo co potřebuje vysvětlit. Dítěti pomáhá ventilace pocitů a fyzická aktivita. Pokud se v dítěti vrší nevyventilované emoce, může častěji neadekvátně (vztekleji, rozhořčeněji, zpupněji) reagovat na běžné situace všedního dne (Špaňhelová, 2010).

Somatizace

Dítě si stěžuje například na bolesti hlavy, břicha, může skutečně zvracet nebo omdlévat. Příčinou může být hádka rodičů nebo strach, že se něco špatného přihodí a to ve chvíli, kdy se něco děje. Odborníci na rodinnou terapii uvádějí, že příznaky chorob členů rodiny nevznikají na základě individuálního podkladu, ale v reakci na sociální vztahy a interakce v rodině. Pokud nastane změna v obsahu interakce v procesu terapie, pak se naskytne příležitost, aby se každý člen rodiny změnil. Jestliže alespoň jeden z rodičů změní svůj vzorec jednání, odráží se jeho změna v chování ostatních. Na prvním místě se však musí dítě nechat vyšetřit dětským lékařem (Kučírek, 2006; Trapková, 2004).

Narušení citových vazeb

Dítě nedůvěřuje druhým, drží si je od těla, nebo je k nim vstřícný jako ke známým lidem (obě polohy může i střídat). Může rychle navazovat povrchní vztahy a rychle z nich odcházet, může chtít ovládat druhé, předčasně navazovat sexuální vztahy nebo se projevovat promiskuitně. V emočních projevech může působit “ploše” (nebo teatrálně), odpojeně od svých pocitů, má problémy s empatií, bývá rezistentní vůči běžným pochvalám a napomenutím. Může si “kupovat” druhé, či je získávat na svou stranu v zájmu dosažení svého. Je přecitlivělý na stres, ztrátu, změny v životě, vzrušení. Nese si v sobě pocit nemilovanosti, připadá si „nehodné“. Má problém převzít odpovědnost za své chyby, rozhodovat se, nebo přijímat pochvalu (Bolwby 2010; Matějček, 2011; Mertin, 2012).

Náhlé zhoršení vztahů s vrstevníky

Dítě mělo doposud bezproblémové vztahy s vrstevníky a náhle se zhorší. Problémy mohou vznikat proto, že dítě změnilo své chování a jeho vrstevníci náhlé změně

nerozumí. Může se stranit, vyhýbat, provokovat a děti si ho mohou po čase přestat všímat. Je potřeba zapojit nejen rodiče, ale i spolužáky a učitele. Často si nedá učitel chování s poruchou rodiny dohromady, onálepkuje dítě a tím ještě zhorší jeho už tak problematickou situaci. Učitel může v hodině například udělat komunitní kruh a mluvit o tom, co nám v rodině dělá radost a co starost. Dítě tak zjistí, že i jiné děti prožívají starosti doma a mluví o nich a může tak být podpořeno ve vlastním sebevyjádření (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010).

Lež

Zvýšená lhavost může být reakcí dítěte na problémy v rodině a na spory mezi rodiči. U lhaní sledujeme, co chce dítě tímto chováním získat, zda lže ze strachu, nebo zda chce lhaním někomu ublížit či někoho poškodit, nebo získat v očích druhého lepší postavení pro sebe, nebo chce pouze upoutat pozornost. Je dobré také zjistit, komu dítě lže. Lhaní, kterým dítě vědomě poškozuje druhé, je třeba brát velmi vážně, nepodceňovat ho. Lhaní, které nepoškozuje ostatní, jsou bájně fantazie. Platí, že zhruba od pěti let je dítě schopné rozlišit, zda jsou jeho fantazie skutečné či smyšlené. Dítě jimi dává najevo, že ve světě, ve kterém žije, mu není dobře. Pokud dítě lže, je často ve škole vyřazováno kolektivem, může být také zesměšňováno. Je vhodné dítě seznamovat s tím, že o jeho lži víme, toto chování neschvalujeme a vysvětlovat mu důsledky včetně hledání příčin lhaní. Složitost lhaní se násobí, pokud je lhaní součástí komunikace v rodině v běžném životě (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010; Mertin, 2012; Vágnerová, 2005).

Dítě pocítuje vinu

Jedná se o vážný problém, který dítě sžírá a je často neviditelný. Dítě si vyčítá, že je spor v rodině jeho vina, protože zlobilo, málo se připravovalo do školy apod. Může dokonce cítit vinu za vlastní prožívaný pocit spokojenosti, radosti a štěstí, když jeden z jeho rodičů se trápí. Důležité je citlivě a láskyplně z dítěte snímat vinu, ujistit ho, že děti nemohou za to, že si rodiče nerozumí a že dočasné strasti rodiče by neměly omezovat pocit spokojenosti dítěte (Matějček, 2011; Špaňhelová, 2010).

Popření

Dítě uzavře své nitro a odmítá skutečné dění ve své rodině. Důvodem je, že bolest, kterou by mu přijetí skutečnosti způsobilo, se zdá tak veliká, že by ji neuneslo.

Když se ho někdo zeptá, jak se má, odpovídá bez emocí, že dobře, okolí má dojem, jako by ho situace vůbec nezasahovala. Rodič by se neměl bát před dítětem otevřeně komentovat to, co prožívá a jak se cítí. Netlačit na dítě a nenutit ho mluvit, ale být mu v otevřené komunikaci vzorem. Neznamená to, že má rodič kritizovat a hodnotit druhé, ale vyjadřovat se ve vlastním prožívání (Matějček, 2011; Špaňhelová, 2010).

Zamlklost

Rodiče pozorují zvýšenou zamlklost, než na jakou jsou u dítěte zvyklí. Častěji se objevuje u dětí citlivějších. Je dobré nenásilně s dítětem mluvit a pokusit se ho tak přimět mluvit o svém životě (Matějček, 2011; Špaňhelová, 2010).

Zhoršení školního prospěchu

Mluvíme o něm v případě, že dítě dobře ve škole prospívalo a v době sporu mezi rodiči či už rozvodu se prudce školní prospěch zhoršil. Rodiče i učitele vnímají, že dítě se nepohybuje v pásmu svých možností. Učitel může navíc toto zhoršení nevhodně komentovat, spolužáci se mohou vysmívat a to samozřejmě zhoršuje situaci dítěte. Rodiče by měli pomoci dítěti zvládnout situaci, vysvětlit mu, že to není tím, že je hloupé, ale tím, že se nesoustředí. Je dobré zvýšit fyzickou aktivitu, komunikovat se školou, dohlížet na přípravu dítěte do školy (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010; Mertin 2012).

Zvýšená agresivita

Dítě může projevovat zvýšeně agresivní chování vůči sobě nebo svému okolí. Může začít šikanovat druhé, být hrubý, nebo se začít zvýšeně škrábat či řezat. Dítě svým agresivním chováním demonstruje, že si se situací v rodině neumí poradit, dává najevo svůj protest. Může se zlobit na toho, kdo hádku vyvolal. Jakmile rodič zjistí, že se dítě chová demonstrativně, je žádoucí, aby dítě navigoval. Rodič by se měl pokusit dítě „odzbroit“ tím, že zjistí, proč útočí, vysvětlit a nabídnout dítěti jiné způsoby projevů příčin agrese (Helus, 2007; Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010; Vágnerová, 2005).

Drobné krádeže

Jedná se o krádeže, kdy dítěti nejde o to, aby se na krádež nepřišlo, ale naopak si přeje, aby se na ní přišlo. Důležité je komunikovat s dítětem tak, abychom byli

schopni zjistit, proč danou věc odcizilo, co je za tím. Znovu je třeba hledat, kdy s krádežemi začalo, zda se tento jev opakuje, nebo zda se stupňuje jeho intenzita (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010; Vágnerová, 2005).

Lhostejnost

Rodiče u dítěte pozorují zvýšený nezájem a lhostejnost k tomu, co se okolo něj děje. U dítěte se může lhostejnost jako reakce na neshody v rodině projevovat z mnoha důvodů. Může být obranným mechanismem dítěte, což pro něj není dobré, protože spory v rodině se ho dotýkají a pokud dojde k rozvodu, bude se ho dotýkat v běžném životě zásadním způsobem. Dítě může být lhostejné také proto, že v rodině nebylo zvykem zajímat se o prožívání toho druhého, nebo si každý žil více méně sám. Naopak mohlo být také o dítě příliš pečováno, vstřícnost a starostlivost rodičů byla tak vysoká, že dítě nemělo možnost nahlédnout do svého života, nebo rodina neměla zájem o skutečné každodenní prožitky svého dítěte. Rodič by neměl dítě nechat v klidu. Měl by dítě stručně informovat a požádat ho také o pomoc v konkrétních věcech tak, aby dítě vidělo, v čem přispělo (například vyklidit myčku, nebo utřít prach). Rodič by měl dát dítěti najevo (ne útočně a ne obviňujícím způsobem), co prožívá, aby mu byl vzorem ve ventilaci pocitů. Cílem je vyprovokovat dítě k reakci, aby se dostalo do emočního prožívání (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010; Vágnerová, 2005).

Útěk z domova

Dítěti není doma dobře a tak utíká. Většinou v konfliktu ve svém zkratu a při nakupených pocitech. Někdy dítě rodiči vyhrožuje útekem, zejména v případě, že chce docílit svého. Je třeba s dítětem probrat příčinu jeho útěku nebo touhy utéct. Po zjištění příčiny dítěti vysvětlíme svůj postoj – ujistíme ho, že může vyjadřovat své pocity a potřeby přirozenou cestou (požádat, vyjádřit se) a že není třeba tuto cestu volit. Pokud požadavek dítěte není oprávněný či splnitelný, rodič může vyjádřit dítěti, že ho to mrzí, ale tuto potřebu nemůže uspokojit, vysvětlit důvody a stát si za nimi (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010).

Dítě nemá hranice, zvýšená rozmazlenost

Někdy se stává, že dítě prožívající konflikty v rodině je zvýšeně rozmazlované. Nemá hranice, manipuluje ostatními v zájmu dosažení svého, protože cítí obavy

rodičů o to, aby neztratily jeho přízeň a nepřiklonilo se k druhému rodiči. Začne využívat například toho, že si ho rodiče kupují nebo dělají vše podle něho. Někdy vstupují do hry ještě prarodiče, kteří se snaží v dobré víře „vynahradiť“ dítěti to, co se mu v rodině nedostává. Rodiče, i případní prarodiče rozmazlující děti, by si měli uvědomit, že dítěti svou nadměrnou snahou nepomáhají. Ani když budou na dítě přísnější a budou mu určovat limity a vyžadovat po dítěti pomoc, dítě je nepřestane milovat. I když se bude třeba vztekat za vyžadované mantinely a pomoc, v konečném důsledku mu poskytnou pocit jistoty a bezpečí a prožitek jeho vlastní potřeby, což výrazně přispívá k sebevědomí dítěte (Ptáček, 2006; Prekopová, 2012; Špaňhelová, 2010).

Dítě neposlouchá, zvyšuje se frekvence sprostých slov

Dítě zvýšeně neguje vše, co mu rodič řekne, zvýšeně odmlouvá a používá sprostá slova. Většinou si vybírá jedince slabšího, což častěji bývá matka. Zároveň jsou tyto projevy pozorovány směrem k tomu, koho má nejraději. Projevy dítěte jsou důsledkem nahromadění emocí a pocitů a dítě chce tímto způsobem na sebe upoutat pozornost. I tady pomůže fyzická zátěž, ventilace pocitů a časté povídání si s dítětem (Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010).

Útek k partě, lásce

Jedná se o projev starších dětí, nejdříve od jedenácti let. Těžko lze odhadnout, zda by dítě uteklo k partě či vrstevníkům, kdyby doma mělo láskyplné zázemí. Hledání toho, kdo je bude mít vroucně rád je známkou toho, že v rodinném prostředí tuto lásku dítě nenachází. Někdy je na úteky vázána promiskuita jako „hlad“ po uspokojení citových potřeb. Pomůže zájem o přátele dítěte a jeho lásku, snaha najít něco, co je spojuje (četba, kino) (Matějček, 2011; Ptáček, 2006; Špaňhelová, 2010).

Dítě je zvýšeně ukázněné a vzorné

V některých případech může dítě na poruchu rodiny reagovat tak, že začne být zvýšeně hodné, pořádné, klidné, neprovokuje, rodiče mluví o „zlatém dítěti“. Přestože rodiče bývají spokojeni, že se dítě jeví jako bezproblémové a nejsou zatěžováni, tato snaha pro dítě není dobrá. Motivací dítěte je dělat radost, přeje si zachránit vztah rodičů. Dítěti vysvětlíme, že jeho snaha nepovede k urovnání rodičovských sporů a jeho zlobení v minulosti jejich spory nezpůsobilo. Je dobré

zajímat se o skutečné prožívání dítěte a pomoc mu zpracovat bolest, kterou mu způsobují spory mezi rodiči. Sejmout z něj pocity viny (Matějček, 2011; Špaňhelová, 2010; Mertin, 2012).

2.8 Udržení rodiny nebo rozvod

Zda “udržet” rodinu, nebo volit rozvod, je jedním z nejnáročnějších životních rozhodnutí. Velmi záleží na těsném vztahu rodičů a kvalitě jejich vztahu. Praxe ukazuje, že dítě je nejšťastnější, pokud se rodiče mají rádi, zajímají se jeden o druhého, tráví spolu čas, a to do té míry, aby se mezi ně nemohlo “vtlačit”, i kdyby chtělo. Dítě v takovém vztahu rodičů zažívá pocit bezpečí a jistoty. Platí pravidlo, že je třeba udělat maximum pro nápravu rodinné dysfunkce, avšak pokud situace přetrvává a dítě by mělo zůstat v neustálých hádkách, manipulacích, nebo dokonce násilí, je lépe se rozejít jako partneři a pokusit se zůstat pro dítě dobrými rodiči s dobrými vztahy do té míry, do jaké je to možné. Pokud rodič žije v těsném, láskyplném vztahu s jiným dospělým člověkem, je dítě šťastnější, než v rozvráceném vztahu s rodiči vlastními. Dítě je dokonce šťastnější i pouze v soužití s jedním rodičem, tedy v neúplné rodině v láskyplném prostředí (Billduph, 2004; Gjuričová, 2009).

2.9 Rozvod rodičů a porozvodová péče o dítě

Rozvod je vyústěním dlouhodobějšího narušení funkčnosti manželského svazku. Je (až na výjimky) výsledkem dlouhodobého rozhodování. Každý jednotlivý rozvod má své příčiny, průběh a důsledky. Je traumatickou, velmi bolestnou událostí dlouhodobě zanechávající následky pro všechny zúčastněné, nejvíce však pro děti, které jen těžko chápou, co se stalo. Je obdobím řešení náročných úkolů týkajících se zajištění péče o děti, úprav majetkových poměrů, vyrovnání se se ztrátou partnera a vyrovnáním se s náhlými životními změnami. Rozvod probíhá v několika fázích, provází ho prožitky dezorientace, nejistoty, obav, pocit beznaděje a zoufalství (Matoušek, 2014).

2.9.1 Fáze rozvodu

První fáze začíná i několik let před vlastním rozvodem a poslední může trvat i několik let po něm. Jednotlivé fáze charakterizují specifické znaky a vývoj,

probíhají v časových úsecích před, během a po rozvodu. V jednotlivých fázích se rozvádějící se partneři a jejich děti vyrovnávají dle svých možností s nepříznivou sociální situací rozvodu (Matoušek, 2014).

2.9.1.1 Předrozvodová fáze

Úmysl rozvést se může vzniknout i několik let před vlastním rozvodem. Nemusí vzniknout u obou partnerů, jeho vznik se může pohybovat mezi symetrickým a komplementárním prožíváním. Symetrické prožívání rozvodu znamená, že oba uskutečňují kroky k rozvodu, komplementární, že jeden se projevuje nezávisleji a druhý závisleji (zkouší různé strategie připoutávání). Partneři smýšlející o rozvodu dávají někdy v různé míře svůj záměr rozvést se najevo, jindy ho skrývají. Započnou proces emočního odpoutávání. V době, kdy rozvod „visí“ ve vzduchu, je většinou obdobím zvýšeného napětí, sporů a hádek, zároveň si však partneři například koupí společnou dovolenou nebo rekonstruují byt. Toto období nazýváme ambivalentním. Bilancují už oba, zjišťují svou motivaci pracovat na vztahu a pokračovat v něm. Nápadů typu rekonstrukce vyžadující spolupráci však většinou ještě zřetelněji odhalí vztahové problémy, konflikty eskalují a manželé se od sebe více oddálí (Matoušek, 2014; Novák, 2005).

2.9.1.2 Vlastní rozvod

Když se, stačí jeden z manželů, definitivně rozhodl, začíná další, již vlastní fáze rozvodu. Podle současné právní úpravy může žádost o rozvod podat soudu buď jeden z manželů, nebo oba, pak se jedná o souhlasný rozvod. V případě souhlasného rozvodu se předpokládá, že manželé předloží soudu úpravu poměrů o nezletilé dítě/děti, výživném a majetkové vypořádání. (Matoušek, 2014; Novák, 2005).

V případě sporného rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu. Vždy vstupuje do hry sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jenž se stává opatrovníkem dítěte a zastupuje ho v procesu rozvodu. Soud stvrdí (v případě nesporného rozvodu), nebo určí (v případě sporného rozvodu), komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a pokud mají o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné nebo

střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte. Soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů, udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno do péče na pravidelné informaci o dítěti. Soud přihlédně rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (Matoušek, 2014; Novák, 2005; Občanský zákoník, 2014).

Bránění jednoho z rodičů druhému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí. Soud může styk dítěte s rodičem omezit nebo jej i zakázat, může upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci. Změní-li se poměry, může soud změnit výkon rodičovských práv a povinností (MPSV, 2012; Občanský zákoník, 2014).

Následný rozvod je formálním, právním ukončením manželského svazku.

2.9.1.3 Porozvodové období

Období po rozvodu je prožíváno podobně jako vlastní rozvod. Jedná se o fázi, která odeznívá dlouhou dobu. Partner, který se odstěhoval, byl nucen najít a vytvořit si nový domov, pocítil ekonomické změny, pokud s ním odešly děti, bylo z jeho strany nutné podpořit je ve zvládnutí nejen ztráty rodiny, ale i změny bydliště, která často mění rodinný řád a povinnosti. Ten z manželů, který zůstal v místě bydliště, se vyrovnává “pouze” s odchodem partnera a převzetím jeho části povinností, které plnil. I zde záleží, zda zůstal v původním domově s dítětem, či zda dítě odešlo. Psychicky je tato fáze podobná oplakávání partnera po úmrtí a je paradoxně náročná, i pokud byl partner například závislý či násilnický. V lecčems je situace náročnější než po úmrtí partnera, protože partneři jsou nuceni komunikovat například ve věcech péče o děti. Objevují se stavy beznaděje, zoufalství,

pochybností, apatie, skepse, zkoumá se, co by se bývalo dalo dělat “kdyby”, může klesat vlastní hodnota. Teprve v momentě, kdy je rozvod uznán jako nevyhnutelné řešení manželských problémů, je možné navázat nový vztah. Někdy vůbec není jedinec schopen navázat kontakt s opačným pohlavím, z důvodu generalizace hodnocení bývalého manžela. Emoční odpoutávání (psychorozvod) je obdobím dlouhým jeden až tři roky, Dokončení se pozná podle vymizení výkyvů nálad, návratu k zájmům a tvorbě vlastního života, který naplňoval jedince dříve. Centrum psychického života se přesune z minulosti do přítomnosti. Někteří lidé žijí pod rozvodovým psychickým “úrazem” až do smrti (Matoušek, 2014; Novák, 2005).

2.9.2 Dítě a rozvod rodičů

Stresující je fakt, že rozvod otřese u dítěte tím, co považuje za samozřejmé, co by mělo být zdrojem jeho pohody. Situaci by se dařilo vcelku dobře zvládnout a minimalizovat negativní důsledky, kdyby se rodiče řídili radou, že je třeba zajistit co největší možný kontakt s oběma rodiči do míry potřebné k pokračování plnění rodičovské role. To sice nezmírní trápení dítěte z rozpadu rodiny, ale je mu umožněno mít nadále otce i matku jako součást každodenního života a mít ze vztahu s nimi a z jejich výchovy co největší prospěch. Praxe ukazuje, že dítě prospívá mnohem lépe a to i v období krátce po rozvodu, pokud je udržován silný pozitivní vztah k oběma rodičům (MPSV, 2012).

„....Přestali jsme být partnery, zůstáváme však rodiči....“

Zdeněk Matějček

2.9.2.1 Časové aspekty rozvodu s ohledem na věk dítěte

Prožívání rozvodu rodičů je pro dítě vždy těžké, souvisí s kromě osobností dítěte také s jeho věkem a tím, zda má nebo nemá sourozence. Praxe ukazuje, že sourozenci se v době rozvodu rodičů často semknou, což jim usnadňuje lépe zvládnout situaci. Rodiče se často mylně domnívají, že je rozvod v novorozeneckém, kojeneckém a batolecím věku pro dítě snadný a to proto, že dítě nerozumí obsahu slov a tomu, co se okolo něj děje. Dítě však už od prenatálního období cítí, jaká je okolo něj atmosféra, vnímá klid hlasu, křik a napětí a podle toho

se také cítí buď příjemně, nebo nepříjemně. V předškolním věku lze u dítěte snadno při hře vyzorovat, co se doma děje a jaká jsou přání dítěte objevující se v jeho bujné fantazii náležející věku. Mladší školní věk je sám o sobě obdobím „střízlivého realismu“, dítě vyžaduje a potřebuje konkrétní informace a vysvětlení od obou rodičů. Naopak období puberty je náročné jako takové. Dítě prožívá disharmonii, jednou se shodne s jedním rodičem, podruhé proti němu zbrojí. Může intenzivně bojovat za určitý názor a za čas zmínit, že je to hloupost. Pokud dítě „hází“ slovy, která ubližují či osočují, je dobré říci „stop“ s následným vyjádřením pocitů, které v něm chování dítěte vyvolává. Dítě potřebuje pocítit rodičovskou sílu a pevnost a potřebuje se učit vcítění do druhého. Je nutné nechat dítě vyjádřit co potřebuje (i třeba křikem, pláčem, zpěvem, sekáním dřeva), nechat uvolnit emoce a nebát se tento prostor chtít i pro sebe (Gjuričová, 2009).

2.9.2.2 Pozice dítě v průběhu rozvodu a v porozvodové péči

Nezvládnutým manželským vztahem připravili rodiče dítě o nejpřirozenější věc, kterou je vyrůstat v plnohodnotném společném rodičovství a vystavují ho tak navždy náhradě, která se může více nebo méně přibližovat ideální péči o dítě v úplné, fungující rodině. Dítě buď vyrůstá jen s jedním rodičem (což může způsobovat řadu problémů), nebo je přivedeno do nového vztahu partnerů z jiného, zcela specifického sociálního prostředí a rodinného klimatu. Tolerance a psychická reakce každého dítěte na nové podněty je jiná, odvislá kromě věku od mnoha aspektů souvisejících například s mentální vyspělostí dítěte a jeho hodnotovým žebříčkem. Z těchto důvodů čeká nový partnerský vztah po rozvodu další náročné období a je třeba počítat s tím, že dítě může prožívat kulturní šok. Porozvodová péče se tak stává složitou zkouškou rodičovské zralosti a odpovědnosti bývalých partnerů, kteří mají příležitost složit „reparát“ a dát dítěti druhou šanci, při které prokáží svou schopnost plnohodnotně pečovat o dítě. Na výchově se podílí významným dílem i případný nový partner rodiče dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti (MPSV, 2012; Občanský zákoník, 2014).

Optimální stav

Děti jsou informovány pravdivě a pravidelně o situaci, přičemž tématem nejsou přetěžovány. Jsou ujištěni, že na rozvodu rodičů nenesou vinu, že končí partnerství rodičů, ale máma i táta zůstávají rodiči. Děti nejsou vtahovány do manželských konfliktů, rodiče se umí dohodnout a tyto dohody dodržují. Nepomlouvají jeden druhého, komunikují nenásilně. Je nutné počítat s tím, že dítě si i přesto tvoří svou teorii rozvodu, proto je třeba s ním mluvit, pokud potřebuje. Dítě je za optimálních podmínek ušetřeno tlaku demonstrovat loajalitu k jednomu z rodičů, ani jeden si ho nesnaží „naklonit“ na svou stranu. Má přístup k oběma rodičům, kdykoli je to možné. Rodiče by styk měli řídit cíleně a snažit se vycházet si vzájemně vstříc, usilovat o flexibilitu a přizpůsobovat tomuto zájmu časovou organizaci (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010).

Pro dítě je velmi zatěžující stav osamocení rodiče. Pokud tedy už k rozvodu dojde, je potřebné zachovat co nejlepší vztah s původním rodičem, zároveň je však optimální, pokud v domácnosti s dítětem žije muž i žena, kteří jsou vzorem pro zdravý vývoj dítěte, v optimálním případě ve směřování ve smyslu „zdravé rodiny“, viz. kapitola č. 2.6 (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010):

Pokud smíšená rodina uspokojuje potřeby dítěte/děti, je podporován vztah s oběma rodiči a je neustále hledán nejlepší zájem dítěte, může se dítěti dařit vývojově lépe, než s biologickými rodiči žijícími pod jednou střechou. Rodinné uspořádání je však trochu jiné, než v původní, biologické rodině. Aby se dítě dobře vyvíjelo, je třeba brát v úvahu zákon následování, jímž se řídí řád lásky: rodiče mají přednost před dětmi, starší dítě má přednost před mladším a vlastní dítě má přednost před nevlastním v míře blízkosti a odpovědnosti rodiče. V praxi může znamenat dodržení řádu například to, že maximum odpovědnosti je ponecháváno vlastním rodičům a noví partneři naopak respektují, že je nutné brát v úvahu vlastní rodiče dítěte. Za vlastní dítě nese rodič plnou odpovědnost a podílí se na výchově nevlastního dítěte. V chodu domácnosti pak fungují stejná pravidla, jako v rodině biologické a práva a povinnosti dětí se řídí jejími principy. Je dobré seznámit s touto daností (a trvat na ní) i prarodiče a širší rodinu, neboť okolo otčímů a macech koluje řada mýtů a předsudků, jejichž přenos na vlastní vnouče z role prarodičů může znesnadňovat

adaptaci dítěte a může výrazně narušovat vztahy v nově vzniklé rodině (Gjuričová, 2009; Prekopová, 2012; Špaňhelová 2010).

Vzhledem k náročnosti zvládnutí složitostí rozvodu rodičů a porozvodové péče o dítě se ne vždy podaří dítěti zajistit optimální prostředí pro jeho vývoj a jeho pozice může být v době rozvodu rodičů nebo v porozvodové péči narušena:

Dítě jako nástroj pomsty

Dítě je puženo proti druhému rodiči, může mu být zakazován styk s druhým rodičem, což může přerůst až do syndromu zavrženého rodiče. Rodič indikuje stav strachu, pokud bude dítě s druhým rodičem, nebo obviňuje druhého rodiče z nevhodného zacházení s dítětem (Gardner, 2009; Gjuričová, 2009).

Dítě jako stéblo poslední naděje

Rodič se přes dítě snaží být neustále součástí života partnera, volá při každé příležitosti, které jsou záminkou k navázání kontaktu s bývalým partnerem (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010).

Dítě jako prostředník

Rodiče spolu nekomunikují přímo, ale přes dítě. Posílají po dítěti druhému rodiči vzkazy a dítě se tak stává poslem zpráv (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010).

Dítě jako náhradní partner

Rodič konzultuje s dítětem závažná rozhodnutí jako s partnerem. Dítě se stává překážkou pro navázání dalšího vztahu svého rodiče (dítě nebo rodič může vzájemné partnerství vyžadovat vědomě i nevědomě). Tato pozice je pro dítě velmi zatěžující, staví jej do role dospělého, která mu nepřísluší. Dítěti je svým způsobem „ukradena“ část dětství. Například některé osamělé matky vychovávají syny tak, že je staví do role manželů. Tím jim přidělují pravomoci, které jim nepatří a upírají jim tak dětství. Dělalí z nich dospělé, ačkoli nemohou být. Takový způsob výchovy je nebezpečný. Obzvláště chlapec se může stát vedoucím neúplné rodiny, matku staví do submisivní role, a tak si vlastně odpírá přijetí nejen jejich rad, ale případně rad jiných členů rodiny (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010).

Dítě je zanedbáváno

Rodiče jsou natolik zahlceni svými problémy, vyřizováním vzájemných účtů, nebo novým životem, že nemají na dítě čas (Gjuričová, 2009; Špaňhelová 2010) .

Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče (dále jen SZR) je porucha vznikající výhradně při rozvodových sporech o děti, kdy jsme svědkem toho, že jeden rodič (zavrhující) systematicky a dlouhodobě programuje dítě proti druhému (zavrhovanému) rodiči. Vytváří proti němu kampaň a přímo do ní vtahuje dítě. SZR je pro vývoj dítěte tak závažný, že je přirovnáván k “vymývání mozků” a připodobňován k působení sekt. Pro prevenci SZR je nutné, aby při rozvodových sporech nedošlo k přerušení styku dítěte ani s jedním rodičem, protože vzájemný styk je neefektivnější než neutralizací v případě programování dítěte jednoho z rodičů proti druhému. V praxi rozeznáváme tři stupně míry zavržení, v nejtěžším stupni SZR pozorujeme stav situace, kdy dítě už samo za sebe rodiče zcela odmítá a vytváří kampaň proti rodiči samo. Je třeba rozpoznat projevy včas (programující rodič je specifický zveličováním a sklonem izolovat dítě od všeho, co souvisí se světem zavrhovaného rodiče, nezdědkakdy podává trestní oznámení za fyzické nebo sexuální týrání dítěte zavrhováním rodičem, dítě svému okolí většinou sděluje že zavrhováný rodič je nebezpečný, mohlo by se zhroutit, kdyby ho potkalo apod., přičemž lépe neumí důvody specifikovat). Pokud je SZR rozvinut, je jeho léčba nutná, neboť se jedná o formu psychického násilí páchaného na dítěti. Z těchto důvodů se v ochraně dítěte nemůže jednat pouze o sociálně-terapeutickou práci s programujícím rodičem, protože sociálního náhledu na své chování většinou není schopen a je nutné dítě chránit včas. Vždy je proto třeba zajistit možné sankce programujícímu rodiči, včetně terapeutické intervence celé rodině. Systém sociálně-právní ochrany v zahraničí využívá kombinaci rodinné terapie, podporu sociálního prostředí dítěte a limituje, “znepříjemňuje” život zavrhujícímu rodiči takovým způsobem (finančními pokutami, veřejně prospěšnými pracemi, asistovaným stykem až trestním stíháním za maření rozhodnutí soudu), dokud s tlakem na dítě neustoupí. SZR se měří vždy mírou neobjektivního odmítání zavrhovaného rodiče dítětem, nikoliv projevujícími se činy programujícího rodiče (dítě může reagovat na nevědomé přání programujícího rodiče). Doktor Bakalář, který se SZR zabýval v našich (i světových) podmínkách, došel k odhadu, že v ČR je přibližně sedm tisíc dětí postižených SZR (Bakalář, 2008; Gardner, 2009).

2.10 Systém sociálně právní ochrany dítěte

Z předchozích kapitol o rodině a rozvodu manželství je zřejmé, že se nelze v podpoře rodiny omezit pouze na zmírnění důsledků rozvodu rodičů dítěte, ale i na jeho prevenci, jíž je zdravá rodina. K těmto cílům směřuje systém sociálně-právní ochrany dětí vytvořený rodinnou politikou státu působící v ochraně nejlepšího zájmu a blaha dítěte a zahrnující soubor aktivit a opatření za účelem podpory rodiny. Jedná se (a musí se jednat) o politiku průřezovou, zasahující do nejrůznějších veřejných oblastí života společnosti, jako např. bydlení, školství, zdravotnictví, trh práce apod. Na straně druhé, se dotýká oblasti vysoce soukromé a je povinen respektovat autonomii rodin a jejich schopnost se samostatně rozhodovat. Z těchto důvodů je soustředěna pomoc na podporu rodin v plnění jejich přirozených funkcí, přičemž nepřebírá tyto role, nezasahuje do vnitřního života rodin ani do rozdělení sociálních rolí v rodině atd. Měla by v optimálním případě pamatovat na jednotlivé vývojové fáze rodin, stejně jako na specifické potřeby z nich vyplývajících (Matoušek, 2014).

2.10.1 Profesionální etika

Profesi můžeme chápat jako povolání, odbornost (z latinského *professio* - přiznání k povolání), na kterou se jedinec připravuje odbornou profesní přípravou ukončenou oficiálním potvrzením o kvalifikaci, jako předpokladu pro výkon povolání. V dané profesní praxi jde poté o reflexi norem a morálního jednání. Právní normy profese jsou, na rozdíl od etických, vynutitelné a při výkonu profese se musí pracovníci řídit právními předpisy, které jejich výkon upravují. Pracovníci se však mají řídit i profesní morálkou, do které zahrnujeme morální normy opírající se především o svědomí člověka. V praxi bývají zahrnuty částečně do zákonů nebo do etických kodexů upravujících vztahy především mezi pracovníky a klienty, pracovníky a jejich zaměstnavatelem a vzájemné vztahy mezi pracovníky (Matoušek, 2009).

2.10.2 Legislativní zakotvení ochrany nejlepšího zájmu dítěte

Stěžejními dokumenty souvisejícími s rodičovstvím, péčí o dítě a jeho výchovou jsou Listina základních lidských práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Občanský zákoník, Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Zákon o sociálních službách a

Školský zákon. Jmenované dokumenty pracují s odlišnými pojmy vymezující dítě vyžadující podporu (například školský zákon pracuje s pojmem žák se specifickými vzdělávacími potřebami, zákon o sociálních službách vymezuje dítě vyžadující podporu jako nacházející se v nepříznivé sociální situaci). Tento rozpor působí v praxi nezdědka kdy značné obtíže a pro veřejnost by bylo jednodušší pracovat s jedním vymezením, k čemuž v současné době směřují některé iniciativy pracující právě s pojmem dítě vyžadující podporu. Při hlubší analýze však zjišťujeme, že všechny pojmy zahrnují podporu dětí jakýmkoliv způsobem znevýhodněných.

2.10.2.1 Listina základních lidských práv a svobod

Rodičovství a rodina jsou dle Listiny základních lidských práv a svobod pod ochranou zákona. Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči a rodiče mají právo o dítě pečovat a vychovávat jej. Rodiče pečující o dítě mají právo na pomoc státu (Listina základních lidských práv a svobod, 1992).

2.10.2.2 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte vymezuje povinnost, aby předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už je uskutečňována veřejnými nebo soukromými subjekty bylo blaho dítěte, přičemž se bere ohled na práva a povinnosti všech zúčastněných aktérů. Činnost institucí, služeb a zařízení odpovědných za péči a ochranu dětí mají odpovídat standardům stanoveným kompetentními úřady, mají uznávat právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj (Úmluva o právech dítěte, 1992).

2.10.2.3 Rodinné právo v novém občanském zákoníku

Muži a ženy mají v manželství stejná práva a povinnosti. Občanský zákoník určuje oběma manželům chovat se k sobě důstojně, pomáhat si, společně řádně pečovat o děti a zajišťovat jejich zdravý fyzický, citový a mravní vývoj, přičemž mají být dětem v tomto příkladem a životním vzorem. Potřeby rodiny a péči o děti jsou povinni uspokojovat oba manželé podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. O záležitostech rodiny rozhodují společně. Rodiče mají povinnost chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat dohled odpovídající stupni vývoje

dítěte. Mají právo v případě potřeby využít přiměřené výchovné prostředky takovým způsobem, který se nedotkne důstojnosti dítěte a tak, aby nebylo ohroženo jeho zdraví. Na výchově dítěte se dle nového rodinného práva podílí i manžel nebo druh, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti (Občanský zákoník, 2014).

2.10.2.4 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochranou dítěte se rozumí ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana jeho oprávněných zájmů, včetně ochrany jeho jmění a zajištění aktivit ve společnosti směřujících k působení pro obnovení narušených funkcí rodiny. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je nejlepší zájem a blaho dítěte. Systém podpory zahrnuje role a odpovědnosti institucí v sociálně-právní ochraně dětí, jimž je uložena povinnost hájit zájmy dětí. Ochráncem dítěte je každý, kdo se s ohroženým dítětem setká. Každému je udělena povinnost dítěti pomoci a řešit jeho situaci (Zákon č. 59/2009 Sb., o sociálně právní ochraně dětí).

2.10.2.5 Zákon o sociálních službách

Zákon o sociálních službách pracuje primárně s pojmem nepříznivá sociální situace. Tu definuje jako stav oslabení nebo ztráty schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, krizové sociální situace, životních návyků a způsobu života vedoucího ke konfliktu se společností, pobyt v sociálně znevýhodňujícím prostředí, ohrožení vlastních práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Sociální služby poskytují služby pro děti a rodiny nacházející se v těchto situacích (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

2.10.2.6 Školský zákon

Dle zákona může být v případě disharmonie rodiny, problematického rozvodu rodičů nebo při složité porozvodové péči dítě zařazeno mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Často jsou problémy v rodině doprovázeny například nízkým sociálně kulturním postavením rodiny, dítě může být ohroženo sociálně patologickými jevy, nebo může mít nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovu. Speciální vzdělávací potřeby dětí zjišťuje školské poradenské zařízení.

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, kdy obsah, formy a metody jsou odpovídající jejich individuálním a vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek pro takové vzdělávání, na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. Dítě je vzděláváno podle individuálního plánu. Žáci a jejich zákonní zástupci mají naopak povinnost podat škole a školskému zařízení takové informace o zdravotním stavu nebo jiných závažných skutečnostech, které mohou mít vliv na průběh a výsledky vzdělávání dítěte (Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání).

2.11 Institucionální systém podpory rodiny

Orgány výkonu sociálně-právní ochrany působí mezirezortně a průřezově, jsou jimi obecní úřady, obce s rozšířenou působností, kraje a ministerstva, nejvíce kompetencí je uložena soudům. Jedná se o státní orgány, pověřené osoby, školy, školská a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti. Všechny mají kromě povinnosti chránit nejlepší zájem dítěte a jeho blaho také povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že vývoj dítěte může být ohrožen. Systém podpory rodiny pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o něj, pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou a realizuje preventivní činnost. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může také uložit rodičům (nebo jiné osobě pečující o dítě) povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nezajistili dítěti odbornou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc dítěti předtím doporučil (MPSV, 2012; Nadace Sirius, 2012).

K činnostem institucí sociálně-právní ochrany patří preventivní nebo podpůrné aktivity pro rodiny s dětmi, jejichž posláním je prevence nežádoucích jevů v rodině (včetně rozpadu rodiny), zmírnění nebo odstranění již vzniklé nepříznivé sociální situace dítěte a pomoc v porozvodové péči. V praxi platí, že čím dřív se projevy

nestability rodiny řeší, tím je větší šance na jejich odstranění, přičemž úspěšnost se násobí aktivním zájmem obou rodičů (Matoušek, 2014; MPSV, 2012; Nadace Sirius, 2012).

V případě problémů v rodině mohou rodiče iniciovat návštěvu odborných podpůrných služeb samy, nebo mohou být rodičům doporučeny ze strany školského zařízení či lékaře. Doporučování odborných služeb pro rodiče řešící situaci již rozpadající se rodiny v rozvodu vychází na prvním místě od pracovníků OSPOD. Jejich hlavním úkolem je podporovat postupy přispívající ke zvládnutí problémů v rodině a hladšímu průběhu řešení sporů o děti v případě rozvodu. Cílem není obnova manželského soužití, nebo původního uspořádání rodinných vztahů, ale podpora pro zvládnutí nepříznivé sociální situace rozvodu rodičů dítěte co nejschůdnější formou komunikace a zvládnutí adaptace rodiny novým podmínkám. Sociální pracovník OSPOD pracuje primárně s otázkou, kdo a jak může být nápomocen rozvádějícím se nebo rozvedeným rodičům. V nejlepším případě se rodiče dohodnou v zájmu dítěte sami nebo za pomoci širší rodiny a okolí. V případě potřeby zásahu podpůrných služeb je významným prvkem ochota obou rodičů dohodnout se. I v případě, že jeden rodič nespolupracuje, však může být pro aktivního rodiče podpůrná instituce přínosem prostřednictvím sociálně terapeutických, výchovných, vzdělávacích a aktivizačních činností, sociálním poradenstvím, zprostředkováním kontaktu se společenským prostředím, nebo pomocí při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Kromě OSPOD se jedná o poradenskou nebo psychoterapeutickou pracoviště, právní služby, azylové domy pro matky s dětmi, telefonickou krizovou pomoc, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, střediska výchovné péče, organizace proti domácímu násilí apod. (Matoušek, 2014; MPSV, 2012; Nadace Sirius, 2012).

„Naděje je zjevnou a nedílnou součástí procesu změny.“

Virginia Satirová

2.11.1 Systémová spojení

K podpoře nejlepšího zájmu dítěte je nutné, aby systém sociálně-právní ochrany pracoval systematicky, jednotlivé zainteresované subjekty spolupracovaly,

poskytovaly si potřebné informace a minimalizovaly duplicitní činnosti. Jakákoliv rivalita nebo zřítnost, nebo už jen nečinnost v procesu pomoci může dítěti uškodit. Jediným cílem musí být společná snaha zajistit nejlepší zájem dítěte efektivní podporu prostřednictvím spolupráce a pomocí vhodně volených nástrojů (Varianty, 2011).

2.11.2 Nástroje k podpoře nejlepšího zájmu dítěte

Nástroje k podpoře nejlepšího zájmu dítěte jsou konkrétní metodické postupy (nebo jejich kombinace) náležející do níže vymezených oblastí podporující žádoucí směřování k zajištění zdravého biopsychosociálního a spirituálního vývoje dítěte. Před vlastní volbou konkrétního nástroje by měla být vyhodnocena situace dítěte a vypracován individuálního plánu ochrany dítěte (MPSV, 2012).

Sociálně-psychologické poradenství

Sociální poradenství zahrnuje základní a odborné sociální poradenství. Poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace a je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v psychologických, manželských a rodinných poradnách (Nadace Sirius, 2012; Sobotková, 2003).

Psychologické poradenství se v případě rodičovských sporů zaměřuje zejména na oblast prevence (rozvoj osobnosti rodičů a dětí a jejich psychosociálních dovedností), intervence a komplexní diagnostiky. Nabízí rozvodové poradenství a pomoc při řešení psychologických otázek souvisejících se situací před rozvodem, v jeho průběhu a po rozvodu, je součástí činnosti manželských a rodinných poraden či jiných obdobných specializovaných psychoterapeutických zařízení. Může poskytnout krizovou pomoc, psychologickou podporu v rozvodovém rozhodování (v úvahách, zda manželství udržet nebo ne), při překonávání rozvodové krize a při zvládání výchovných problémů dětí souvisejících s rozpadem rodiny (jak hovořit s dětmi, jak znovu formovat jejich vztahy k příbuzným, novým partnerům rodičů apod.), dále pomoc v porozvodovém období (například hledání nového životního nastavení, náhledu na problémy, nácvik sociálních dovedností či relaxace), pomáhá také hledání odborníků či institucí řešící problémy a situace, na které nestačí a

nepatří do jejich kompetencí. Psychologická praxe se v současné době více než jindy začíná zaměřovat na to, aby posilovala silné stránky rodin, jejich zdroje a možnosti. Obecně lze shrnout, že sociálně-psychologické poradenství směřuje k podpoře ozdravení rodiny vycházejících z potřeb dítěte a principů popsaných v kapitole “Zdravá rodina”: Zaměřuje se na otevřené vyjadřování pocitů, podporu nezávislosti, organizaci v rodině, soudržnosti, citové blízkosti, morální a sociální otázky rodiny (Nadace Sirius, 2012; Sobotková, 2003; Kraus, 2008).

Rodinná a manželská terapie

Cílem rodinné terapie je pokus profesionála, navodit v narušeném rodinném systému pomocí psychologických metod prospěšné změny. Podstatou terapie je, že individuální poruchy jednoho člena rodiny úzce souvisí s dynamikou skupiny celé rodiny a že individuální symptomy jsou výrazem narušených interpersonálních vztahů v rodině. Lze ji provádět individuálně formou konzultací, v párové konzultaci i za přítomnosti všech zainteresovaných členů. Je vhodná pro rodiče, kde vážne komunikace, vztahy jsou velmi narušené a to jak mezi rodiči, tak mezi rodiči a dětmi. Pro úspěšnost musí alespoň jeden z rodičů chtít pracovat na změně a zlepšení situace, dále je potřebná tam, kde jsou rodiče natolik emocionálně angažováni v rozpadu rodiny, že ztrácí nadhled nad situací a nechťejí se s druhým rodičem setkat (Gjuričová, 2009; Sobotková, 2003).

Rodinná mediace

Zabývá se řešením konfliktů mezi rodiči za přítomnosti prostředníka usnadňujícího komunikaci nazývaného mediátor. Součástí mediace může být rozvodová problematika zabývající se řešením konfliktů rodičů během rozvodového či porozvodového řízení. Umožňuje rodičům rozhodovat o věcech, které se týkají jejich dětí, podporuje komunikaci, kooperaci mezi rodiči, zmírňuje jejich nepřátelství. Znamená alternativní řešení sporů s cílem vzájemné dohody a vyhnutí se vleklým soudním sporům (Nadace Sirius, 2012; Sobotková, 2003).

Případová konference

Při řešení situací ohrožení dítěte, včetně jeho ohrožení z důvodu rozvodových sporů, lze zvolit nástroj pro užší spolupráci zainteresovaných subjektů, tzv. rodinnou případovou konferenci. Je vhodné, aby ji moderoval zkušený mediátor,

který dokáže také vyjednávat. Volba kompetentního moderátora a okolnost, zda se jeho účast bude realizovat, je vždy na sociálním pracovníkovi OSPOD (nebo po vzájemné dohodě pověřenou osobou organizující případovou konferenci), který je koordinátorem a klíčovým pracovníkem rodiny. Dříve, než se navrhne plán řešení, musí být známy všechny okolnosti a detaily tak, aby mohlo dojít k řešení v nejlepším zájmu dítěte. Cílem je hloubkové odborné prozkoumání situace rodiny a příprava pro vypracování individuálního plánu ochrany dítěte. Vyhodnocení obsahuje soubor oblastí a podmínek života dítěte v co největší míře zachovávající stávající podmínky tak, aby dítě mohlo prožívat dětství v souladu s udržením a rozvojem významných citových vazeb a vztahů. Případové konference se účastní všichni, kteří jsou zainteresováni na řešení problému konkrétního dítěte, a kteří disponují informacemi o dítěti a jeho rodině a zároveň mají ze zákona právo nebo povinnost těmito informacemi disponovat ve prospěch dítěte (např. OSPOD, nestátní neziskové organizace, škola, lékař, soudce, policie, statní zastupitelství, odborníci a dále ostatní subjekty, které jsou o informace žádány, např. prarodiče či sousedé), primárně jsou však vyzváni oba rodiče. Velmi důležité je v celém procesu hrát „otevřenou hru“ (MPSV 2012; Nadace Sirius, 2013; Sobotková, 2003).

Asistence při styku rodičů s dítětem

Asistenční styk s dítětem je právním institutem většinou upraveným v soudních rozhodnutích, nebo je součástí mimosoudní dohody rodičů. Rodiče (nebo jiná osoba zodpovědná za výchovu dítěte), orgány SPOD, soudy nebo jiné organizace jsou kompetentní předat odborným pracovníkům poraden či jiných specializovaných pracovišť poptávku po asistenci u předávání dítěte, respektive po asistenci u styku s dítětem. Dle dohody nebo soudního rozhodnutí existují požadavky či omezení týkající se toho, kde, případně za přítomnosti koho a v jakém čase má rodič s dítětem trávit setkání. Vymezuje se předávání, cíl a účel asistence, jímž je mapování a podporování vztahu s rodičem, plní funkci diagnostickou, snaží se o zjištění aktuálních základních komunikačních a situačních prvků. Při vyhocené situaci může sociální pracovník zasáhnout ke zmírnění situace. Při druhé až třetí asistenci se většinou ukáže, jak moc je situace problematická (MPSV, 2012; Nadace Sirius, 2012; Sobotková, 2003).

2.12 Závěr teoretické části a předvýzkum k praktické části práce

Teoretická část se snažila podat ucelený přehled o zdravém rodinném prostředí pro dítě, jako možnosti pozitivního směřování a seznámila s nejčastějšími možnými příčinami a projevy ohrožení stability rodiny, včetně využití možnosti podpory v systému sociálně-právní ochrany dětí v případě potřeby.

Protože veškerá dosavadní praxe NNO odhaluje v příčinách nežádoucích projevů chování dětí a mládeže nedostatek zájmu, porozumění, podpory autonomie a značného „odosobnění“ ze strany rodiny a výchovně-vzdělávacích institucí, včetně alarmujícího nedostatku tradičních hodnot a limitů (výchova k čestnosti, spolupráci, respektu, pomoci slabším, rozlišení pravdy a lži, dobrého a zlého), ptal se dále výzkumník prostřednictvím předvýzkumu k diplomové práci, jak vypadá realita výše vyjmenovaných absencí v prostředí školy, kterou vnímá po rodině jako druhé nejdůležitější socializační prostředí pro dítě. Zajímal ho pohled rodičů nejen na sociální klima školy, ale také na zkušenost s podporou žáka v nepříznivé sociální situaci. Odpověď hledal výzkumník v kooperaci s dalším výzkumníkem pomocí plošného kvantitativního výzkumu (103 dotazovaných) doplněného kvalitativním výzkumem (6 dotazovaných), probíhajícího během listopadu a prosince 2013 na 2. stupni vybrané základní školy.

Výsledky plošného dotazníkového šetření ukázaly hodnocení sociálního klimatu školy z pohledu rodičů nejčastěji v průměrné a nadprůměrné hodnotě na číselné škále (v sociální práci je však nutné pracovat i s hraničními hodnotami vyskytujícími se v nízké míře, protože může znamenat závažné ohrožení některého s žáků). Nejhuře byla ve sledovaných oblastech sociálního klimatu hodnocena podpora autonomie a spolupráce mezi žáky. Ve kvalitativním šetření ani jeden dotazovaný respondent nepocítil na straně školy podporu žáka v nepříznivé sociální situaci a ani tuto pomoc neočekával, neboť se domníval, že nespadá do kompetencí školy.

Závěr předvýzkumu konstatoval značnou míru odosobnění v prostředí školy, projevující se nízkým zájmem o prožívání druhých, nedostatkem empatie a značným odcizením v mezilidských vztazích.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Přípravná fáze sociálního výzkumu

Přípravná fáze výzkumné práce probíhala v praxi NNO. Zahrnovala rozhodnutí, jakému nejpotřebnějšímu tématu se věnovat v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Nedílnou součástí bylo popsat, s jakými nejčastějšími problémy se potýká současná rodina a poté usilovat o téma k diplomové práci “ušíteho” na míru potřebám rodin tak, aby výstupy šetření byly v maximální míře využitelné v praxi. V momentě, kdy bylo rozhodnuto investovat do zvoleného vybraného tématu “Nejlepší zájem dítěte v průběhu rozvodu rodičů a v porozvodové péči” čas a energii, probíhalo zvažování metodiky práce a mapování dostupnosti sběru výzkumného vzorku využitelného pro sociální výzkum dané problematiky.

Výsledkem přípravné fáze byla volba kvalitativního výzkumu realizovaného jako kazuistika dítěte vyostřeného rozvodového konfliktu rodičů, který přerostl ve stav ohrožující zdravý vývoj dítěte. Byla položena hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky a stanovena časová dotace výzkumu v termínu od 1.11.2013 do 30.3.2015.

3.1 Formulace problému

Častým vnímaným problémem v běžné praxi sociálních pracovníků je nízká míra povědomí o hlavních aspektech zdravého rodinného zázemí. Příčinu vidí sociální pracovníci NNO (kromě výsledků předchozích výzkumů) především v často mylné interpretaci zdravého rodinného prostředí ovlivněného značnou mediální masáží a komerčními aktivitami ve společnosti obecně, přílišnou volností, nebo naopak direktivností ve výchově, nebo neochotou přijímat vlastní odpovědnost, zároveň však také v neinformovanosti o možnostech využití služeb systému sociálně-právní ochrany dětí v případě výskytu problému v rodině. Často se například rodiče domnívají, že hlavní institucí pro podporu rodiny je společnost typu Provident (jak ukázal výzkum Nadace Sirius, 2014).

3.2 Mapování sociálního prostředí výzkumu

Při mapování terénu bylo zvažováno, zda bude výzkumník přijat sociálním prostředím. Bylo nutné počítat s tím, že například ne všichni oslovení respondenti budou ochotni přistoupit k rozhovoru, nebo se jinak výzkumu účastnit. Z těchto důvodů byla nejprve zmapována situace ve směru odhadu zajištění dostatečného množství a kvality potřebných dat. Výzkumník bral v úvahu, že zkoumá sociální prostředí v regionu, v němž sám žije, je v něm osobně i profesně zainteresován (mluvíme o výzkumu naturalistickém) a tento fakt zvyšuje riziko nedostatečného odstupu, potřeby silné sebereflexe, nehodnocení, ale zároveň interpretace výsledků výzkumu. Bylo třeba najít klíčové osoby pohybující se ve zkoumané realitě a shromáždit objektivní informace s využitím toho, že se ve zkoumaném prostředí výzkumník pohybuje a míra vytvořené důvěry a otevřenosti vůči výzkumníkovi silně ovlivňuje kvalitu získaných dat. Bylo nutné si uvědomit, že při návštěvě ve formální instituci, je třeba maximálně usilovat o podporu neformálních vztahů a respektovat interní pravidla.

3.3 Kritéria výzkumu

Před vlastním započítáním výzkumu se snažil výzkumník ujasnit si nutná kritéria pro vedení výzkumné práce z pohledu zachování důvěryhodnosti a etických dimenzí výzkumu. Aby výsledky výzkumu byly přenositelné na co nejširší spektrum nepříznivých sociálních situací dětí v praxi, měl výzkumník neustále na mysli zachování důvěryhodnosti vyplývající z reflexe, popisu jeho cesty a volených postupů práce využitých při interpretaci dat založené na systematickém porovnávání, analýze a přepisu rozhovorů pod kritérii odpovídající maximální snaze nestrannosti a ontologické autentičnosti. K odhadu přenositelnosti výzkumu práce byla využita otázka: *„Kdy a jak mohou být závěry platné pro jiné nepříznivé sociální situace dětí“*. Sledováním jmenovaných kritérií chtěl výzkumník zajistit, aby si byl schopen uvědomit, jakým „hlasem hovoří“, zda je výzkumníkem či sociálním pracovníkem, zda ho jeho práce posunuje dopředu a jak jsou posunuti účastníci výzkumu. Bylo nutné zvažovat spolehlivost výzkumu jako reliabilní, protože metody nejsou standardizované a každý výzkumník by i v případě stejných podmínek došel k trochu jiným závěrům. O spolehlivost bylo třeba usilovat

správností a pečlivostí v procesu výzkumu a konzistenčností otázek tak, aby jim vždy jejich aktéři rozuměli.

3.3.1 Etické dimenze výzkumu

Před výzkumem bylo třeba řešit základní etické otázky týkající se poučeného souhlasu. Základním východiskem byla snaha získat poučený souhlas od hlavních účastníků výzkumu, avšak nebylo možné tuto snahu vždy dodržet. Byly na místě oprávněné obavy o to, že po žádosti o poučený souhlas dojde k ovlivnění dotazovaného a nebude navázána dostatečná spolupráce. Daná etická otázka byla během výzkumu zvažována několikrát.

3.4 Design sociálního výzkumu

Design výzkumné práce chápal výzkumník jako rámec umožňující se orientovat, plánovat i operativně jednat během procesu výzkumu. Struktura, časový harmonogram, pracovní rozvržení a uvědomění si rizik, umožňovalo zvolit výzkumné metody, řídit směr výzkumu k získání potřebných dat a zodpovězení hlavní výzkumné otázky.

3.4.1 Hlavní cíl a dílčí výzkumné cíle diplomové práce

Výzkumník stanovil hlavní výzkumný cíl a dílčí výzkumné cíle s následným rozdělením na cíle intelektuální, praktické a personální.

Hlavní výzkumný cíl

Popsat a objasnit praxi zajištění nejlepšího zájmu dítěte v průběhu rozvodu rodičů a v porozvodové péči.

Dílčí výzkumné cíle

a) Cíle intelektuální – popsat, jakým způsobem byla naplňována praxe sociálně-právní ochrany ve vybrané kazuistice, zda se podařilo nebo nepodařilo zajistit nejlepší zájem dítěte a jaká rizika ohrožovala, nebo ohrožují zdravý vývoj dítěte

b) Praktické – vypracovat na základě výstupů výzkumné práce doporučení využitelná v praxi sociálně – právní ochrany dětí a přispět tak v praxi k odstranění nebo minimalizaci rizik ohrožení dítěte v podobných situacích a to i v případech, kdy ještě nedošlo k rozpadu rodiny, nebo již rozvod rodičů proběhl a rodiče řeší

složitosti porozvodové péče, zároveň také v případě, že dítě vyrůstá v náhradní rodinné péči, nebo je svěřeno do péče jiné osoby odpovědné za výchovu a péči o dítě

c) Personální – výzkumník bude v praxi výkonu pověření sociálně-právní ochrany schopen poskytnout uživatelům svých služeb možnost zanalyzovat jejich nepříznivou sociální situaci, vyhodnotit situaci dítěte a popsat jeho potřeby, vypracovat individuální plán ochrany dítěte, plnit jeho úkoly a aktivně pracovat v systémovém spojení sociálně-právní ochrany dětí

3.4.2 Hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka tvoří jádro problému. Pomáhá zaostřit výzkum, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli.

Hlavní výzkumná otázka zní:

„Byl v maximální možné míře zajišťován nejlepší zájem dítěte?“

Dílčí otázky

Dílčí výzkumné otázky rozšiřují hlavní výzkumnou otázku:

- 1. Jakým způsobem byl zajišťován nejlepší zájem dítěte v průběhu rozvodu rodičů?*
- 2. V případě, že se nepodařilo zajistit nejlepší zájem dítěte, jaké překážky stály, případně stojí, v jeho zajištění?*
- 3. Jakým způsobem byly případné překážky odstraňovány nebo minimalizovány?*
- 4. V případě, že nebyl zajištěn nejlepší zájem dítěte, lze v současné době využít jiné nástroje pomoci a jaké?*

4 Metodika výzkumu

Pro realizaci výzkumu byl využit kvalitativní výzkum, jehož předmětem je kazuistika. Pro získání relevantních zdrojů byly využívány veškeré dostupné informace ke sběru dat.

4.1 Kazuistika

Výzkumník zvolil k získání odpovědi na položenou výzkumnou otázku kazuistiku. Detailní výzkum jednotlivého případu zvolil jako jednu z možností, jak zkoumat a porozumět vybranému složitému sociálnímu jevu. Kazuistika (případ), jako předmět výzkumu případové studie, tvoří integrovaný systém (umožňuje pohled v jeho komplexnosti) s vymezenými hranicemi prostorovými i časovými, v co nepřirozenějších podmínkách výskytu jevu. Kvalitativní metodologie byla založená na indukci, tedy usuzování, jehož závěry mohou překročit informace obsažené v datech a můžeme jejich prostřednictvím vyvozovat obecné zákonitosti. Zásadní byla volba případu. Případ měl nést nezbytné vlastnosti, díky kterým bylo možné rozkrýt principy, vlivy a aspekty důležité pro praxi sociálně-právní ochrany. Vybraný případ byl zvolen záměrně s ohledem na zkoumaný problém: byl odvozen od předmětu výzkumu. Vliv na volbu extrémního případu měla realita sociální práce, kdy (bohužel) většinou naši pozornost a aktivitu “vyburcuje” až míra beznaděje, kterou už nemůžeme déle přecházet. Extrémnost případu byla nalezena, co do včasné aktivity jednoho z rodičů, množství zapojení souvisejících institucí a míře poruch vztahů a psychosomatických poruch v rodině. Byla realizována ve fázích zpracování anamnézy dítěte, analýzy dostupné dokumentace, přímé práce s dítětem a matkou při činnostech poskytovaných sociální službou NZDM, realizací rozhovorů vybraných institucí systému sociálně-právní ochrany dítěte a v přímé práci s rodinou při výkonu pověření sociálně-právní ochrany v rámci Intervenční poradny. Jméno dítěte v kazuistice je smyšlené.

4.2 Metody sběru dat

Výzkum byl realizován analýzou získaných dokumentů, prostřednictvím pozorování a rozhovorů .

Sekundární analýza dat

V průběhu výzkumné práce byly shromažďovány a analyzovány dokumenty vztahující se k vybranému případu.

Pozorování

Během výzkumu bylo využito zúčastněného a nezúčastněné pozorování, výzkumník se účastnil přímo v čase a průběhu, přímo i nepřímo, strukturovaně i nestrukturovaně sledoval průběh vývoje případu.

Rozhovor

Bylo využito metody polostrukturovaného a nestrukturovaného, tzv. biografického rozhovoru, kdy výzkumník nechal dotazovaného respondenta vyprávět svůj příběh. Při přípravě polostrukturovaného rozhovoru bylo vytvořeno základní schéma s řízenou úvodní, hlavní a závěrečnou částí ke sledování kritických incidentů v kazuistice (Příloha č. 1). Výhodou rozhovoru byla možnost operativně jednat, měnit pořadí otázek, doptávat se, nebo naopak nechat přirozeně vyprávět.

4.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Zkoumaný vzorek byl konstruován graduálně, tedy nebyl vytvořen v jednom momentě, ale v souladu s cirkulární logikou vývoje, tzn., že stále byly nacházeny nové možnosti sběru dat, stále se objevovaly nové informace a kontakty, nejvíce metodou sněhové koule. Vzorkování se nepodařilo pro svou závažnost případu ukončit nasycením z nedostatku dalších nových informací a kontaktů, ale muselo být ve vybraném vhodném momentě ukončeno pro potřeby ukončení diplomové práce. Výzkum bude probíhat dále i po ukončení diplomové práce.

Analyzované dokumenty

K analýze případu byly využity veškeré dokumenty související s problematikou kazuistiky. Jednalo se především o zprávy odborných poradenských pracovišť, záznamů OSPOD a rozhodnutí soudu, ale také například emailovou korespondenci rodičů mezi sebou nebo mezi matkou a školou. Jejich abecedně řazený přehled a druh zkoumané dokumentace v kazuistice dítěte uvádí tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 - Analyzované dokumenty

Č.	Subjekt sociálně-právní ochrany	Analyzovaný dokument
1.	Matka	emailová korespondence s otcem, subjekty sociálně-právní ochrany dětí
2.	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež	podnět k prošetření rozvíjejícího se syndromu zavrženého rodiče, individuální plány dítěte
3.	OSPOD	zápisy z jednání s rodinou, žádosti o práci s rodinou, emailová korespondence
4.	Pedagogicko-psychologická poradna	zpráva z vyšetření
5.	Středisko výchovné péče	závěrečná zpráva o práci s rodinou
6.	Školní poradenské pracoviště	zpráva vyhodnocující situaci dítěte
7.	Terapeutické centrum	závěrečná zpráva o práci s rodinou
8.	Úřad ochránce práv	vyjádření k zahájení prošetření případu
9.	Základní škola	emailová korespondence matky a školy
10.	Soudní znalec z oboru psychologie	znalecký posudek
11.	Soudní znalec z oboru psychiatrie	znalecký posudek

Oslovení a dotazování respondentů

Výzkumník oslovil z pozice NNO, ve které působí, řadu aktérů zúčastněných v kazuistice dítěte a řadu odborných institucí regionálních a nadregionálních. Obecně ve vybraném případě panovala různá míra obav a snah o vyhnutí se angažovanosti ve vybrané kazuistice dítěte opozičně k obavám z nařknutí z nedostatečné činnosti. S vybranými respondenty byl uskutečněn polostrukturovaný rozhovor (výsledky viz. kap. č. 5.2), s ostatními bylo jednáno při práci s rodinou (matka, dítě) nebo s nimi byly konzultovány postupy práce. Dotazování respondentů jsou uvedeni v tabulce č. 2 v pořadí, v jakém byli osloveni. Tabulka zároveň ve svém přehledu znázorňuje, se kterými dotazovanými respondenty bylo jednáno v rámci systémového spojení a s kým byl uskutečněn rozhovor k porovnání hodnocení sociálně-právní ochrany dítěte.

Tabulka č. 2 - Seznam dotazovaných respondentů a forma spolupráce

Č.	Dotazovaný respondent	Spolupráce při práci s rodinou	Rozhovor
1.	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež	přímá práce s matkou a dítětem, systémové spojení	ano
2.	Matka	systémové spojení, sociální poradenství	ano
3.	Orgán sociálně-právní ochrany dětí	systémové spojení	ano
4.	Základní škola	emailová korespondence	požádána/ne
5.	Školní metodik prevence	zpočátku intenzivní zapojení, po výsledcích znaleckých posudků bez angažovanosti	ne
6.	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	odborné konzultace, systémové spojení	ano
7.	Terapeutické centrum 1	odborné konzultace, systémové spojení	požádáno/
8.	Úřad ochránce práv	systémové spojení	požádán/ne
10.	Ministerstvo práce a sociálních věcí	odborné konzultace, systémové spojení	ne
11.	Terapeutické centrum 2	odborné konzultace, systémové spojení	ne
12.	Organizace pro pomoc obětem domácího násilí	odborné konzultace, systémové spojení	ne
13.	Spolek pro práva dětí	odborné konzultace, systémové spojení	ne
14.	Okresní soud	odborné konzultace, systémové spojení	ne

5 Výsledky kvalitativního výzkumu - kazuistika

Výsledky výzkumu prezentují jeden a půl roku práce NNO s rodinou vybraného dítěte a s dítětem samotným a jsou předloženy v chronologickém pořadí tak, jak se v reálném životě odehrály - jako životní příběhy.

5.1 Anamnéza dítěte

Jméno dítěte: Jana

Narození: 2001

Věk: 12 let (listopad 2013)

Charakteristika současných obtíží: Jana je žákyní 6. třídy, prospěchem a chováním patří mezi nejlepší žáky ve třídě. Učiteli je obecně hodnocena jako vzorná, slušná, snaživá, plachá - s vymezením, že někdy působí i šťastná. Žije s otcem u babičky (otcovy matky). Rok a půl je bez kontaktu se svou matkou,

protože ji odmítá. Soudní znalec z oboru psychologie a psychiatrie, zpráva pedagogicko-psychologické poradny i OSPOD konstatují projevy syndromu zavrženého rodiče - otec programuje dítě proti matce. Matka je dva roky léčena s onkologickým onemocněním. Veškeré intervence usilující o nápravu vztahu matky a dcery v současné době selhávají. Vývoj dítěte je vážně ohrožen a pokud nedojde k nápravě situace, může dojít k nenávratnému poškození osobnosti dítěte.

a) Rodinná anamnéza

Rodiče

Vzdělání: Matka – středoškolské (Střední průmyslová škola keramická), otec - neúplné střední (SOU, obor kovář)

Současný věk: Matka - 38 let, otec - 53 let

Zaměstnání: Matka – původně manažerka v německé škole, nyní v invalidním důchodu, otec – podnikatel v oblasti střech a výškových prací

Případné problémy rodičů: Matka – 2007 porod mrtvého syna (plánované dítě, uškrtilo se na pupeční šňůře), dva roky podstupuje onkologickou léčbu (karcinom prsu a páteře), odmítána dcerou

Otec – frustrován z nízkého vzdělání neodpovídajícího intelektovým schopnostem (navštěvoval zvláštní školu při průměrných až nadprůměrných intelektových schopnostech), Jana je dcerou z jeho druhého manželství

Rodinné vztahy

Jana žije v neúplné rodině s otcem a babičkou (matkou otce), matku v současné době 1,5 roku odmítá.

Sourozenci

Nevlastní sestra (35 let) z otcova prvního manželství, nyní žije v místě bydliště Jany, společně se stýkaly do rozchodu Janiných rodičů z aktivity matky, nyní se stýkají u babičky neplánovaně (náhodně).

b) Osobní anamnéza dítěte

Těhotenství a průběh porodu

Plánované, bezproblémové těhotenství, porod přirozenou cestou, v termínu, bez komplikací, otec u porodu nebyl, protože si to nepřál

Průběh a vývoj dítěte

Období od narození do 3 let

Tělesný vývoj - dítě kojeno sedm měsíců, růst a váha v normě

Psychomotorický vývoj - hrubá motorika v normě, rychlejší vývoj v oblasti jemné motoriky, matka se dceři zvýšeně věnovala

Emoční vývoj a prožívání - připoutaná v pevné vazbě k matce, která byla do rozchodu rodičů hlavní pečující osobou

Vývoj řeči - v normě

Lékařská péče a zdravotní stav - pravidelná návštěvnost poradny pro děti, povinná očkování, nemocnost běžná (nemoci dýchacích cest bez vážnějšího průběhu), čtrnáct dní hospitalizována se salmonelou (i s matkou, aby neplakala)

Předškolní věk 4-6 let

Tělesný vývoj - v normě

Psychomotorický vývoj - rukodělně šikovnější, jezdí na kole, lyžuje, bruslí

Emoční vývoj a prožívání - ve čtyřech letech nástup do MŠ (v prvním roce pouze dopoledne), adaptace s horším průběhem, plakala po matce, hůře se zapojovala mezi vrstevníky

Vývoj řeči - před nástupem do školy dvakrát návštěva logopeda, po dvou setkáních řeč upravena

Lékařská péče a zdravotní stav - pravidelné kontroly a běžná povinná očkování, při počáteční adaptaci na MŠ zvýšená nemocnost (převážně onemocnění horních cest dýchacích)

Mladší školní věk

Tělesný vývoj - v normě

Psychomotorický vývoj - výborný školní prospěch (ve čtvrté třídě dvojka z českého jazyka), viditelnější schopnosti v oblasti individuálních sportů, než kolektivních, rozvinutější jemná motorika, zájem o rukodělné práce, navštěvuje kroužek tenisu, hry na kytaru

Emoční vývoj a prožívání - silná vazba na matku, citlivější a úzkostnější povahy, odpovědná, projevuje silné obavy z neúspěchu, hůře se zapojuje do kolektivu, kamarádka si v první třídě našla ve druhém pololetí, volnočasových aktivit typu

výlety, oslavy, návštěvy se spolužáky (za účasti rodičů, zejména matky) se účastní ráda (projevuje se kamarádsky, ochotně, umí se dělit, špatně snáší násilí), touží po otci, který je často mimo domov, je plačtivější povahy (brzy zjišťuje, že pláčem lze dosáhnout úlevy od ostatních a někdy jej k podobným účelům využívá), při nepříjemné situaci projevuje sklony stáhnout se do sebe (uzavřít se), umí se málo bránit útokům spolužáků, ve čtvrté třídě matka řeší se školou násilné chování spolužáků k Janě (situace se zásahem rodiče a učitelky zakrátko upravuje), objevuje se somatizace ve stresujících situacích (před testem ve škole si stěžuje na bolest hlavy, břicha), ve čtvrté třídě přichází o kamarádky vlivem rozchodu rodičů, přestává se účastnit společných aktivit a opouští zájmové kroužky (nejprve vlivem nadměrného dohledu otce a poté, protože se domnívá, že se okolí "spiklo" proti otci)

Zdravotní stav - běžná nemocnost, spíše krátkodobá

Starší školní věk 12 - současnost

Tělesný vývoj - v normě

Psychomotorický vývoj - patří mezi nejlepší žáky ve třídě (průměr do 1,5), věnuje se individuálním sportům s otcem, na zájmové aktivity nedochází (kromě anglického jazyka jako formy doučování)

Emoční vývoj a prožívání - mírumilovná, odpovědná, ráda pomůže, úzkostnější povahy, poslušná, tvrdohlavá, někdy výbušná a impulzivní, snížené sebevědomí a sebejistota, omezená spontaneita, pocit odmítání matkou, zlost, nedostatečně uspokojená potřeba přijetí, potřeby uznání, vztahu s oběma rodiči, introvertní tendence. Ve skupině "vlk samotář", v současné době zhoršení vztahů se spolužáky (využívá manipulace k dosažení svého, někdy mstivé jednání), přetrvávající tendence při stresu se stáhnout (uzavřít se), vzhledem k věku nedostatečně ve styku s vrstevníky v době mimo školu, například při rozdělování pokojů na lyžařský výcvik nechtěla být s Janou žádná se spolužaček ubytovaná na pokoji

Lékařská péče a zdravotní stav - pravidelné kontroly, povinná očkování plus očkování proti klíšťové encefalitidě, nyní konzultováno očkování proti karcinomu děložního čípku, výrazně selhává doporučovaná péče v oblasti psychologie

Realizované intervence v práci s rodinou

a) V době před rozvodem rodičů

Rodina do doby rozvodu nebyla intervenována sociálně-terapeutickými ani ochrannými subjekty.

b) V době rozvodu rodičů

Orgán sociálně-právní ochrany dětí - říjen 2012

Na oddělení orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu se dostavuje matka a krátce poté otec. Matka sděluje, že otec poté, co se společně dohodli na rozvodu manželství a střídavé péči dcery, odešel s dcerou dne 15.10.2012 na víkend ke své matce, dceru měl přivést zpět domů v neděli v podvečer. Od této doby uplynuly čtyři dny a dcera je stále s otcem u babičky. Matka se dožaduje, aby dcera byla vrácena domů. Otec sděluje, že matka dceru fyzicky a psychicky týrala a dcera zpět domů nechce. OSPOD doporučuje vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně.

Centrum psychologicko-sociálního poradenství - říjen 2012

Zpráva byla vypracována po přibližně třech návštěvách. Dítě absolvuje vyšetření s otcem, tvoří s ním sehraný pár, oba popisují vývoj událostí společného odchodu z matčina bytu dne 15.10. 2012. Společně sdělují podrobnosti o krutosti matky (dcera musela luxovat celý byt, vyklízet myčku, nikdy si spolu nerozuměly apod.), spolupráci s OSPOD a právníčkou. Plánují společně další postup, matku shodně popisují jako chladnou lhářku a dcera si proto přeje být s otcem, může si u něj dělat, co chce, nemá povinnosti. Jana sděluje, že jí od matky hrozí nebezpečí: „Mohla bych skončit v nemocnici!“. Zveličuje své vyprávění o nadměrné přetíženosti od matky a jejímu fyzickému násilí. Vykazuje typické projevy zmanipulovaného dítěte. Začínají se jí ztrácet hranice mezi realitou a lhaním, odklonila se od citově jisté matky ke koalici s otcem, který se o ni v minulosti příliš nezajímal. Na destruktivní kritice se podílí i babička. Závěr vyšetření doporučuje jako jediný způsob ochrany dítěte udržení styku s matkou, doporučení je dle PPP jediným možným prostředkem k neutralizaci programování. Otec se v průběhu návštěv PPP pokoušel účast na vyšetřeních zamezit, bylo mu proto sděleno ze strany OSPOD, že je nutné vyšetření dokončit.

Rozhodnutí soudu - předběžné opatření - říjen 2012

Soud nařizuje předběžné opatření: Matka je oprávněna se s dítětem stýkat každý sudý víkend v kalendářním roce vždy od pátku 17h do neděle 17h, otec je povinen dceru na styk s matkou řádně připravit.

Školní poradenské pracoviště - říjen 2012

Otec začíná navštěvovat s dcerou ŠPP. Důvodem je špatné zacházení matky s dcerou, v důsledku čehož se s matkou dcera odmítá stýkat.

Asistovaný styk - listopad 2012

Dvě organizace kompetentní realizovat asistovaný styk se účastní předávání dítěte mezi rodiči (jedna organizace hrazena otcem, druhá oslovena matkou, poskytující službu bezplatně) v domě babičky, kde Jana s otcem žije. Asistovaného styku se také účastní jedna z učitelek ZŠ, kterou si přizval otec jako "svědkyni". Předání se nepodaří uskutečnit, dcera k matce odmítne jít. Zpráva uvádí: "Nezletilá nechtěla k matce jít, uvedla, že se matky bojí, že jí například při učení dala facku a že ji matka nenávidí, přičemž plakala." Pozn. Více o průběhu z asistovaného styku je součástí výsledků rozhovorů v kapitole 5.2 a přepsaných rozhovorů v příloze č. 2 práce.

Asistovaný styk - listopad 2012

Janička křičí při asistovaném styku uskutečněném opět v domě babičky na matku: „Ty zmije jedovatá, ty jen ubližuješ dětem, nenávidím Tě, jdi pryč!“ Otec označuje matku před dcerou jako trapitelku dětí. Tvrdí, že dceru na předání připravil, avšak například branka u domu (jak zjišťuje sociální pracovnice) je zamčená. Na otázku, proč je zamčená, odpovídá: „Aby holka neutekla!“ Otec dceru motivuje k předání slovy: „Tak jdi!“, v neverbální komunikaci mávne rukou vpřed, celkově jeho projev říká: "Tak si tedy jdi". K chování dcery vůči matce je bezradný, dceru nevymezuje, na osočování matky a hrubé nadávky otec mlčí. I nadále je doporučován asistovaný styk. Pozn. Více o průběhu z asistovaného styku je součástí výsledků rozhovorů v kapitole 5.2 a přepsaných rozhovorů v příloze č. 2 práce.

Nedatovaný záznam z výjezdu záchranné služby - 2012

Důvodem výjezdu je pro záchrannou službu hlášení emoční reakce na zátěž po návštěvě matky při pokusu o předání dítěte. Otec uvádí, že dcera je ve stresu, pláče, nemluví, otec se bojí případného suicidia: Otec sděluje po příjezdu lékaři záchranné

služby ohledně suicidia dcery, že nikdy neměla žádný takovýto pokus. Z rozhovoru OSPOD je zjištěno, že lékař zvažoval návrh uhradit otcí výjezd záchranné služby, neboť ho považoval za zneužití, protože dítě neprojevovalo známky stresové reakce ani emoční zátěže a domníval se, že mohlo jít o účelové jednání.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí - prosinec 2012

OSPOD zjišťuje z rozhovoru s rodiči, že po celou dobu manželství (jak matka uvádí), se starala o chod domácnosti více ona, otec pracoval a věnoval se svým koníčkům, domácnost hradili manželé společně, dovolené otec. Výchovu dcery zajišťovala více matka, dcera však po otcově pozornosti velmi toužila, velmi si přála být s ním častěji. Rodiče se dohodli v září 2012 na rozvodu a střídavé péči, otec s dcerou odešel na víkend ke své matce a už ji domů nepřivedl. Během velmi krátké doby, kdy byla dcera sama s otcem, si k matce vytvořila negativní vztah. Matka se domnívá, že otec dceru k návštěvě matky dostatečně nemotivuje. OSPOD se také tak domnívá, ale nemá, jak skutečnost prokázat. Není vyloučené, že otec dceru nemanipuluje proti matce, zejména z důvodu, že do doby rozchodu rodičů, se k matce chovala standardním způsobem. Od 9/2012 problémy, konflikt s předáváním dítěte se vyostřuje 24.10.2012, soud proto nařizuje předběžným opatřením, že matka je oprávněna se s dcerou stýkat každý sudý víkend od pátku do neděle.

Zpráva - leden 2013

Manželské soužití se rozpadlo 9/2012. Otec i babička (matka otce) shodně uvádějí, že Janě ve styku s matkou nebrání, velmi je trápí, jak Jana celou situaci rozpadu rodiny přijímá. Matka uvádí, že se domnívá, že se otec rozhodl, neumožnit dceři kontakt s ní a živí v ní myšlenku, že pro dceru neudělala nic dobrého a byla na ni vždy zlá. Uvedla, že při jednom z rozhovorů v době před odchodem manžela ze společného domova, jí dcera sdělila: „ My Ti s tátou ukážeme, my Ti zatopíme, až se z toho poprdíš, když nebudeš poslouchat.“

Svědectví rodiče spolužačky - leden 2013

Dne 2013 je doručen k OSPOD dopis matky spolužačky dítěte. Dopis obsahuje popis vývoje vztahu rodiny spolužačky s rodinou dítěte (od 1.třídy ZŠ). Rodiny se často stýkaly, jezdily na výlety, účastnily se vzájemně rodinných oslav dětských narozenin. Matka spolužačky navíc vyučovala dítě v ZUŠ na hudební nástroj.

Popisuje vztah dítěte a matky jako bezproblémový, matku jako aktivní a plně pečující o dítě, otce jako toho, kdo byl často od rodiny za svými zájmy. Dále uvádí, že v době rozvodu zaznamenala rodina znaky kupování si dítěte otcem a narůstající neúměrnou kritičnost k matce. Dítě se přestalo stýkat se svými vrstevníky, přičemž uvedla jako důvod to, že se jí ptají na matku, která v té době navíc prodělávala léčbu.

Rodinná terapie - únor 2013

Rodičům doporučena spolupráce s jedním z předních rodinných terapeutů. Setkání proběhlo pouze třikrát, otec se vyjádřil, že mu terapeut připadá zvláštní pro jeho vadu řeči. Otec v současné době navštěvuje pouze školní poradenské pracoviště, toto zařízení však neprovádí terapie, přesto otec jinou odbornou pomoc odmítá. Obtížný je ve vztahu s matkou a dcery i telefonický kontakt, situace se zhoršuje, proto je vybráno SVP, s rodiči bylo toto již projednáno.

Reakce rodičů spolužačky dítěte k rukám OSPOD - únor 2013

Matka spolužáka dítěte seznamuje OSPOD s mnohaletým přátelstvím s matkou dítěte (seznámily se v poradně pro těhotné, začaly se scházet při procházkách s kočárkem a jak děti rostly, navštěvovaly společně zájmové aktivity společně s dětmi, jejich děti spolu chodily do MŠ a nyní do ZŠ). Matka dle jejího vyjádření byla vždy k dceři milující, starostlivá, pečlivá, snažící se. Vymýšlela aktivity typu výlety, vyrábění apod., kdy dítěti brala s sebou i jiné děti, včetně jejího syna. Ten se vždy vracel nadšený. Janička vždy působila v kontaktu s matkou klidně a spokojeně.

Orgán sociálně-právní ochrany - únor 2013

Ve spisu uvedena výchovná povinnost objednat se do SVP a to z důvodu, že otec odmítá jinou odbornou pomoc, než doposud využívaného ŠPP, tam byly však prováděny pouze rozhovory s dítětem a ne rodinná terapie. Hrozí nenávratná újma z prodlení, zejména odcizení dítěte druhému rodiči. Ve spisu je uvedeno, že ani škola, ani dětský lékař neshledával do doby rozchodu rodičů žádné nedostatky v péči o dítě. Otec odmítl spolupráci se ZDVOP, matka s komerční službou asistovaného styku. Otcí a matce dítěte je uložena povinnost objednat se do SVP a to nejdéle do konce března 2013. Důvodem je, že dcera odmítá styk s matkou,

příčemž jejich vztah byl do rozchodu rodičů standardní a není možné vyloučit, že dcera není otcem manipulována proti matce.

Onkologická klinika - březen 2013

Matka se podrobuje radioterapii a chemoterapii včetně antidepresivní a anxiolytické medikaci vzhledem k významné psychické zátěži pacientky při onkologickém onemocnění (karcinom prsu, skelet, ID 2 s lymfangioinvazivní, hypermobilní útvar v pravé síni, četná hypodensní ložiska v hrudní a bederní páteři, komplexní regrese nálezu po 1. cyklu chemoterapie, dlouhodobě přetrvávají kruté bolesti zad) a komplikované rodinné situaci (chlapec po porodu udušen pupeční šňůrou, odmítání dcerou).

Okresní soud - protokol - březen 2013

V Protokolu o jednání Okresního soudu je uvedeno mimo jiné, že matka si přeje dceru do vlastní péče, kontakt mezi matkou a dcerou neprobíhá, otec se nesnaží situaci měnit. Matka uvádí, že nezná příčinu nedobrého vztahu se svou dcerou, po půl roce se jí podařilo poprvé s ní mluvit po telefonu. Z výslechu dítěte vybráno: „S mámou nechci mluvit, ani se sní stýkat, pokud možno, už nikdy. U táty jsem spokojenější, máma mi ubližovala poslední zhruba rok, rok a půl. Dostala jsem od ní občas na zadek, nebo mě i psychicky týrala. Nastavila mi nohu, já zakopla a ona mi to vyčetla. Musela jsem psát 100x, že nebudu odmlouvat. Myslím si, že máma se změnila v souvislosti s nemocí, kterou v současné době trpí. Určitě jsem raději u táty a na dané situaci nechci nic měnit. Říkám to sama za sebe“. Součástí spisu jsou fotografie nezletilé se svou matkou, na kterých se obě usmívají, fotografie mají přátelskou a pohodovou atmosféru.

Školní speciálně-pedagogické centrum - březen 2013

Dítě přijato do péče v říjnu 2012 z vlastní iniciativy otce. Přetrvávající úzkostné reakce dítěte na jakoukoliv zmínku o matce, matka je pro dítě emočně nevyzpytatelná a ohrožující, využívá nevhodné výchovné postupy (verbálně a neverbálně agresivní, citové vydírání a manipulace). Máme poznatky o tom, že dítě projevilo v souvislosti s matčinými hrozbami sebevražedné chování. Varujeme před nátlakovými postupy. Matka se snaží si získat na svou stranu rodiče spolužaček, Jana kontakt s těmito lidmi odmítá. Ti řeší situaci laickým způsobem. Osobní podíl

na vztahu s dcerou si matka nepřipouští. Máme poznatky o tom, že rodina je objednána do SVP a doporučujeme zvážit vhodnost této instituce, protože dítě nesplňuje kritéria pro přijetí do péče. Doporučujeme dále problém postojů dítěte řešit psychologem pro dospělé, obnovení důvěry dcery je otázkou delšího času, vhodný asistovaný styk na neutrální půdě za pomoci osoby, kterou dítě zná a má k ní důvěru. Centrum podává na matku trestní oznámení za fyzické a psychické násilí.

Znalecký psychologický posudek rodičů a dítěte - květen 2013

Matka: Vývojové stadium střední dospělosti, úroveň mentálních schopností v pásmu průměru a nadprůměru. Osobnost plně v normě, spíše uzavřená, rezervovaná, nejistá. Tendence k optimistickému ladění, reaktivně se může objevit depresivita. Zvýšená ochota pomoci druhým. Celková povaha klidnější, zvýšeně pečlivá, kritičtější k druhým. Občas projevy negativismu. Impulzivita se může objevit při zátěži spíš výjimečně. Aktuální prožívání ovlivněno onkologickým onemocněním a odloučením od dítěte, pocity bezmoci, které mohou být významným zátěžovým faktorem ve vztahu k rozvoji a vývoji onkologického onemocnění. Nejvíce zraňující je pro ni situace, kdy ji dítě odmítá, dceru neobviňuje, viní otce. Problémem je rozvíjející se odcizení ve vztahu k dítěti, které může být reakcí na pocit bezmoci. Vykazuje i odolnost, odhodlání a úsilí bojovat s nemocí a účastnit se aktivit k léčbě narušených mezilidských vztahů. Nejistota přítomnosti duševního onemocnění, závislosti ani poruchy osobnosti. Rodičovské postoje jsou u matky přítomné a zachovalé. Dítě má ráda a chce se na jeho výchově podílet. Výchovný styl bez celkových nápadností. Upřednostňuje stanovení hranic, povinnosti a pak zábava, podporuje mnohostranný rozvoj dítěte. Přiznává přísnější vedení, které s ohledem na věk už nyní není efektivní a nyní by volila například vysvětlení. Vztah k manželovi je vyostřený, obviňuje ho z toho, že dceru ovlivnil proti ní, porucha komunikace s manželem je zjevná. Žádné okolnosti omezující rodičovskou odpovědnost nebyly psychologickým vyšetřením zjištěny. Doporučeno psychoterapeutické vedení s ohledem k onemocnění, rodinná terapie narušených mezilidských vztahů, mediace jako podpora komunikace mezi rodiči. Nutná náprava vztahů s dítětem na neutrální půdě za odborného vedení, např. ozdravný

pobyt s řízeným přivykáním matky a dcery bez přítomnosti dalších členů.

Otec: Vývojové stadium střední dospělosti, úroveň mentálních schopností v pásmu nadprůměru. Vzdělání v rozporu s mentálním potenciálem, který vzdělání převyšuje. Osobnost bez známek duševního onemocnění, poruchy, závislosti. Extrovertní povahy, komunikativní, otevřený, zvýšeně citlivý, dobré diplomatické schopnosti, včetně manipulativních, ve vztahu k manželství a vzdělání lítostivý. Manželku viní z psychického a fyzického týrání dítěte (1,5-2 roky), před tím vnímal matku milující a bezproblémovou. Těžko odklonitelný od předkládání negativních důkazů o matce, před dítětem zdůrazňuje negativní stránky matky. Vztah k manželce vyostřený a ambivalentní, vnitřně se s ní nerozešel. Výchova otce je volnější, dítěti se věnuje, usiluje o jeho rozvoj, některé argumentace a výrazy užívá stejně jako dítě. Psychologické vyšetření nezjistilo omezení rodičovské odpovědnosti, zásadní výchovný problém je jeho otevřené negativní vyjadřování o matce před dítětem, které upevňuje jeho negativní postoj k matce. Otec je nedostatečně aktivní v podpoře pozitivního obrazu matky a neprojevuje na toto chování náhled, čímž posiluje jejich vzájemné odcizení. Dítě se identifikuje přirozeně s postoji prostředí, kde se aktuálně nachází.

Dcera: Vývojové stadium mladšího školního věku, intelektový potenciál v pásmu průměru. V osobnostních rysech se projevuje introvertní tendence, menší ochota o sobě sdělovat, tvrdohlavost, omezená spontaneita. V emoční rovině se objevuje pocit křivdy, pocity ztráty, pocit odmítání matkou, zlost. Nedostatečně uspokojena potřeba přijetí, potřeba uspokojivého pozitivního vztahu s oběma rodiči, potřeba uznání. Vyšší tendence k impulzivité a výbušnosti. Projevy zvýšené nejistoty. Ve skupině vrstevníků je možná běžná socializace bez problémů. Citově nejbliže k otci a babičce. Vztah s otcem úzký a symbiotický, dítě používá podobný slovník prostředí, kde se nachází, přejímá jeho postoje, s nimi se identifikuje a v souladu s jeho očekáváním se chová. Vztah k matce negativně vyostřený, objevuje se intrapsychický konflikt ve vztahu k ní. Viní ji z bezdůvodného trestání a nepřátelství, to zveličuje a generalizuje, dále skrytá ambivalence a pocity emočního odcizení a nedostatků pozitivních emočních projevů matky. Přeje si být ve výchově otce a babičky. Pro zdárný vývoj dítěte nutná podpora pozitivního vztahu k oběma

rodičům, oba vzory jsou stejně důležité. Nejsou známkou duševního onemocnění, výrazné jsou znaky odcizení s matkou. V ohrožení disharmonického vývoje. Doporučen pravidelný a četnější kontakt s matkou, rodinná a vztahová terapie všech zúčastněných, terapie narušeného vztahu dítěte a matky, včetně využití ústavního programu.

Otázky soudu včetně soudem požadovaných odpovědí:

1. Posouzení vzájemných vztahů

Vztahy mezi rodiči jsou vyostřené, vztah otce a dítěte symbiotický, koaliční vůči matce, úzký. Vztah dítěte k matce negativní, odmítavý.

2. Předpoklady k výkonu rodičovské odpovědnosti

Oba rodiče mají zachovány předpoklady k výkonu rodičovské odpovědnosti. Výchovné postupy obou rodičů jsou ovlivněny negativním vztahem k sobě navzájem. Otec bez náhledu důležitosti výchovného vzoru matky. Ani jeden rodič neprojevuje náhled na negativní dopad na dceru.

3. Posouzení, komu by dítě mělo být svěřeno do péče

Rozhodnutí v kompetenci soudu. Nevýhodou na straně matky je odcizení a negativní vztah k otci. Na straně k otci je nevýhoda negativní vztah k matce, tendence rozebírat věci dospělých před dítětem. Doporučena co nejdříve léčba narušených vztahů v rámci ústavního zařízení a pak postupné přibližování.

4. Posoudit vhodnost styku s druhým rodičem a určit rozsah optimálního styku

Co nejčastěji s tím rodičem, kterému nebude svěřeno do péče.

Veřejný ochránce práv - červenec 2013

Veřejný ochránce práv dostává 1.7.2013 dopis od matky. 2 srpna 2013 jeho odpověď obsahuje poslání hájit osoby před jednáním úřadů a institucí státní správy, které je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu, nebo vykazují nečinnost správy. Ve věci nezletilé může pouze posoudit postupy OSPOD, podle zákona je vyžadováno, aby dotčený úřad dostal možnost sjednat nápravu sám na základě jemu doručené stížnosti. Pokud by stížnost byla dotčeným úřadem shledána jako alespoň částečně důvodnou, je povinen bezodkladně přistoupit k nápravnému řešení. Bylo zahájeno šetření s cílem zjistit, zda byla sociální práce OSPOD dostatečná. Do doby do rozvodu rodičů není šetření

ukončeno, předběžné zprávy hovoří o vyjádření ochránce o skutečnosti nedostatečné činnosti OSPOD.

Předběžné opatření - červenec 2013

Soud nařizuje předběžným opatřením (pozn. Pro potřeby prázdninové úpravy styku s dítětem): Matka je oprávněna se stýkat s nezletilou v době od 14.7.2013 od 10 h do 5.8.2013 do 18 h. Otec je povinen nezletilou na styk připravit.

Odvolání otce proti rozhodnutí soudu - červenec 2013

Otec se odvolává proti výkonu rozhodnutí, přičemž se odvolává na posudek ŠPP. Rozhodnutí soudu je dle něj zcela v rozporu se zprávou psychologa ŠPP, dále apeluje na projevy možného suicidia u dítěte. Matka dle otce není dostatečně aktivní, nepokoušela se dceru přesvědčit, že jí nehrozí nebezpečí typu, které sdělovalo dítě při asistované styku, kdy se matka ptala dcery, proč se s ní bojí jít: “Bez důvodu jsi mě fackovala, trhala mi vlasy, až jsme měla holé místo na hlavě, vykloubilas mi ruku”. Navíc matka toto chování u soudu nezpochybovala. Otec se dále odvolává na zprávu asistovaného styku, která uvádí, že jedinou možností, jak naplnit předání dítěte je fyzicky si dceru předat z ruky do ruky a je na úvaze odvolacího soudu, zda takový přístup je s ohledem na věk dítěte a jeho vyslovený názor i sdělené obavy v souladu s jeho základními právy.

Policie České republiky - červenec 2013

Matka ve třech případech nezdařeného předání dítěte ohlašuje, že k předání dítěte nedošlo. Dítě mělo být v péči matky po dobu 14 dní v době letních prázdnin.

Výkon rozhodnutí - červenec 2013

Soud nařizuje výkon rozhodnutí a otci se uděluje pokuta za nepředání nezletilé matce ve výši 25000,- Kč, kterou je povinen uhradit.

Odvolání otce proti rozhodnutí soudu - červenec 2013

Soud vzal za prokázané, že otec není při předávání dcery aktivní: k tomuto otec uvádí, že matka několikrát uvedla nepravdivé informace. Dcera matku odmítá, protože se dopouštěla výchovných chyb. Otec navrhoval společné obědy, proč by tedy dceři bránil, není důvod. Sociální pracovnice vypovídala o pasivitě otce, přičemž ani jednou u předávání nebyla. Z chování matky při předávání nevyplývá, že se nebude chovat jako v minulosti, nesnaží se zaujmout dceru.

Usnesení soudu - září 2013

Odvolání otce je zamítnuto. Kolizní opatrovník sdělil, že otec ve svém odvolání poukazuje na doporučení psychologa ŠPP, který je zcela v rozporu s vyšetřením v PPP a se znaleckými posudky.

Rozhodnutí soudu o vykonání znaleckého posudku - červenec 2013

Soud ukládá vybranému znalci, aby podal znalecký posudek do 40 dnů odpovědi na otázky: Posoudit přítomnost duševní poruchy u každého z rodičů, případně nezletilé, posoudit, co je příčinou odmítání matky ze strany nezletilé, zjistit, zda nezletilá trpí pocity úzkosti při hovoru o matce, posoudit míru ovlivnění nezletilé ze strany rodičů ze strany obou rodičů, popřípadě míru manipulace a uvést další skutečnosti významné pro rozhodnutí ve věci.

Policie České republiky - srpen - říjen 2013

Ve čtyřech neúspěšných pokusech o předání dítěte byla informována Policie ČR, matka navrhovala alespoň procházku, otec s dcerou však shodně uvedli, že dcera nikam nepůjde, když nechce. Matka nepředání dcery nahlašuje pro potřeby soudu.

Znalecký posudek v oboru psychiatrie - září 2013

Ze znaleckého posudku lze vyčíst stejné výsledky a závěry korespondující z posudkem ze dne 15.5.2013, přičemž znalecký posudek navíc uvádí v rozšíření následující odpovědi na otázky soudu:

1. Posoudit přítomnost duševní poruchy u rodičů a dítěte

Matka netrpí duševní poruchou chorobného a trvalého charakteru, není postižena vadou osobnosti, ani poruchou intelektu, není závislá.

Otec netrpí duševní poruchou chorobného a trvalého charakteru, není postižen vadou osobnosti, ani poruchou intelektu, není závislý.

Dcera netrpí duševní poruchou chorobného a trvalého charakteru, není postižena vadou osobnosti, ani poruchou intelektu, není závislá.

2. Posoudit příčinu odmítání matky

Plně v kompetenci znalce psychologa, vyvodit ze závěrů vztahů mezi rodiči.

3. Zjistit, zda nezletilá trpí pocity úzkosti při hovoru o matce

Nezletilá vykazuje v tomto směru emoční nestabilitu, zlost, negativismus.

4. Posouzení míru ovlivnění obou rodičů

Matka nevykazuje nepříznivé ovlivňování nezletilé či manipulativní schopnosti.

Otec a jeho osobnostní svéráz (nepříznivé povahové vlastnosti) je podmíněn zejména snadno zranitelnými city, výbornou schopností manipulovat, tendencemi k účelovému jednání.

5. Aktuální výchovné předpoklady obou rodičů

V kompetenci znalce psychologa, u matky plně zachovány, u otce limitovány vlivem nepříznivých povahových vlastností.

Rozhodnutí soudu - listopad 2013

Soud nařizuje setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu tří hodin. Účastníci jsou povinni nahlásit soudu vybraného mediátora do 15 dnů. Důvodem je zajistit, aby vztah mezi matkou a dcerou byl do rozhodnutí soudu co nejméně narušen.

Policie České republiky - listopad 2013

Matka nahlašuje nepředání dcery, kdy dcera sdělila, že s matkou nepůjde a otec sdělil, že ji nutit nebude.

Případová konference - prosinec 2013

Případovou konferenci organizuje a koordinuje OSPOD, účastní se rodiče, obě zařízení asistovaného styku, psycholog školního poradenského pracoviště, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a terapeutické centrum, které má převzít rodinnou terapii. Během konference odstupuje z případu psycholog školního poradenského pracoviště, kdy přiznává, že s otcem se stýká mimo pracovní vztah. Jedním z hlavních výstupů případové konference je zařazení dítěte do programu asistovaného styku na neutrálním místě v terapeutickém centru, neboť se nepodařilo zprostředkovat pobytové zařízení pro matku a dítě, jak doporučoval soudní znalec z oboru psychologie a psychiatrie..

Uzavření smlouvy o mediaci - prosinec 2013

Mezi stranami (matka a otec) vznikl konflikt o úpravě poměrů nezletilé, proto soud nařídil mediaci a obě strany uvedly, že si přejí konflikt vyřešit smírnou cestou. Účastníci se dohodli, že mediace bude probíhat do doby, dokud se konflikt nevyřeší.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) - listopad a prosinec 2013

Pracovníci NZDM monitorují u spolužáků dítěte (žáků 6.třídy ZŠ) varovné signály,

jimž považují za nutné věnovat pozornost. Děti si povídají o spolužačce, jejíž rodiče se rozvádějí, zmiňují, že její otec napadá jejich rodiče a že Jana “dělá najednou všechno jen podle táty”, přestala s nimi mluvit a “táta jí má otočenou okolo prstu”. Pracovníci se v návaznosti doptávají rodičů dětí a zjišťují, že rodiče jsou ve velmi problematickém rozvodovém sporu, kdy otec dělá vše proto, aby měl dítě jen pro sebe, matka právě dokončuje onkologickou léčbu a je zoufalá z odloučení od dítěte. Na otázku sociálního pracovníka směrem k rodičům spolužáků Jany: *“Jak otec konkrétně zajišťuje, aby měl dceru jen pro sebe?”* rodiče například odpovídají: *“dřív se holka scházela s našima děckama, dnes nesmí, nesmí ani na oslavu, najednou začala kamarády odmítat, prý jsou špatní, ke mně přestala chodit na hru na kytaru, ze školy musí jít rovnou domů.”* Otec agresivně napadl jednoho z rodičů, jeden vlivem jeho stížnosti dostal napomenutí od zaměstnavatele, že v případě pokračování bude propuštěn (pozn. jednalo se o umělecké volnočasové zařízení). Po vyhodnocení situace se obrazejí pracovníci na OSPOD ke konzultaci k situaci dítěte.

NZDM - návštěva dítěte v zařízení - prosinec 2013

Dítě přichází se spolužačkou do NZDM. Po cca 10 min mu zvoní telefon, odchází si ho vyřídit ven a vrací se slovy, že na ní táta čeká, že už musí jít.

NZDM - konzultace s OSPOD - prosinec 2013

OSPOD reaguje na návštěvu sociálního pracovníka NZDM v souvislosti s pozorovaným ohrožením dítěte pozitivně, projevuje stejné pochyby o výchovných postupech otce a vzájemně se dohodnou na podání oficiální stížnosti k OSPOD. NZDM navrhuje partnerství v systémovém spojení, zejména se školou, která je pro dítě jediným prostředím mimo vliv otce. NZDM apeluje ze strany školy na možnost získání potřebných informací a zároveň na možnost vytvoření podpůrného sociálního prostředí na půdě školy. OSPOD návrh přijímá, přičemž upozorňuje, že se školou nemá dobré zkušenosti, pan ředitel už jim odřekl spolupráci. OSPOD dále navrhuje účast NZDM na případové konferenci, která má být brzy uskutečněna.

NZDM - podání podnětu pro šetření podezření rozvíjejícího se syndromu zavrženého rodiče - prosinec 2013

Na základě vzájemné dohody NZDM a OSPOD je podán oficiálně směrem k

OSPOD podnět pro šetření podezření na rozvíjející se syndrom zavrženého rodiče včetně výpovědi dětí a rodičů.

NZDM návštěva matky v zařízení - leden 2014

Matka se přichází do zařízení zeptat, zda její dcera dochází do NZDM. Sociální pracovník matce sděluje, že dcera byla v NZDM jednou a to velmi krátce. Dotazuje se matky na situaci, vysvětlí pozorovaný problém a seznamuje ji s kroky, které jsou činěny pro ochranu dítěte. Matka je sdílná a projevuje silnou ochotu ke spolupráci a dodává potřebnou dokumentaci. NZDM považuje za potřebné zjistit, zda odmítání matky dítětem není oprávněné. Po analýze dokumentace je tato varianta vyvrácena.

NZDM - setkání s třídní učitelkou - leden 2014

Cílem setkání s třídní učitelkou je navázání spolupráce se školou, jak bylo dohodnuto v rámci spolupráce s OSPOD. Třídní učitelka vysvětluje: *“Dítě se jeví zcela v pořádku, poslouchá, je bezproblémové, i se směje a i je někdy šťastná a dovádí,”* (pozn. dané vyjádření je důležité, protože učitelka metafyzicky sděluje, že dítě se přes svou bezproblémovost zřídka směje nebo vypadá šťastně či dovádí), *prospívá výborně*”. Problém se vyskytl ve škole pouze se slovem “matka”, kdy dítě reagovalo panicky v hodinách při použití tohoto slova (chtělo utéct ze školy). Aby se předešlo dalším atakům dítěte, na pedagogické radě se učitelé dohodli, že nebudou slovo “matka” říkat. Dále třídní učitelka uvedla, že nezná přesně situaci, ale že ví, že *“dcera má s matkou něco velmi vážného, něco strašného jí matka udělala”*. Dále sděluje, že se systémové spolupráci nebrání v případě, že bude souhlasit ředitel školy a dodává, že bez pana ředitele nemůže nic.

NZDM - konzultace se školním metodikem prevence - únor 2014

Sociální pracovník se obrací na metodika prevence (se kterým má doposud velmi dobrý vztah), vysvětluje svůj návrh vstoupit do spolupráce subjektů sociálně - právní ochrany a soustřeďuje se na zjištění jeho názoru. Metodik prevence vysvětluje k případu jeho stanovisko, ve kterém uvádí že *“mezi matkou a dcerou se muselo stát něco strašného”*, protože dítě matku zcela odmítá, což viděl na škole v přírodě a v kabinetu sedí s psycholožkou, která přímo na matku podávala trestní oznámení za týrání dítěte (pozn. psycholog školního poradenského pracoviště, který již z kauzy dítěte odstoupil, ale nedal toto škole na vědomí). Sociální pracovník se

doptává, zda zná metodik prevence také zprávy pedagogicko-psychologické poradny a výsledky znaleckých posudků, které zcela jasně upozorňují na vznik syndromu zavrženého rodiče. Metodik prevence se však domnívá, že dítě v deseti letech nemůže být zmanipulováno. Dále vysvětluje, že matka mu připomíná jeho ženu, která se s ním právě rozvádí a *“je taky vždycky tak chladná a odměřená”*. V tomto směru nedojde mezi sociálním pracovníkem NZDM a metodikem prevence ke shodě, sociální pracovník NZDM je názoru, že za určitých podmínek lze zmanipulovat jedince i skupinu každého věku. Upozorňuje dále na nebezpečí stavu, kdy není zmanipulováno pouze dítě, ale i širší sociální prostředí dítěte. Sociální pracovník seznamuje metodika prevence s návrhem podpůrné skupiny, metodik prevence potvrzuje a ujišťuje svým souhlasem, avšak z neverbální komunikace se zdá, že ke spolupráci nepřistoupí, rozhovoru jsou v závěru cítit silné obavy.

NZDM - únor 2014

Protože se situace vyvíjí tak, že škola není přístupná spolupráci, kontaktuje NZDM organizaci působící v podpoře systémového spojení k odborné konzultaci. Ta doporučuje, aby na případovou konferenci byl přizván zástupce školského odboru. Je nutné, aby byl školský odbor vyzván OSPOD. Bohužel, následující den OSPOD tuto možnost zamítá (nechce způsobovat konflikty). NZDM se spojuje s terapeutickým centrem a konzultuje s ním předběžně možné metodické postupy práce ve spojení OSPOD - škola - terapeutické centrum - NZDM. V tuto chvíli vyjadřuje OSPOD i terapeutické centrum kladné stanovisko.

Metodická, případová konference - únor 2014

Do dne realizace nebylo jasné, zda se bude jednat o metodické setkání či případovou konferenci, záznam nese v názvu *“Zápis z metodického setkání, případové konference”*. Účastní se škola (po počáteční neochotě je přítomen ředitel školy, metodik prevence a třídní učitelka), terapeutické centrum (dvě sociální pracovnice), sociální pracovník NZDM, OSPOD (dvě sociální pracovnice). Na úvod ředitel školy ihned vyjadřuje, že se podpůrná skupina rozhodně nebude za účasti školy vytvářet, protože: *“to není možné, ani legislativně, dělat něco pro Janu ve škole. Museli by se vyjádřit ostatní rodiče a tak dále...”* Metodik prevence uvádí, že *“matka ani nemá kamarádky, jako neměla jeho žena”*. Na upozornění, že matka

se přáteli až 11 let s rodiči některých Janiných spolužáků a někteří z nich byly napadnuti otcem, reaguje slovy: *“to se není čemu divit, když to dělají laicky”*. NZDM dále upozorňuje na nebezpečí “embarga” na slovo matka na půdě školy s tím, že problém není touto metodou řešen, ale “zameten pod koberec”. Terapeutické centrum tento názor podporuje a škola je vyzvána, aby vytvářela neutrální prostředí a pro podporu terapeutické práce pracovala na atmosféře ve třídním kolektivu, včetně nastavení pravidel. Všichni zúčastnění se mají vyvarovat fámám a jejich šíření, nezasahovat a nepomáhat. Nutná je vzájemná zpětná vazba mezi zúčastněnými, kdyby došlo k něčemu neobvyklému, nebo zvláštnímu. Mediátor nebyl na schůzce přítomen, k termínovému ohraničení nedošlo.

Vyjádření pediatra k rukám OSPOD - duben 2014

Dětský lékař v dopise uvádí, že intervence, které probíhají v nápravě vztahu Janičky s matkou, jsou realizované mimo zdravotnické zařízení, nikdo ho doposud nepožádal o vyjádření. On sám se domnívá, že kdyby se na dítě nevyvíjel tlak, situace by se sama urovnala. Intervence dle jeho názoru zhoršují psychický stav dítěte. Při jejích návštěvách ordinace slyší stesky nad tím, že na její názory nikdo nebere zřetel. Celá situace se promítá do jejího zdravotního stavu, kdy projevuje neurotické až psychosomatické obtíže. Lékař se ve zprávě odvolává na konzultaci s psychologem školního poradenského pracoviště, který he stejného názoru (v té době však již v případě nepůsobí).

Dopis matky otci - duben 2014

Matka se formou emailové korespondence obrací na svého manžela. Vyjadřuje otevřeně své zoufalství z toho, že dcera nemůže mít svou matku tak, jak ji mají jiné holčičky. Odkazuje na skutečnost, že by ji nikdy nenapadlo vést dceru k tomu, aby otce nerespektovala a vždy ji měla k tomu, aby ho ctíla. Apeluje na ublížení především Janě.

Odpověď otce na dopis matky - duben 2014

Manžel reaguje na dopis manželky tím, že za vše může sama z důvodu užívání nevhodných výchovných postupů. Odvolává se na vyjádření psychologa školního poradenského pracoviště a pediatra dítěte, že má Janu nechat být a vše se možná samo upraví.

Terapeutické centrum - zpráva z června 2014

Vztahy mezi rodiči jsou velmi hostilní. Je patrné, že odmítání matky dcerou je dlouhodobé, diskuze o matce dcera odmítá, odmítání blíže nespecifikuje s odůvodněním, že nemůže, resp. neumí. Otec uvádí, že matka byla k dceři příliš autoritativní, její výchovné postoje byly v rozporu s potřebami Janičky. On by přesto jejich vztah rád podpořil. Dceru přiváděl na terapie včas, připravit a motivovat ji však nedokázal, což argumentuje tím, že by dcera mohla tyto aktivity vnímat jako zradu. Dcera uváděla, že se ke vztahu s matkou vyjadřovat nechce, nechce jí nic říkat, neboť matka vše ví. Při asistovaném styku komunikovala s matkou pouze přes sociální pracovníci a to v negativním náboji, kdy jí například sdělovala, že je trapná a že s ní nechce být. Matka reagovala vlídně, nabízela pohovořit si o Janiných výhradách k ní, ujišťovala ji o svém pozitivním vztahu, ukazovala dceři fotografie, kde jsou spolu a hrají si, což dcera odmítla s tím, že se jedná o fotomontáž. Je pravděpodobné, že chování dítěte souvisí se vztahem k otci, který nedokáže vztah matky a dcery autenticky podpořit a koresponduje s výsledky znaleckých posudků. S rodinou je spolupráce ukončena po 36 setkáních (13 s matkou, 11 s otcem a 4 s Janou, 5 s Janou a matkou), terapie v zakázce sblížení matky a dcery nepomohla. Pro zdravý psychosociální vývoj sledujeme jako nutné bezpečí ve vztahu dítěte s matkou, resp. s otcem. Doporučujeme další psychoterapeutickou péči s rodiči i dítětem.

Rozhodnutí o svěřením dítěte do péče otce - říjen 2014

Soud svěřuje na základě dohody rodičů nezletilou do péče otce. Neformálně bylo zjištěno, že dohoda byla uzavřena proto, aby otec polevil s tlakem na dítě v programování proti matce a podpořil dceru v návštěvě matky v jistotě, že nepřijde o vlastní péči o dceru. Styk matky a dcery není na doporučení odborníků upraven.

NZDM - konzultace s MPSV - prosinec 2014

Protože možnosti intervence vyhodnocuje OSPOD jako vyčerpané, obrací se pracovníci NZDM na oddělení sociálně – právní ochrany MPSV. Na neformální schůzce jsou zvoleny následující postupy: Intervenční poradna, která zahajuje činnost k 1.1.2015 pod NNO, do které spadá i NZDM, se ujme koordinační funkce případu. Navštíví společně s matkou OSPOD, svolá novou případovou konferenci

(termínuje a vyzývá OSPOD) s jasně vymezenými cíli v systémové spolupráci sociálně-právní ochrany dítěte. Je dohodnuto, že práce s rodinou bude znovu obnovena bez stížnosti k nadřízeným orgánům a teprve v případě, že by se nepodařilo získat potřebné subjekty ke společné spolupráci (OSPOD, škola, terapeutické centrum ochotné pracovat i v případě nařízené terapie, což bývá v praxi problém), bude podána stížnost na nečinnost oficiální cestou a to ke Středočeskému kraji. Intervenční poradna pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany vypracuje podrobný individuální plán ochrany dítěte, který nebyl OSPOD vypracován a který odhalí potřeby dítěte, vymezí rizika plnění plánu a minimalizuje automatismy bránící v zajištění nejlepšího zájmu dítěte.

Intervenční poradna - přesun práce s matkou pod vedení poradny - leden 2015

Práce s matkou a práce v systémovém spojení je přesunuta ve vykazovacích indikátorech pod nově fungující poradnou, která má rozšiřovat služby pro rodiny především prostřednictvím služeb pro rodiče. Práce s dítětem je dále vykazována v činnostech nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.

Konzultace s matkou - leden 2015

Na setkání s matkou jsou dohodnuty potenciální plánované postupy k podpoře dítěte, respektive matka je seznámena s navrhovanými postupy MPSV, s nimiž souhlasí. Ve vztahu k otci je matce doporučeno chovat se tak, jako kdyby její dítě bylo pod vlivem působení sekty a držela se odborných doporučení v takovém případě doporučovaných: není dobré sektu pomlouvat, hledat negativa, ale pracovat na ochraně dítěte a jeho osobním rozvoji. Tato pomůcka má za úkol matce usnadnit nehledat na otci chyby, ale začat se zajímat o to, co je směrem od otce pro dceru přínosem s vědomím, že v oblasti, kde otec selhává, je pracováno v rámci SPO. V současné době je silně kontraproduktivní dohledávání důkazů a pochybení otce, ale je nutné zajistit sociálně-psychologickou podporu dítěti a ochranu pomocí limitů otci. Nejedná se o ústup násilí, ale strategii založenou na pozitivních aspektech obou rodičů. Matka na tento příměr reaguje pozitivně.

Návštěva OSPOD - leden 2015

Matka se sociální pracovníci navštěvují OSPOD a předkládají společně ústní dohodu o realizaci postupů konzultovaných s MPSV. Sociální pracovnice OSPOD

souhlasí a jsou určeny konkrétní úkoly:

1. vyhodnocení potřeb dítěte pro nový individuální plán ochrany dítěte zpracuje IPK
2. IPK osloví školu a zorganizuje případovou konferenci
3. OSPOD by měl mít spíše funkci restriktivní, zejména v limitování otce opatřeními, ke kterým je kompetentní, zejména nařízená terapie, návrh sankcí směrem k soudu, měl by plnit funkci státního orgánu jako garantu v případě, že potřebné instituce nebudou nakloněni podpoře.
3. Případová konference se bude konat v Intervenční poradně, termíny navrhuje OSPOD
4. Případové konference se budou účastnit instituce zainteresované v dalších cílech podpory a ochrany dítěte, včetně rodičů.
5. Intervenční poradna se zavazuje zajistit mediátora, OSPOD jeho práci hraří.
6. Ve vztahu k dítěti je dohodnuto, že nebude vtahováno do případové konference, pokud psycholog neurčí jinak.
7. Ze strany OSPOD i Intervenční poradny je vyslovena obava suicidia, u OSPOD i somatizace, kolapsu, jak upozorňuje otec dítěte a také pediatr. Zmíněná rizika budou popsána v IPOD.

Kontakt školy - leden 2015

IPK oslovuje ředitele školy s prosbou o účast školy na vyhodnocení potřeb dítěte a vypracování IPOD. Ředitel školy se spolupráci nebrání, avšak se souhlasem otce. Ředitel školy sděluje: *“Víte, že otci dal soud dítě do péče otce?”*. Pracovník poradny vysvětluje, že zná tuto skutečnost, zároveň však dítě i nadále spadá pod SPO, protože je ve vážném ohrožení vývoje a upozorňuje na podstatu ohrožení z důvodu ovlivňování otcem, proto navrhuje, zda by mohlo stačit pouze seznámení otce se skutečností, že škola bude v SPO zainteresována. Informuje o tom, že dohoda o svěřeni dítěte do péče otce byla zvolena z důvodu předpokladu, že otec ustoupí z programování dítěte proti matce. Ředitel školy souhlasí.

Dokončení základního vyhodnocení potřeb dítěte a individuálního plánu - leden 2015

Intervenční poradna dokončuje základní vyhodnocení potřeb dítěte, na který je

metodicky doporučeno sedm dní. Vyhodnocení obsahuje základní popis situace dítěte, ochranné faktory, rizika a hlavní cíle v plnění individuálního plánu.

Konzultace s organizací pracující s oběťmi domácího násilí - únor 2015

Vybranému psychologovi jsou předloženy základní dokumenty a zodpovězeny jeho dotazy. Po krátké době rozklíčuje situaci, kdy shledává jako problém izolaci dítěte, manipulační prostředky, jimiž otec “proklouzává” institucemi a “neviditelnou”, pravděpodobně cíleně vyvolanou, paralýzu způsobenou možným suicidiem dítěte. Navrhuje týmově sdílet riziko suicidia s možnými opatřeními vyhodnocenými v rámci IPOD, jako například dohodnout se na sdělování jakýkoliv změn v chování dítěte (sebepoškozování), nebo zvážit diagnostiku možných tendencí k suicidiu v současné době. Psycholog se ve věci nařízení rodinné terapie vyjadřuje s tím, že otci nepomůže, ale je jí třeba, protože může pomoci matce a dítěti a může limitovat otce. Domnívá se, že může pomoci osobní psycholog dítěte, pokud se zaměří na dětské sociální vztahy a ne na matku (získá pomyslný “most” k práci na podpoře vztahu matky a dcery). Klade důraz na podporu školy, neboť tam tráví dítě bez otce mnoho času.

Dokončení podrobného vyhodnocení potřeb dítěte a návrhu individuálního plánu k případové konferenci - únor 2015

Podrobné vyhodnocení potřeb dítěte a návrh individuálního plánu je Intervenční poradnou vypracován třicet dnů od započetí ve veřejně dostupném formuláři připraveného přímo k danému účelu MPSV. Zbývá vyplnit data získaná od třídní učitelky dítěte, otce a nabídnout k připomínkám, doplněním a konzultacím na případové konferenci dalším odborníkům. Podrobné vyhodnocení situace dítěte jasně odkrylo “přepolarizování” dítěte ze světa od raného věku zejména pečující matky, do současného světa otce, s vymazáním veškerých sociálních kontaktů, které souvisely s matkou ve velmi krátké době (během dvou až čtyř měsíců po dohodě rodičů o rozvodu). Shrnutí nenaplněných potřeb dítěte (především v emocionální oblasti, jejíž naplnění je jednou z velmi důležitých funkcí rodiny), které odkrylo vyhodnocení situace dítěte je předloženo v tabulce č. 3., konkrétní doporučení k podpoře a ochraně dítěte jsou součástí kapitoly č. 6.2.

Tabulka č. 3 - Shrnutí nenaplněných potřeb dítěte

Potřeba	Konkrétní popis potřeby
Zdravý emoční vývoj	<ul style="list-style-type: none"> - autentické prožívání, spontaneita (sebepřijetí) - vzor kladných vzájemných vztahů mezi rodiči - otevřené vyjadřování vlastních potřeb - minimalizace černobílého myšlení - porozumění chování dítěte (otec a širší sociální prostředí) - potřeba být dítětem
Bezpečí a jistoty	<ul style="list-style-type: none"> - potřeba jistoty lásky otce za všech okolností (i pokud dcera přijme matku) - potřeba ujištění, že sebepřijetí je bezpečné - potřeba pozitivního vztahu s matkou - rozeznávání manipulace a násilí - obrana proti manipulaci a násilí - schopnost rozlišování pravdy od lži - rozlišování dobrého a zlého - vymezování hranic a limitů v chování k matce - "polevení" v ovlivňování styku s vrstevníky - snížení tlaku na úspěšnost dítěte
Identity a sociální prezentace	<ul style="list-style-type: none"> - identifikace s oběma rodiči (matkou i otcem) - potřeba budování sebedůvěry a sebejistoty - sociálního začlenění v širší rodině - sociálního začlenění mimo rodinu
Samostatnosti	<ul style="list-style-type: none"> - podpora samostatného rozhodování v oblasti vztahu k matce - podpora samostatného rozhodování v oblasti vztahů k širší rodině - podpora samostatného rozhodování v oblasti širších sociálních vztahů - trávení smysluplného trávení volného času s vrstevníky dle vlastní volby přiměřeně věku

Konzultace IPK a OSPOD - únor 2015

Při konzultaci k plnění úkolů plánu OSPOD sděluje, že ředitel školy si podporu rozmyslel a na podpisu otce trvá. OSPOD vyslovuje i svou vlastní obavu z napadání typu stížností otce nadřízeným orgánům apod. Poradna informuje OSPOD o již zajištěném mediátorovi a rodinném terapeutovi (jednoho z našich předních odborníků) a psychologa pro podporu týmu (z organizace pro oběti domácího násilí). Seznamuje OSPOD s tím, že psycholog pro podporu týmu po analýze situace upozornil, že hlavní "nití" za kterou otec "tahá", je možné suicidium nebo kolaps dítěte, čímž se mu podařilo "nasáknout" i širší sociální prostředí a zajistit si tak neomezené pole působnosti a to i na institucionální úrovni. Nechat situaci "být", jak navrhuje pediatr a ředitel školy (i OSPOD, jak postupně z konzultace vyplyne)

nepovažuje za správné, neboť z jeho pohledu je na dítěti páčáno psychické násilí. OSPOD vyslovuje nejistotu, protože se jeví Janička velmi šťastná. Poradna vnímá jako problém nestejný názor a znovu se doptává, zda se OSPOD také domnívá, že se jedná o formu násilí. OSPOD sděluje, že takto se to nedá říct. Poradna se odvolává na zprávy, ze kterých je nutné vycházet, jejich hierarchii a shodu. OSPOD se k závěru vyjadřuje, že ano, ale musíme dodat psychické. S tím je poradna zcela ve shodě. OSPOD uvádí, že je již kontaktoval právní zástupce otce i otec samotný a než bude schválen IPOD, přeje si ho s právním zástupcem konzultovat. Nový tým čeká na návrhy termínů případové konference navržené termínem.

Telefonát matky IPK - únor 2015

Matka uvádí, že OSPOD jí navrhuje, ať už situaci nechá být, že dcera je šťastná, tak by mohla být i ona šťastná. Poradna poskytne matce základní psychosociální ošetření a vyjadřuje ujištění, že s tímto postojem nesouhlasí a nepodpoří ho.

Konzultace s vybraným školním psychologem - únor 2015

S vybraným školním psychologem je konzultována možnost podpory školy při tvorbě metodických postupů. Psycholog nabízí ke zvážení možnost využití SVP, které připravují pro ZŠ programy a jsou schopni se zaměřit i na jednotlivce ve třídě, i na třídu komplexně.

Konzultace se zástupcem organizace působící v oblasti práv dítěte - únor 2015

Vybraný zástupce je s poradnou ve shodě, že je nutno limitovat otce. Hovoří o praxi ze světa a po asi dvou hodinách dojde s pracovníkem poradny k závěru, že by bylo nejvhodnější požádat o schůzku soudce, seznámit ho s psychologicko-sociální částí podpory dítěte a požádat, zda by byl ve shodě s tím, aby otcí byly udělovány pokuty za nepředání dítěte a nařízena rodinná terapie s přímo nařízeným terapeutem. Otcí se musí natolik “znepříjemnit” život, že bude sám chtít, aby dcera matku navštěvovala. Je však nutné předběžným opatřením upravit styk, neboť v současné době není čeho se domáhat.

Konzultace s matkou - únor 2015

Matka je seznámena s vývojem situace. Ještě tentýž den potvrzuje, že její právní zástupce do týdne podá předběžné opatření pro úpravu styku na základě toho, že

metoda vzájemné dohody k uvolnění tlaku otce nevedla. V případě, že dále soud nepřistoupí na finanční sankce otci, postoupí se případ ke Krajskému soudu.

Emailová korespondence s OSPOD - březen 2015

Intervenční poradna žádá OSPOD, aby vyhlásilo možné termíny k případové konferenci.

Telefonický kontakt s Okresním soudem - březen 2015

Kancelář opatrovníka je požádána o neformální schůzku před vydáním předběžného opatření k seznámení soudce s vývojem případu. Okresní soud souhlasí. Cílem je předložit soudci dosavadní výstupy práce NNO, které jsou výsledkem popsané spolupráce sociálně-právní ochrany dětí.

Konzultace s matkou - březen 2015

Matka sděluje, že předběžné opatření již bylo podáno, je informována o souhlasu soudu sejít se s pracovníkem poradny k neformální schůzce. Matka informuje, že Úřad ochránce práv vyjádřil rozlad nad situací dítěte a vypracovává závěrečnou zprávu. Ptal se matky, zda by souhlasila s vyjmutím dítěte z rodiny.

Spojení se s okresním soudem - březen 2015

Soud odmítá neformální schůzku s argumentací, že si v případě potřeby informace vyžádá.

5.2 Výsledky rozhovorů

Výsledky rozhovorů nabízejí porovnání, jakým způsobem vnímali vybraní zúčastnění aktéři zajištění nejlepšího zájmu dítěte v průběhu rozvodu rodičů. Pro předložení výsledků rozhovorů v tabulkovém zpracování jsou dotazovaní respondenti a další subjekty sociálně-právní ochrany dětí pro potřeby anonymity a snazší orientace v textu tabulek označeni zkratkou.

Tabulka č. 4 nabízí označení dotazovaných respondentů, z jaké organizace/role jsou zainteresováni v kazuistice, jaký mají status a úroveň vzdělání. Tabulka č. 5 předkládá v abecedním pořadí ucelený seznam zkratk použitých v tabulkách prezentujících výsledky rozhovorů.

Tabulka č. 4 - Označení dotazovaných respondentů

Dotazovaný respondent	Subjekt	Role v kazuistice	Vzdělání
R1	Matka	rodič	úplné střední
R2	OSPOD	sociální pracovnice	bakalářské
R3	ZDVOP	sociální pracovnice	vyšší odborné
R4	NZDM	pedagog volného času	úplné středí

Tabulka č. 5 - Seznam zkratk použitých v tabulkách shrnujících výsledky rozhovorů

Zkratka použitá v kazuistice	Název zkoumaného vzorku
AS	asistovaný styk
D	dítě
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
IPK	intervenční poradna "K"
M	matka
NZDM	nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
O	otec
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
SPO	sociálně-právní ochrana
SVP	středisko výchovné péče
SS	systemové spojení
ŠSPC	školní speciálně-pedagogické centrum
TC	terapeutické centrum
ÚOP	úřad ochránce práv
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
ZŠ	základní škola

5.2.1 Výsledky rozhovorů a jejich shrnutí

Výsledky rozhovoru jsou předloženy ve struktuře jednotlivých částí rozhovoru tak, jak byl rozhovor koncipován během jeho přípravy a realizován v praxi, je rozdělen na úvodní, hlavní a závěrečnou část. Každá z částí rozhovoru nabízí seznámení s jejím cílem a otázkami, na které se pokouší nalézt odpověď. Následuje tabulkový přehled (tabulka č. 6 - 8) jednotlivých částí rozhovoru s následnou interpretací ve shrnutí každé z částí rozhovorů.

5.2.1.1 Úvodní část rozhovoru

Úvodní části vždy předcházelo neformální popovídání ve snaze odstranit bariéry v komunikaci a navodit pocit uvolnění. Vlastní úvodní část vždy usilovala o “vtažení” dotazovaného respondenta do doby, kdy začal řešit kazuistiku dítěte na institucionální úrovni sociálně-právní ochrany dětí. Měla objasnit důvod jeho zapojení, zjistit první dojem a vnímání situace, včetně jeho role v kazuistice dítěte.

Otázky úvodní části (č. 1 - 4)

1. *Kdy jste začal/a řešit situaci související s průběhem rozvodu rodičů?*
2. *Co bylo hlavním důvodem?*
3. *Jak jste byl s kazuistikou dítěte seznámen/a, jak Vám byla předložena?*
4. *Jaká byla Vaše role v zajištění nejlepšího zájmu dítěte?*

Tabulka č. 6 - Výsledky úvodní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
1.	Počátek práce	září 2012	září 2012	říjen 2012	prosinec 2013
2.	Důvod zapojení	dcera se po víkendu s O u babičky nevrátila domů	O nevrátil dceru M domů z víkendového pobytu u babičky	dcera odmítala matku	ohrožení D sociálně - patologickými jevy
3.	Vnímání situace D	nenaplněná dohoda s manželem o střídavé péči, O chce vzít M to nejcennější, manipulace D proti M, D vtaženo do snahy se M mstít, být proti ní	odmítání matky, manipulace O směrem k D, na druhé straně obvinění M z týrání D	žádost M o AS, zprávy nasvědčovaly SZR, existoval i názor na týrání D matkou (pochybný)	pozorování náhlé sociální izolace D O z projevů spolužáků D, možné psychické násilí - SZR, nutnost zjistit, zda není odmítání D oprávněné

Tabulka č. 6 - Výsledky úvodní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
4.	Role	být dceří matkou, ochránit dceru před násilím, umožnit dceři mít oba rodiče	dávat dohromady informace o D pro soud, koordinační funkce ne, ale máte asi pravdu, možná jo, takoví "sběrači" pro soud	asistence při styku s D, zajištění izolace D a M pobytovou formou služby	vyhledání ohroženého D, přímá práce s D a rodinou, SS

Shrnutí úvodní části rozhovorů:

Matka, orgán sociálně-právní ochrany a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc začali působit v sociálně-právní ochraně dítěte bezprostředně po vzniklém konfliktu na podzim 2012. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež vstoupilo do působení sociálně-právní ochrany dítěte o rok a půl déle. Matka se spojila s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte a zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc z důvodu nepředání dcery, orgán sociálně-právní ochrany dětí v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež vlivem detekce nebezpečí syndromu zavrženého rodiče. Matka vnímala situaci tak, že otec započal akt msty za navržený rozvod a začal manipulovat dceru proti ní. Totéž se domníval i orgán sociálně-právní ochrany dětí, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Matka shledávala svou roli v možnosti být dceří matkou, ochránit jí přes násilím otce, dopřát dceři oba rodiče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí vnímal jako svou hlavní roli shromažďování informací pro soud. Roli koordinace orgán sociálně-právní ochrany dětí zpočátku zcela odmítal, až posléze, kdy byl doptáván otázkami na skutečnost, zda pomáhá klientům orientovat se v situaci, doporučuje sociálně-psychologické služby, které může i nařídit, může navrhopvat soudu řešení situace dítěte, zpochybnil svůj názor a přijal fakt, že asi koordinační funkci má, zcela však tuto roli nepřijal. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež vnímalo svou roli v detekci ohroženého dítěte, práci s dítětem, matkou, případně otcem a účastí v možném systémové spojení pro efektivní podporu a ochranu dítěte.

5.2.1.2 Hlavní část rozhovoru

Hlavní část rozhovoru byla pro výsledky výzkumu stěžejní. Bylo třeba “proniknout” do hlubší roviny vnímání situace dítěte dotazovaným respondentem, jejímž předpokladem bylo odprostit se od toho, co by dotazovaný respondent měl nebo neměl říkat a namísto toho získat popis proběhlé reality sociálně-právní ochrany dětí včetně jeho subjektivního vnímání a názoru.

Otázky úvodní části rozhovoru (č. 5 - 11)

5. *Jak se dle Vašeho názoru mohla situace optimálně pro dítě vyvíjet?*

6. *Jaké překážky jste vnímal/a v zajištění nejlepšího zájmu dítěte?*

7. *Jaké jste vyhodnotil/a možnosti přispět k zajištění nejlepšího zájmu dítěte u sebe, matky, otce, dítěte, širší rodiny a podpůrných subjektů (individuální plán zúčastněných aktérů)?*

8. *Jak se dařilo/nedařilo plnění individuálního plánu?*

9. *Uplatňoval/a jste v průběhu plánu systémové spojení jako nástroj spolupráce?*

10. *Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a “ano”, jakým způsobem jste naplňoval principy systémového spojení?*

11. *Jaké skutečné potřeby jste vnímal/a u dítěte, matky, otce, širší rodiny a podpůrných subjektů?*

Tabulka č. 7 - Výsledky hlavní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
5.	Možný optimální vývoj	D v klidu ve střídavé péči	bez problémů mohlo být D ve střídavé péči	v pohodě, jak se domluvili, D ve střídavé péči	normálně, D ve střídavé péči, takových D máme v NZDM celou řadu
6.	Překážky u matky	nemohla jsem udělat víc, pouze být v minulosti méně přísná, ale chtěla jsem z dcery vychovat slušného člověka, odpovědného	M se starala vzorně, ale údajně byla chladnější	nemohla udělat víc, já sama bych tolik nezvládla	s M jsme problém neviděli, byla přísnější, ale v normě, k D se projevovала empaticky, D mělo dostatek volnosti, dnešním D naopak rád často chybí

Tabulka č. 7 - Výsledky hlavní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
	Překážky u otce	štvání dcery proti mně, kupování si jí, chuť se pomstít	O nepovolil “vnitřně” styk D s M, na “oko” ano, ale ne, nesoucit s matkou, až krutost, O působí lítostivě, hned pláče, tím si získává hodně přízeň	manipulace a pomlouvání M, neschopnost O limitovat D	manipulativní chování k dceři a okolí, jedná se o formu násilí, využívá citlivosti D
	Překážky u dítěte	citlivá, vždy se snadno rozplakala, neuměla se příliš bránit, vždy toužila po přízni O	poslušná, hodná, až vzorná, tvrdohlavá, nedostatek soucitu s M	neschopnost vnímat hranice, u AS jsem už měla chuť jí dát pár facek, na nemocnou M křičí “zmije jedovatá”, strčila ji ze schodů a nikdo nic	poslušnost, zvýšená citlivost a úzkostnost od útlého věku, lítostivost, submisivita, plachost, ale i tvrdohlavost a sklon k manipulaci
	Překážky u širší rodiny	babička - manipulativní chování k dceři a okolí	babičky obava, že dcera nebude v péči O, tudíž s ní pak nebude bydlet	babička “sekýrnice”, vypadala tam, jako by byla parnerka O	babičky účast na manipulaci
	Překážky u podpůrných a ochranných subjektů	velmi mírný OSPOD, neformální známost otce s psychologem ŠPP, nepřístupnost ZŠ	absolutní neúčast ZŠ	hodnej, ale “mrtvej” OSPOD	hodný, ale měkký OSPOD, velmi špatná práce ŠPP a metodika prevence, neochota ZŠ účastnit se systémově SPO
7.	Možnosti mého přispění (individuální plán)	zajistit, abych mohla být s dcerou, ihned zapojit veškeré instituce	zajistit, aby dcera mohla být s M, později bylo jasné, že je nutné ji izolovat od otce, ale to se nepodařilo, IPOD nemáme, jen v pěti bodech od šikovné pražské sociální pracovnice, to bychom se upsali	zajistit AS na žádost M, OSPOD, resp. znalci chtěli ubytování M a D, takové zařízení nemáme, M by mohla být jen přes den a večer odjet	pracovat v rámci systémové spolupráce: práce s D a M, okamžitě se spojit s OSPOD, ZŠ, TC, spojit síly a vytvořit IPOD společně a dle něho jednat
	Možností přispění matky (individuální plán)	-	nic víc nemohla udělat v průběhu rozvodu, před rozvodem možná být něžnější	nemohla udělat víc, kdyby ho chtěla zastřelit, nebylo by se čemu divit	nemohla skutečně udělat víc, nyní pracuje dále podle instrukcí, je i sama iniciativní, na přísnost dávno zapomněla, je vděčná za všechno

Tabulka č. 7 - Výsledky hlavní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
	Možnosti přispění otce (individuální plán)	přestat dceru manipulovat	když říká "jdi k mámě", myslet "jdi k mámě"	měl ji milovat, ne v ní vytvářet závislost	přestat ji manipulovat, nechat ji být normálním dítětem
	Možnosti přispění dítěte (individuální plán)	dívat se na svět vlastníma očima	být sama za sebe a ne za O	mluvit vlastní řečí, ne řečí O	být více sama sebou, soucit s M
	Možnosti přispění širší rodiny (individuální plán)	babička - přestat se do toho plést	babička - věřit, že jim D nikdo neveme	být babičkou a ne matkou	babička - totéž, co otec, nemanipulovat
	Možnosti přispění podpůrných subjektů (individuální plán)	OSPOD jednat, nečekat, ZŠ nenechat se zmanipulovat	ZŠ mohla pomoci, ale nevíme jak	OSPOD měl podat trestní oznámení na O, jsou odpovědní	chtít pro dítě udělat maximum, nebát se "řezat"
8.	Plnění plánu	ihned jsem oslovila sociálku, zajistila AS, volala Policii, kontaktovala dceru přes FB, kamarádky, nepodařilo se nic, poslouchala jsem tedy odborníky, ustoupila, docházela do TC a stále nic	bylo to těžké, bylo vyšetření ŠSPC, to nebylo dobré, napadalo M, pak probíhala práce s rodinou - O průběžně odstoupil z rodinné péče TC, SVP, byly dva tábory, jeden na straně O, jeden na straně M, stály proti sobě, nepodařilo se izolovat M s D kvůli financím, nebyl, kdo by to zaplatil, ale bylo to neoficiální, oficiálně nebyla dostupná služba, pediatr upozorňoval na somatizaci D (po poradě s ŠSPC), O a ŠSPC také na možné suicidium D	AS nebyl úspěšný, izolace M a D se nepodařila, bylo to šílený, holka se chovala k mámě při AS hrozně, PK byla taky šílená, M v onkologické léčbě, psycholog ŠPP, který na PK odstoupil, neunesl svůj omyl, zjistilo se, že trestní oznámení na M podal právě on	úspěch se nedostavil, postupně odpadali partneři, ZŠ absolutně odmítla spoluúčast, přitom je to jediné prostředí, kde je D bez O, jediný úspěch, že ZŠ bylo doporučeno vytvářet neutrální prostředí pro D - mělo upustit od embarga na slovo matka, OSPOD neměl jasnou strategii
9.	Systémové spojení	ano	ano	ano	ano
10.	Popis systémového spojení	OSPOD, CPSP, ZŠ, NZDM, OP, SVP, TC, ZDVOP - neúspěch	Okresní soud, ZŠ, ŠSPC, SVP, TC, ZDVOP, soudní znalci - bez úspěchu	OSPOD, NZDM, ostatní jen v rámci PK - neúspěch	ZŠ, OSPOD, OP, TC - vše bez úspěchu

Tabulka č. 7 - Výsledky hlavní části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
11.	Skutečné potřeby dítěte	mít O i M	mít oba rodiče	identifikovat se s oběma rodiči	být s oběma rodiči
	Skutečné potřeby matky	být M a tím naplnit potřebu dcer	být se svou dcerou a být jí M	mít možnost být se svou dcerou	zůstat M, šlo jí o potřeby D
	Skutečné potřeby otce	mít dceru pro sebe, zničit mě, pomstít se	pochopit, že dceru mu nikdo neveme	udělat všechno pro to, aby holku udržel od M	vlastnit D
	Skutečné potřeby širší rodiny	babička - nebýt sama	babička - chtěla okolo sebe "živo" doma, zemřel jí nedávno manžel	babička - mít "novou" rodinu	babička - "hrát si" tak trochu na matku
	Skutečné potřeby podpůrných subjektů	OSPOD chtěl jistit sám sebe, vyhnout se konfliktu	ZŠ si chtěla dělat vše podle sebe a bez nás	OSPOD se chtěl vyhnout konfliktu	OSPOD se chtěl vyhnout problémům, ZŠ chtěla mít klid

Shrnutí hlavní části rozhovorů:

Všichni dotazovaní respondenti se shodují, že styk dítěte mohl být upraven jako střídavá péče a byl pro dítě v dané situaci nejlepší možností s výhodou, že rodiče se na této variantě péče původně dohodli. Situace se však náhle zkomplikovala. Přísnější výchova matky se stává záminkou pro manipulaci otce dítěte proti matce v takové míře, že dítě začalo matku zcela odmítat. Do hry vstupuje babička, která žije osamocená v rodinném domku a začne se podílet na manipulaci dítěte a přeje si, aby její syn se svou dcerou u ní žil. Dítě, toužící po otcově přízni, hodné, citlivé povahy s nižší mírou schopností obrany a projevy "opsaného" manipulačního vzorce otcova chování přistupuje na jeho strategii. Dotazovaní volí jednoznačně cíl obnovy vztahu matky a dcery. Matka všemožně alarmuje dostupné instituce, neboť cítí, že manžel udělá vše pro to, aby se jí pomstil a snaží se vlastními silami navázat s dítětem vztah, například přes kamarádky. K orgánu sociálně-právní ochrany přichází zpráva ze školního speciálně-pedagogického centra při základní škole, kde působí psycholog v neformálním vztahu s otcem, varující před nátlakovými metodami vyvíjenými na dítě (limity), neboť dítě projevuje suicidální sklony. K tomuto názoru se přiklání i pediatr. Školní speciálně-pedagogické centrum podává

anonymně na matku trestní oznámení za týrání dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dětí posílá otce do pedagogicko-psychologické poradny, jejíž zpráva uvádí, že dítě vykazuje znaky zmanipulovaného dítěte, ztrácí schopnost rozlišení mezi realitou a lží, je s otcem v koalici proti matce a dodává, že manipulace se účastní i babička. Krátce poté jsou vypracovány znalecké posudky (v oboru psychologie a psychiatrie), korespondující se zprávou z pedagogicko-psychologické poradny, doporučující izolaci matky a dcery zcela bez účasti otce a varující před hrozbou nenávratného poškození osobnostního vývoje dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nemá vypracovaný individuální plán ochrany dítěte a necítí se koordinátorem případu, ale pouze “sběračem” informací pro soud. Situaci dítěte vnímá tak, že se odborníci rozdělují na dva tábory, jeden na straně matky a druhý na straně otce. Kritérium hierarchie posudků a zpráv, ani množství, nebere v úvahu. Otec získává volné “pole” působnosti i přes své limitované rodičovské kompetence, které zmiňuje znalecký posudek z oboru psychiatrie (negativní povahové vlastnosti - velmi dobrá schopnost manipulace a sklony k účelovému jednání. Vytváří okolo dítěte vakuum na základě hrozby jeho suicidia. Dotazovaní respondenti se shodují na přílišné mírnosti a nečinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, škola se od případu zcela distancovala po počátečním pochybení ve spolupráci se školním speciálně-pedagogickým centrem. Orgán sociálně-právní ochrany dětí měl být “tvrdší” a využívat sankčních opatření směrem k otci a navrhopat toto soudu. Nepodařilo se bohužel zajistit izolaci matky a dcery pobytovou formou, jak doporučili soudní znalci. V této skutečnosti byla pozorována značná mlhavost ve vyjádřeních. Je pravdou, že v našich podmínkách neexistuje zařízení s potřebnou pobytovou službou, ale není pravdou, že nelze matku s dítětem izolovat, neboť tato praxe již byla uskutečněna. Podezřelý je argument, že matku a dceru nebylo možné izolovat pouze z důvodu, že zařízení s možností přijetí matky a dcery by muselo matku večer propouštět domů i to, že nebyl, kdo by pobyt finančně uhradil. Všichni dotazovaní pracovali ve snaze systémové spolupráce, nenastal však sebemenší úspěch. Zajímavé je sdělení dotazovaných, kdy přes zdůrazňování zúčastněných aktérů v nutnosti zajistit nejlepší zájem dítětem, vnímají tento záměr dotazovaní jako skutečný (metafyzicky) pouze u matky, dcery (přes opakované vyjádření Jany

o matčině ohrožujícím chování), nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. U školy a orgánu sociálně-právní ochrany dětí udávají potřebu klidu a snahy být se všemi za dobře.

5.2.1.3 Závěrečná část rozhovoru

Závěrečná část měla za úkol zhodnotit aktuální situaci dítěte, odhalit názory na možnost podpory a ochrany dítěte v nejbližší budoucnosti a dát možnost každému z dotazovaných respondentů vyjádřit náměty a připomínky.

Otázky hlavní části rozhovoru (č. 12 - 15)

12. *Považujete vývoj dítěte v současné době za ohrožený?*

13. *Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a "ano", můžete popsat čím je dítě ohroženo?*

14. *Jaké jsou dle Vašeho názoru současné možnosti výkonu sociálně-právní ochrany*

15. *Vaše náměty a připomínky.....*

Tabulka č. 8 - Výsledky závěrečné části rozhovorů

Č.	Otázka	R1	R2	R3	R4
12.	Ohrožení	ano	ano	ano	ano
13.	Popis ohrožení	potřebuje O i M	identifikaci s O i M	vyrůstá pod vlivem manipulace, psychického násilí, ztratila schopnost rozlišovat mezi realitou a lží, jak bude žít v dospělosti, když neumí žít v realitě, co až vystoupí na povrch pocity viny?	žije v nebezpečné symbióze a koalici s otcem, ztrácí pojem o realitě
14.	Současné možnosti SPO	nic	nic	nic	není možné nechat věc být, vidíme, možnost v přesvědčení ZŠ k SS, v zacházení s O jako s tím, kdo páchá násilí, ukončit neutralitu - pak jsme totiž také obětí
15.	Náměty, připomínky	všichni od toho dali ze strachu ruce pryč	výjimečný případ, kdy se nepodařilo napravit vztah D s rodičem	nelze opomenout i psychosomatiku v rodině, utěšující argument, že zlo probouzí pouze zlo, nestačí, za pár let bude ztracená, bude plnit ordinace psychiatrů, nebo se jinak projeví důsledky	vyrůstá, jako v působení sekty, je "opilá" tím, co jí O nabízí, platí však krutou daň, uspokojuje jeho potřeby a on jí za to dá zdeformovanou podobu lásky

Shrnutí závěrečné části rozhovorů:

Všichni dotazovaní respondenti se shodují v názoru, že vývoj dítěte je ohrožený a jejich odpověď koresponduje s výsledky znaleckých posudků a terapeutických zařízení. Shodně uvádějí, že dítě potřebuje otce i matku - potřebuje se identifikovat s oběma rodičovskými vzory. Pouze dva respondenti přikládají závažnost skutečnosti, že dítě vyrůstá v koalici a úzké symbióze s otcem a za velmi závažný považují fakt, že ztrácí schopnost rozlišení mezi realitou a lží. Její život se odehrává pod vlivem nebezpečné závislosti, kterou můžeme přirovnat k působení sekty. Otcova láska je deformovaná, dítě necítí, že bude milováno, i když přijme matku. Nemůžeme opomenout ani skutečnost tragických událostí v rodině, kdy matka porodila mrtvé dítě a je onkologicky léčena. Kromě nízkoprahového zařízení pro děti a mládež zastávají všichni dotazovaní názor, že se situací dítěte se již nedá nic dělat a byly vyčerpány možnosti nápravy.

6 Závěr praktické části práce a doporučení k praxi sociálně-právní ochrany dětí

Závěr praktické části práce předkládá doporučení pro obecnou praxi sociálně-právní ochrany dětí a doporučení pro praxi sociálně-právní ochrany v případě konkrétního dítěte vybrané kazuistiky.

6.1 Obecná doporučení pro praxi sociálně-právní ochrany

Z výstupů práce byla vytvořena následující doporučení pro tři hlavní složky praxe sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, nestátní neziskové organizace a základní školy, včetně společných doporučení pro všechny tři složky. Některá doporučení jsou aplikovatelná v mnohem širším prostoru působení sociálně-právní ochrany, jako jsou volnočasová zařízení apod. Doporučení prezentují tabulky č. 9 - 12.

Tabulka č. 9 - Doporučení pro systém sociálně-právní ochrany dítěte

Č.	Systém sociálně-právní ochrany dítěte
1.	Aktivně usilovat o vzájemnou spolupráci s celým spektrem subjektů SPO - konzultovat situaci dítěte, případně v kooperaci pracovat na individuálním plánu ochrany dítěte, v případě neochoty ke spolupráci vyjednávat, ale i volit direktivnější přístup ve vyžadování spolupráce při ochraně dítěte.
2.	Sdělovat si v rámci systému SPO potřebné informace - vyhodnotit, která organizace potřebuje k práci s dítětem a rodinou které informace, namísto odvolávání se na důvěrnost informací
3.	Obavy ze stížností a medializace eliminovat pomocí vzájemného sdílení odpovědností a konzultacemi u dozorčích orgánů v metodických postupech.
4.	Při práci s rodinou stále pracovat se všemi pozitivními aspekty, které rodina dítěti zprostředkovává, využívat je jako ochranné faktory.
5.	Čím více je pracovník subjektu sociálně-právní ochrany ve vztahu k sociálně-terapeutické práci, tím vyšší požadavky by měl klást sám na sebe ve způsobu komunikace, zejména metakomunikace - dívat se na skutečnost "za slovy".
6.	Do vyhodnocení situace dítěte zaujímat neutrální postoj k oběma rodičům.
8.	Po vyhodnocení situace dítěte brát v úvahu, že striktní dodržování neutrálního postoje může být viktimizující (jednou z funkcí sociálně-právní ochrany dítěte je dorovnávání nerovností).
9.	Průběžně znovuyhodnocovat situaci dítěte, pracovat s respektem k dynamičnosti a proměnlivosti v průběhu práce s dítětem a rodinou.
10.	Skutečně usilovat o nejlepší zájem dítěte v rámci reálných možností.
11.	Popisovat rizika a jejich minimalizaci v rámci daného subjektu i týmově.

Tabuka č. 10 - Doporučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Č. Orgán sociálně-právní ochrany dětí	
1.	Přijmout koordinační roli.
2.	Využívat většího pole prostoru sociálně-právní ochrany dítěte a jeho nástroje, zkvalitňovat umění práce s nimi.
3.	Při využívání nástrojů sociálně-právní ochrany zvážit objektivně své množnosti v případech, kdy chceme měnit jejich metodiku (příklad z kazuistiky - realizace setkání s názvem "Metodické setkání a případová konference" bylo pokusem o propojení dvou činností s cílem dodání vážnosti a nepřizvání mediátora, výsledkem však bylo spíše přátelské popovídání bez jasně vymezených a časově ohraničených výstupů práce).
4.	V případě, že se jedná od dítě spadajícího pod § 6 zákona č.359/2006 Sb., o sociálně-právní ochraně vždy vypracovat podrobný individuální plán ochrany dítěte s podrobným popisem a vyhodnocením potřeb (do 7 dnů základní, do 30 dnů podrobný).
5.	Nebát se využití direktivity formou nařízení a návrhu sankčních opatření rodičům soudu, pokud maří práci ochrany dítěte. Nečekat o změnu sociálního náhledu u pachatelů trestné činnosti.
6.	Využívat služeb NNO, které mohou převzít část práce za OSPOD a rozšířit práci s dítětem a rodinou.
7.	V případě podezření na programování dítěte jednoho z rodičů proti druhému rodiči zajistit neutralizaci - při potížích při předávání zprostředkovat asistenční styk, pokud se nezdaří, přistoupit na předání dítěte na neutrální půdě, případně dítě na neutrální půdě ponechat - dítě pak předá zavrhanému rodiči odpovědná osoba. Variantou může být, že dítě si rodiče na dobu, kdy je dítě u nich v péči vyzvedají přímo ze školy. Při střídavé péči může pomoci dítě "vyjmout" v každém týdnu alespoň na jeden den z programujícího prostředí k zavrhanému rodiči.
8.	Zvážit možnost využití tzv. Cochemského modelu, který aktivně zapojuje rodiče: OSPOD, případně soud nařídí rodičům, aby každý sám za sebe navštívil subjekty SPO a požádal je o vyjádření k situaci. Každý z nich pak výsledky předkládá OSPOD (soudu).

Tabulka č.11 - Doporučení pro nestátní neziskové organizace

Č. Nestátní neziskové organizace	
1.	Podpora osobního rozvoje jak hlavní oblast prevence, minimalizace nebo odstraňování sociálně-patologických jevů, rizikového chování a nepříznivé sociální situace.
2.	Aktivně vyhledávat ohrožené děti, neopomíjet výrazně hodné, submisivní děti.
3.	Aktivně nabízet spolupráci ZŠ a OSPOD založenou na pomoci, snažit se doplňovat chybějící služby.

Tabulka č. 12 - Doporučení základní škole

Č. Základní škola	
1.	Klást důraz na podporu osobního rozvoje ve škole jako jednu z hlavních oblastí přípravy žáka pro život, konkrétně podporu autonomie, sebedůvěry, otevřeného vyjadřování a kultivace názorů, orientaci a rozpoznání včetně možnosti řešení násilí, zneužívání a manipulace. Vytvářet prevenci černobílého myšlení, které je základem řady rasistických a intolerančních projevů mezi lidmi. Neopomíjet v rizikových žácích "hodného" žáka.
2.	Vytvářet ve škole vztahy s žáky založené na důvěře. Nebát se mluvit s dítětem ohroženým syndromem CAN, poskytnout mu úlevu porozuměním a nabídnutím pomoci, být vůči němu vnímavý, empatický, naslouchat, poskytnou emoční podporu, autenticky reagovat. Intervence s dítětem by se měly dít bez pozornosti kolektivu třídy. Zajistit klid a bezpečí.

Č. Základní škola	
3.	Průřezově předměty klást důraz na podporu osobního rozvoje jako jednu z hlavních oblastí přípravy žáka pro život, (podpora autonomie, sebepřijetí, otevřeného vyjadřování a kultivace názorů, rozpoznání a možnosti řešení násilí, zneužívání a manipulace nejen mezi dětmi, ale i ze strany dospělých. Vytvářet prevenci černobílého myšlení, které je základem řady rasistických a intolerančních projevů mezi lidmi. Neopomíjet v rizikových žácích "hodného" žáka. Vyzdvihoval čestné chování, schopnost rozlišování dobrého a zlého.
4.	Dokud není vyhodnocena situace dítěte - v pedagogickém sboru se snažit vyvarovat hodnocení, usilovat o popis situace dítěte se zachováním neutrality (nediagnostikovat).
5.	Protože ve škole tráví dítě mnoho času, je třeba, aby škola spolupracovala na vypracování IPOD, zejména poskytovala potřebné informace o dítěti. Souhlas rodičů není nutný. Informace získávat z pozorování, rozhovorů, anket, dotazníků, z "truhly obav, mých snů" apod.
6.	Vnímat interdisciplinární spolupráci jako nutnou součást práce s ohroženým dítětem. Míru ohrožení určuje odborník (tým) pracující s dítětem, ne škola.
7.	Pokud je dítě obětí násilí, je neutralita viktimizující. Vědět, jak komunikovat s násilným rodičem (vyjádřit obavu o dítě, znepokojení), nebát se požádat o pomoc odborníky. Seznámit rodiče s pozorováními projevů dítěte, ptát se rodiče na jejich vysvětlení chování dítěte.
8.	Otevřeně se v případě potřeby dožadovat informací v systému SPO, požádat o konzultaci kompetentního odborníka nebo nadřízený orgán.
9.	Z důvodu často prvního místa pro detekci ohrožení dítěte a po rodině druhého nejdůležitějšího socializačního prostředí dítěte se plně účastnit sociálně-právní ochrany a k těmto účelům se pokusit zajistit alespoň externího sociálního pedagoga k podpoře žáka a jeho rodiny, pedagogického týmu spolupracujícího úzce s OSPOD a dalšími podpůrnými subjekty. Jeho funkce by měla plnit funkci především situačně a krizově intervenční a koordinační.

6.2 Doporučení pro praxi sociálně-právní ochrany dítěte vybrané kazistiky

Doporučení pro praxi v podpoře a ochraně dítěte vybrané kazuistiky jsou výsledkem vyhodnocení situace dítěte a popisu jeho potřeb. Obsahují cíle, konkrétní aktivity, pracují s riziky a s ochrannými faktory připravenými pro nadcházející případovou konferenci, finálně dopracován plán ochrany dítěte. Prezentace doporučení k ochraně dítěte je obsažena v tabulkách č. 13 - 17. Případové konference by se měli účastnit vybraní zástupci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (kolizní opatrovník dítěte), nestátní neziskové organizace (sociální pracovník intervenční poradny a volnočasový pedagog NZDM), matka, otec, zástupce úřadu ochránce práv, psycholog dítěte, psycholog pro podporu týmu (organizace pro pomoc obětem domácího násilí), mediátor a zástupci základní školy (ředitel nebo jeho zástupce, třídní učitelka). V úvodu případové konference by měl být vyzdvižen společný jmenovatel nejlepšího zájmu dítěte, upřesněn důvod setkání - reálně popsán stav ohrožení vývoje dítěte, ocenění rodičů za to, co se v péči o dítě daří a následně a dohodě o nápravě řešení situace plněním cílů a jeho aktivit.

Tabulka č. 13 - Cíl č. 1 Osobní rozvoj dítěte

1	<p>Cíl:</p> <p>Osobní rozvoj dítěte</p>	<p>Kognitivní - dítě popíše své přednosti a co by na sobě chtělo změnit, vyjmenuje dětská práva a povinnosti, uvede příklady manipulace a zneužívání, popíše stručně principy černobílého myšlení, uvede příklady manipulace a zneužívání, popíše stručně principy černobílého myšlení, vysvětlí úlohu emocí, uvede jejich pozitivní a negativní příklady, vypráví o své rodinné historii</p> <p>Psychomotorické - dítě se v míře optimální věku a jeho individuálním zvláštnostem rozhoduje a nese odpovědnost za své jednání, uspokojuje své potřeby namísto plnění očekávání druhých, na modelové situaci vyjádří souhlas, nesouhlas a vlastní názor, komunikuje “Žirafí řečí”, řekne “ne” nevyhovující situaci</p> <p>Afektivní - preferuje otevřené vyjadřování názorů a požadavků k uspokojení svých potřeb, usiluje o rozlišení pravdy a lži, dobrého a zlého</p> <p>Cíle budou přesně dopracovány po konzultaci třídního učitele, sociálního pracovníka intervenční poradny a dětského psychologa.</p>	
Kroky k naplnění:		Odpovědné osoby	Termín
Základní škola - aktivity k podpoře vlastního sebepoznání, sebejistoty, sebevědomí, sebezpečí, minimalizace “černobílého” myšlení, orientace na vlastní přání a potřeby, podpora autentického vyjadřování, k podpoře identity. Pracovat na vztahu s dítětem založeném na důvěře. Aktivity budou upřesněny po konzultaci třídního učitele, sociálního pracovníka intervenční poradny a dětského psychologa.		ZŠ v konzultaci s dětským psychologem a intervenční poradnou	doplnit na PK
Nařízená rodinná terapie		rodinný terapeut	doplnit na
Terapie dítěte		psycholog dítěte	doplnit na PK

Tabulka č. 14 - Cíl č. 2 - Podpora vztahů s vrstevníky

2	<p>Cíl:</p> <p>Podpora vztahů s vrstevníky</p>	<p>Kognitivní - uvede příklady přátelských projevů, popíše základní projevy přátelského vztahu</p> <p>Psychomotorické - využívá v komunikaci s vrstevníky “Žirafí řečí”, požádá o spolupráci, schůzku, vyjádří otevřeně svůj nesouhlas, vyjádří své potřeby a přání směrem k vrstevníkům, domluví si schůzku na odpoledne se svým spolužákem</p> <p>Afektivní - preferuje vztahy založené na důvěře, otevřenosti, upřímnosti, společném sdílení, spolupráci, pomoci</p> <p>Cíle budou přesně dopracovány po konzultaci třídního učitele, sociálního pracovníka intervenční poradny a dětského psychologa.</p>	
Kroky k naplnění:		Odpovědné osoby	Termín
Základní škola - aktivity podporující přímou komunikaci a vyjadřování tak, aby nebylo nutné využívat nepřímých, únikových, manipulačních prostředků k uspokojování vlastních potřeb. Aktivity budou upřesněny po konzultaci třídního učitele, sociálního pracovníka intervenční poradny a dětského psychologa.		ZŠ v konzultaci s dětským psychologem a intervenční poradnou	doplnit na PK
Otec, NZDM - aktivní podpora dítěte, zapojení do skupiny vrstevníků, optimální míra dítěte na rozhodování o volbě trávení volného času dle přání dítěte.		otec, NZDM	doplnit na PK

Tabulka č.15 - Cíl č. 3 Podpora vztahu matky a dcery

3	<p>Cíl: Podpora vztahu matky a dcery</p>	<p>Otec si přeje kontakt dítěte s matkou. Dcera přijímá oba rodiče jako nositele dobrých i negativních vlastností. Pozitivní dokáže ocenit, negativní kultivovanou formou vyjádřit. Dítě se stýká s širší rodinou matky. Cíle budou přesně dopracovány týmově (OSPOD, soud, Intervenční poradna, dětský psycholog, rodinný terapeut.</p>	
Kroky k naplnění:		Odpovědné osoby	Termín
Nařízená rodinná terapie		rodinný terapeut	doplnit na PK
Terapie dítěte		dětský psycholog	doplnit na PK
Sankční opatření otci - pokuty za neproběhlý styk v takové míře a pravidelnosti, aby byly pro otce zátěží		OSPOD, soud	doplnit na PK
<p>Komunikace mezi rodiči - asistenční styk při předávání dítěte (volit nejprve neutrální prostředí s možností využití prostor NZDM) na základě konzultace s psychologem typu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - otec začne pravidelně s dcerou navštěvovat NZDM (mohou hrát kulečnick, stolní tenis) s cílem adaptace na prostředí a vytvoření vztahu s pracovníky (dítě již NZDM částečně zná, navštěvuje ho téměř celá jeho třída) - první asistenční styk s matkou proběhne společně s otcem (kulečnick, stolní tenis) - po cca třech setkáních se přistoupí k variantě: otec přivede dceru do NZDM a sociální pracovník bude asistovat při styku dítěte pouze s matkou dle vzájemné domluvy (hry, cukrárna, procházka) cca 45 min - další kroky dle vývoje situace a vzájemné dohody 		otec, dítě, matka, NZDM, intervenční poradna v konzultaci s dětským psychologem	doplnit na PK

Tabulka č. 16 - Ochranné faktory

Č.	Kdo	Ochranné faktory
1.	Matka	Má dítě ráda, přeje si být plně matkou svému dítěti, je pečlivá, starostlivá, tvůrčí, naladěná na potřeby dítěte, odhodlaná, vstřícná odborným doporučením. Projevuje schopnost odklonu od negativních vlastností otce pro podporu jejího vztahu s dítětem (plnění doporučení platných pro rodiče, jejichž děti žijí pod vlivem sekt).
2.	Otec	Rád se dítěti věnuje, s dcerou sportuje, jezdí na výlety. Proběhlá nařízení OSPOD v minulosti plnil. Touží po pozitivním vztahu s dítětem.
3.	Dítě	Pod "černým mrakem" je ukryta láska k matce, touha být se svými kamarády.
4.	Širší rodina	Rodina matky ochotná spolupracovat.
5.	Vrstevníci dítěte	Zdravé jádro školní třídy, které projevuje ochotu dítě přijmout mezi sebe.
6.	SPO	Spolupracující OSPOD, velmi vstřícná nová třídní učitelka dítěte, zástupce ředitele zabývající se vztahy (může pomoci přesvědčit ředitele ZŠ o potřebě spolupráce, možné využít tlak ze strany školského odboru - vyjádření potřeby účasti školy).

Tabulka č. 17 - Rizika a jejich minimalizace

Č.	Rizika	Minimalizace rizik
1.	Matka - negativně vyostřený vztah k otci dítěte	Sociálně-terapeutická příprava matky na setkání s otcem dítěte a s dítětem.
2.	Otec - negativně vyostřený vztah k matce dítěte, negativní povahové vlastnosti (silný sklon k manipulaci a účelovému jednání)	Sankční opatření, nařízená terapie, “znepříjemnění” bezkontaktního vztahu matky a dcery tak, aby “povolil”: direktivnější přístup represivních orgánů moci. Otec by měl vědět, že dokud nebude dosaženo úspěchů v cílech práce, budou hledána jiná řešení nápravy ohrožení dítěte. V případě neúspěchu sankčních opatření postoupit soudnímu řízení kraje.
3.	Dítě - tendence plnit očekávání druhých	Terapie, aktivity k osobnímu rozvoji v základní škole, rodinná terapie, sociálně-terapeutická podpora rodičů a učitelů základní školy.
4.	Zvýšení tlaku na dítě otcem	Varianty, které mohou být navrženy soudem: a) Vyžadovat sankční opatření od OSPOD a soudu - nařízení rodinné terapie, finanční pokuty otci za nezdařené pokusy za každé nepředání dítěte s cílem přimět otce, aby si přál styk dítěte a matky (více pravděpodobné) b) Izolace dítěte a matky pobytovou formou se sociálně-psychologickou péčí (méně pravděpodobné v českých podmínkách, v některých zemích běžné).
5.	Neochota ředitele základní školy angažovat se v interdisciplinární spolupráci	Vyzvat školský odbor, aby vyjádřil požadavek nutnosti aktivní účasti školy ve vypracování a plnění individuálního plánu ochrany dítěte na úrovni obce, případně kraje. Zabývat se obavami ředitele školy a snažit se je minimalizovat. Připomenout povinnost účastnit se sociálně-právní ochrany dítěte a skutečnosti, že otec nemusí podepsat souhlas s účastí školy na ochraně dítěte (škola může v tomto kontextu komunikovat s otcem a sdílet odpovědnost v rámci systému ochrany společně).
6.	Zvýšení tlaku na dítě ze strany sociálně-právní ochrany dítěte	Aktivity ve škole nesměřovat na konkrétní dítě, nutno volit “obecné” aktivity, na dítě netlačit, chovat se přirozeně, pokusit se “naladit” na dítě, účast dítěte na případové konferenci a rodinné terapii zvážit společně s dětským psychologem a rodinným terapeutem, stejně jako vymezování limitů dítěti.
7.	Obavy SPO k možnému suicidiu dítěte	Zmíněné riziko suicidia sdílet společně (týmově), přizvat pediatra dítěte, provést diagnostiku aktuálního stavu suicidiálních tendencí. Využít služeb psychologa pro podporu týmu pracujícího s oběťmi domácího násilí (možnost konzultace, účast na případové konferenci.)
8.	Obavy SPO ze stížností a medializace	Konzultace s dozorčími orgány o metodách práce.
9.	Nenaplnění plánu	Mediátor vypracuje dohodu o plnění plánu, jejím výstupem bude termínové plnění dílčích kroků (nejlépe měsíčně) a jejich dokládání OSPOD. Vypracován bude jeden individuální plán ochrany dítěte (pnou verzi má k dispozici OSPOD a intervenční poradna), který bude průběžně aktualizován.

7 Závěr diplomové práce

Diplomová práce byla vypracována primárně z pozorování alarmujícího ohrožení dítěte, kdy se zdálo, že se před “zraky” systému sociálně-právní ochrany dětí rozvíjí psychická forma násilí - syndrom zavrženého rodiče. Začala jsem proto hledat odpověď na otázku: „*Byl v maximální možné míře zajišťován nejlepší zájem dítěte?*” Odpovědi jsem získala prostřednictvím kvalitativního výzkumu koncipovaného jako kazuistika.

Psaní diplomové práce trvalo rok a půl. Souběžně jsem pracovala v rámci NNO s rodinou, zabývala se studiem odborné literatury, konzultovala a hledala potřebné nástroje a postupy práce v možnostech podpory a ochrany dítěte s vybranými odborníky. V průběhu výzkumné práce jsem několikrát na regionální úrovni prožívala stav beznaděje a zoufalství, kdy jsem si vzpomněla na obraz A. Muchy “Výkřik” a rozuměla jeho vyjádření. Na nadregionální úrovni jsem se však setkala se vstřícností a zájmem o řešení situace ohrožení dítěte. Pozitivním aspektem práce byla zkušenost, že systém sociálně-právní ochrany dítěte disponuje dle současné platné legislativy širokým spektrem nástrojů a možností k podpoře a ochraně dítěte. Je otázkou lidského zdroje, jak dobře umí s nástroji, které má k dispozici, zacházet. Cíl diplomové práce byl (přes veškerou snahu) pro potřeby konkrétního dítěte naplněn bohužel ve velmi nízké míře, podpora a ochrana dítěte však bude dále ze strany NNO pokračovat. Pro budoucí praxi sociálně-právní ochrany byl cíl naplněn zcela uspokojivě, výsledky jsou aplikovatelné v praxi a přenositelné na řadu podobných nepříznivých sociálních situací dětí v rovině prevence i při řešení již vzniklé nežádoucí situace.

Úplným závěrem bych ráda zmínila matku, jejíž potřeby a práva stály pro tuto diplomovou práci stranou. Domnívám se, že na regionální úrovni systému sociálně-právní ochrany dětí bylo s matkou mnohdy zacházeno až krutě a přezíravě. Pro přiblížení situace lze využít metafory žáků ve třídě, kteří se dívají na šikanu, mlčí, nebo se někdy dokonce připojí. Výsledky práce zcela korespondují s praxí NNO, a jejími realizovanými dosavadními výzkumy, odhalujícími značnou míru “odcizení” a “odosobnění” v mezilidských vztazích, absenci tradičních hodnot a neochotu přijímat vlastní odpovědnost.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

- BIDDULPH, Steve, 2004. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Vyd. 2. Praha: Portál. 139 s. ISBN 978-80-7367-496-0.
- BOWLBY, John. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. 356 s. 978-80-7367-670-4.
- FROMM, Erich, 2001. *Mít nebo být*. Vyd. 1. Praha: Aurora. 242 s. ISBN 80-7299-0365-5.
- FROMM, Erich, 2006. *Umění milovat*. Vyd. 1. Praha: Akcent. 103 s. ISBN 80-85637-94-4.
- GAJDOŠOVÁ, Eva, 2006. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Vyd. 1. Praha: Portál. 324 s. ISBN 80-7367-115-8.
- GJURIČOVÁ, Šárka, 2009. *Rodinná terapie. Systemické a narativní přístupy*. Vyd. 2. 279 s. ISBN 978-80-247-2390-7.
- GOLEMAN, Daniel, 2011. *Emoční inteligence*. Vyd. 2. Praha: Metafora. 315 s. ISBN 978-80-7359-334-6.
- GARDNER, Richard, 2010. *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavrženého rodiče*. Vyd. 1. Praha: Triton. 428 s. ISBN 978-80-7387-365-3.
- HANUŠ, Petr a KOLÁŘOVÁ, Ilona, 2007. *Sociální služby v novém*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 32 s. ISBN 978-80-86991-30-6.
- HANUŠ, Petr a HELLEBRANDOVÁ, Kateřina, 2006. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 32 s. ISBN 978-80-86991-84-9.
- HANUŠOVÁ, Jaroslava, 2006. *Násilí na dětech - syndrom CAN*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 19 s. ISBN 80-86991-78-4.
- HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada. 288 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- HOLÁ, Lenka, 2012. *Mediace v teorii a praxi*. Vyd.1. Praha: Grada. 270 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HORNEY, Karen, 2000. *Neuróza a lidský růst*. Vyd. 1. Hodkovičky: Pragma. 343 s. ISBN 80-7205-715-4.
- KOPŘIVA, Pavel, 2008. *Respektovat a být respektován*. Vyd. 1. Kroměříž: Spirála. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál. 216

s. ISBN 978-80-7367-383-3.

LANGMAIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Grada 360 s. ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a MATEJČEK ZDENĚK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4. Praha: Karolinum. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MARÁDOVÁ, Eva, 2007. *Poruchy příjmu potravy*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 19 s. ISBN 80-86991-09-2.

MATĚJČEK, ZDENĚK, 2013. *Co děti nejvíc potřebují*, Vyd. 6 Praha: Grada. 112 s. ISBN 978-80-262-0398-8.

MATOUŠEK, Oldřich, 2011. *Sociální služby*. Vyd. 2. Praha: Portál. 194 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, Oldřich, 2010. *Sociální práce v praxi*. Vyd. 2. Praha: Portál. 352 s. ISBN 978-80-7367-818-9.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ Hana, 2014. *Podpora rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

MERTIN, V. a KREJČOVÁ, L, 2012. *Metody a postupy poznávání žáka*. Vyd. 1. ČR: Wolters Kluwer: 344 s. ISBN 978-80-7357-679-0.

MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Rodina a společnost*. Vyd. 2 Praha: Slon. 312 s. ISBN: 978-80-86429-87-8.

NADACE, Sirius, 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada. 181 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

NOVÁK, Tomáš a PRŮCHOVÁ, Bohumila, 2012. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Vyd. 2. Praha: Grada. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.

PREKOPOVÁ, Jiřina, 2009. *Malý tyran*. Vyd. 1. Praha: Portál. 160 s. ISBN 978-80-7367-589-9.

ROSENBERG, Marshall , 2008. *Nenásilná komunikace: Řeč života*. Vyd. 1. Praha: Portál. 221 s. ISBN 978-80-262-0141-0.

SATIR, Virginia a BALDWIN, Michele, 2012. *Terapie rodiny*. Vyd. 2. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-262-0179-3.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod*. Vyd.1. Praha: Grada. 178 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

- ŠTURMA, Jaroslav; PREKOPOVÁ, Jiřina, 2012. *Výchova láskou*. Vyd. 1. Praha: Portál. 184 s. ISBN 978-80-262-0077-2.
- ŠOTOLA, Jaroslav, 2011. *Systémová spojení*. 1. vyd. Praha: Člověk v tísní 121 s. ISBN 978-80-87456-25-5.
- Švaříček, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál. 376 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TRAPKOVÁ, Ludmila; CHVÁLA, Vladislav, 2009. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Vyd. 2. Praha: Portál. 232 s. ISBN 978-80-7367-561-5.
- TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav, 2008. *Rodinná terapie a teorie jin-jangu*. Vyd. 1. Praha: Portál 248 s. ISBN 978-80-7367-391-8.
- KUČÍREK, Jiří, 2006. *Psychosomatika a děti*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 19 s. ISBN 80-86991-80-6.
- NOVÁČKOVÁ, Jana, 2006. *Mýty ve vzdělávání*: Vyd. 4. Kroměříž: Spirála. 46 s. ISBN 978-80-901873-9-9.
- NAKONEČNÝ, Milan, 1995. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Academia. 323. s. ISBN 80-200-0628-1.
- NAKONEČNÝ, Milan, 2006. *Sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Academia. 478 s. ISBN: 978-80-200-1679-9.
- PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada. 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5.
- PTÁČEK, Radek, 2006. *Poruchy chování v dětském věku*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 23 s. ISBN 80-86991-81-4.
- RACEK, Jindřich, 2014. *Výhodnocování potřeb dětí. Praktický průvodce*. Vyd. 1. Praha: Lumos Foundation. 29. s. ISBN 978-80-260-5521-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- VARINATY, 2011. *Pojďte do školy*. Vyd.1. Praha: Člověk v tísní. 183 s. 978-80-87456-19-4.
- Listina základních lidských práv a svobod, 1992
- Občanský zákoník, 2014
- Úmluva o právech dítěte, 1989

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 59/2009 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č.561/2004 Sb., předškolním, základním, středním, uměleckém a jiném
vzdělávání

9 Seznam příloh

Příloha č. 1 - Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Příloha č. 2 - Přepsané výsledky rozhovorů

Příloha č. 1

Otázky polostrukturovaného rozhovoru

ÚVODNÍ ČÁST (navázání kontaktu, úvod do tématu)

1. Kdy jste začal/a řešit situaci související s průběhem rozvodu rodičů/Vaším rozvodem na institucionální úrovni?

Popište

2. Co bylo hlavním důvodem k oslovení instituce/proč jste byl osloven?

Je možné uvést více možností.

a) vlastní podnět, popište

b) pracovní úkol spadající do kompetencí instituce, kde pracuji, popište

c) pracovní úkol v souvislosti s oslovením jiné instituce, popište

d) pracovní úkol vyplývající ze zakázky některého z rodičů, popište

f) Jiné, uveďte

3. Jak jste byl/a se situací dítěte seznámen/a, jak Vám byla předložena?

Popište

4. Jaká byla Vaše role v zajištění nejlepšího zájmu dítěte? Je možné uvést více možností.

a) koordinace rozvodu, popište...analýza situace, popište

b) posudek, popište

c) minimalizace rizik ohrožení vývoje dítěte, popište

d) možnosti řešení, popište

e) jiné, uveďte

HLAVNÍ ČÁST

5. Jak se dle Vašeho názoru mohla situace optimálně pro dítě rozvíjet?

Popište

6. Jaké překážky jste vnímala/a v zajištění nejlepšího zájmu dítěte?

a) matky

b) otce

c) dítěte

d) širší rodiny

e) institucí a odborníků

f) jiné, uveďte

7. Jaké jste vyhodnotil možnosti k zajištění nejlepšího zájmu dítěte (individuální plán zúčastněných aktérů) u?

a) matky

b) otce

c) dítěte

c) širší rodiny

d) institucí a odborníků

e) jiné, uveďte

8. Jak se dařilo/nedařilo plnění individuálního plánu?

a) dítěte

b) matky

c) otce

d) širší rodiny

e) jiné

9. Jaké skutečné potřeby jste vnímal/a u:

a) dítěte

b) matky

c) otce

d) širší rodiny

e) jiné

10. Uplatňoval/la jste při zajišťování nejlepšího zájmu dítěte systémové spojení jako nástroj spolupráce?

a) ano

b) ne

11. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a „ano“, s kým a jakým způsobem jste naplňoval/a principy systémového spojení?

a) oslovil/a jsem, uveďte

b) oslovil/a mě, uveďte

c) popište, co se podařilo v rámci spolupráce řešení kazuistiky..

- d) popište, co se nepodařilo v rámci spolupráce řešení kazuistiky...
- e) zhodnoťte přínos spolupráce
- f) zhodnoťte potřeby k odstranění překážek ve spolupráci
- g) jiné, uveďte

ZÁVĚREČNÁ ČÁST (současný stav dítěte)

12. Považujete vývoj dítěte za ohrožený:

- a) ano
- b) ne

13. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl „ano“, jaká shledáváte rizika ohrožení dítěte:

Popište

14. Jaké jsou dle Vašeho názoru současné možnosti výkonu sociálně-právní ochrany?

Popište

15. Vaše náměty, připomínky

Uveďte

Příloha č. 2

Přepsané rozhovory

ÚVODNÍ ČÁST

1. Kdy jste začal/a řešit situaci související s průběhem rozvodu rodičů/Vaším rozvodem na institucionální úrovni?

R1: *Září 2012*

R2: *24.9.2012*

R3: *Na podzim roku 2012*

R4: *Konec roku 2012*

2. Co bylo hlavním důvodem?

R1: *Manžel nevrátil dceru po víkendu od své matky domů, jak jsme se domluvili.*

R2: *Janu nepřivedl otec z víkendového pobytu u babičky domů.*

R3: *To, že dcera odmítala matku, nechtěla k ní.*

R4: *My jsme přímo osloveni nebyli, oslovilo nás nepřímo sociální prostředí – třída Jany, zaznamenávali jsme rizikové faktory, to je naší funkcí – vyhledávat děti ohrožené rizikovým chováním, nebo děti ohrožené sociálně-patologickými jevy.*

3. Jak jste byl/a se situací dítěte seznámen/a, jak Vám byla předložena?

R1: *Rozhodla jsem se, že se rozvedu a řekla to manželovi. Konflikty mezi námi se vyhrotily, řekla jsem mu, ať jde bydlet ke svojí matce. Byt je můj. Dohodli jsme se na střídavé péči, že to tak bude pro Janu nejlepší. Jenže on ji poštvál proti mně, manipuloval jí, pomlouval mě, hned si ji kupoval. Řekl, že půjde na víkend s Janičkou k matce a já ji od té doby neviděla, nyní rok a půl..*

R2: *Nejprve nás navštívila matka sdělit, že její manžel odešel s dcerou po dohodě, že se rozvedou na víkend k babičce (jeho matce), a nechce dceru vrátit zpátky domů. Krátce na to nás navštívil otec a sdělil, že dcera k matce nechce. Jejich výpovědi se výrazně odlišovali, každý říkal něco jiného. Matka tvrdila, že manžel se o dceru nikdy nestaral a štvě ji proti ní. Otec tvrdil, že matka dceru psychicky a fyzicky týrala.*

R3: *Oslovila mě matka, zda bychom mohli poskytnout asistenci při styku s dítětem. Popsala mi situaci tak, že se dohodli s manželem na střídavé péči, on s dcerou odešel na víkend k matce a od té doby ji neviděla. Prý dceru proti ní poštvál,*

manipuluje jí, kupuje si jí, dělá z ní nemožnou matku.

R4: *Děti od Jany ze třídy u nás v NZDM mluvily tak, že Jana nepřijde, protože je pořád s tátou, táta jí nepustí, táta jí furt hlídá apod. Po doptávání jsme se doslechli, že její rodiče se rozvádějí, že je matka onkologicky nemocná a léčí se, že dceru kvůli otci dlouho neviděla. Třída reagovala velmi zdravě, děti mnoho nechápaly, ale reagovaly a dávaly najevo stav věci: Najednou je její táta skvělejší, může se s něj zbláznit. Jana taky začala zásadně odmítat své spolužačky, se kterými se do té doby kamarádila. Přestala k nim chodit domů, na oslavy, její kámošky byly zmatené. Na jejich otázky, co blbne, odpovídala třeba tak, že nemůže, nechce se jí, mohla by potkat mámu.*

4. Jaká byla Vaše role v kazuistice dítěte v během rozvodu rodičů?

R1: *Být matkou, ochránit dceru.*

R2: *Případu se věnovala z počátku moje kolegyně, která později z případu odstoupila, protože viděla, o jak náročný případ se bude jednat. Navrhla předání případu, byla totiž sousedka babičky (otcovy matky). Nikdo nic nenamítal, bylo to v pořádku. Od té doby mám Jany případ na starost já. OSPOD má za úkol dávat dohromady informace o dítěti pro soud. **Je Vaše role koordinační? Ne, to ne, my říkáme, co mohou využít, doporučujeme. Hájíme nejlepší zájem dítěte. Takže takoví sběrači dat pro soud? Ano, takoví sběrači dat, dá se to tak říct. Ale přece jen, když třeba vyhledáváte terapeutické zařízení, dohlížíte, zda bylo navštíveno ve stanoveném termínu, oslovujete instituce typu škola, vyjadřujete svůj názor poskytujete sociální poradenství, navrhuje možnosti řešení, shledávám v tom koordinační funkci, nebo máte tuto činnost ve Vaší terminologii jinak pojmenovanou? Máte pravdu, je to trochu koordinační.***

R3: *Asistovaný styk při předávání dítěte druhému rodiči.*

R4: *Nejdřív sme plnili roli toho, kdo vyhledává, pak se naše role změnila, Jana přišla nečekaně k nám do Nizkoprachu, tím se stala uživatelem našich služeb. Hned bylo jasné, že naše plnění role obnáší spojit se s OSPOD a připojit se k systémové spolupráci, vstoupit do případu jako partner.*

HLAVNÍ ČÁST

5. Jak se dle Vašeho názoru mohla optimálně pro dítě situace vyvíjet?

R1: *Úplně pro Janičku v pohodě, měli bychom střídavou výchovu. Shodli jsme se původně oba, že je to pro ni nejlepší.*

R2: *Bez problémů podle jejich dohody na střídavé péči, oba rodiče měli kde bydlet, mohla mít zázemí u obou..*

R3: *Úplně v pohodě, jak se původně oba domluvili, nemusel být žádný problém.*

R4: *Normálně, jako v jiných rodinách, střídavá péče se všemi nutnými praktickými řešeními, jak se dohodli rodiče, zmatek pro děti, chaos, nikdo není spokojený, ale nikdo po nikom nejde, dětem se zbytečně neubližuje. Matka se v tomto zdála velkorysá nad očekávání, do té doby byla hlavní pečující osobou, otec měl hodně zájmů mimo rodinu. Víte, žijeme na poměrně malém městě, známe se.*

6. Jaké překážky (varovné signály, rizika apod.) jste vnímal/a v zajištění nejlepšího zájmu dítěte? (včetně prevence ve výchově před dobou do rozvodu) u:

Matky:

R1: *Nevím, co jsem mohla víc udělat. A třeba v minulosti, ve smyslu prevence proti manipulaci a svobodného vyjadřování názorů? Byla jsem přísnější matka. Jana musela poslouchat, nejprve povinnosti, potom zábava. Ale bavit jsme se uměly. Užily jsme si spolu hodně legrace. A svobodné vyjadřování vlastních názorů? Bez odpovědi. (pozn. Termín svobodné vyjadřování názorů matka nezaznamenala.)*

R2: *Matka se o dceru vzorně starala a hlavně skoro sama, ale byla chladnější, nebyla taková přítulná, jako její babička (manžela maminka, u které teď žije otec s Janou). Porodila v době před rozchodem mrtvé dítě, tak dva roky před tím, vyčítala manželovi, že ji v tom nechal samotnou, staral se tehdy o otce, který umíral.*

R3: *Matka nemohla udělat víc, já jsem se spíš divila, že ve svém stavu tohle všechno dokázala. Já sama bych už tohle nezvládala a holce dala za takových okolností už pár facek. Ona dodržela, co jsme jí radili, aby byla v klidu, aby v případě neúspěchu při asistovaném styku na ni měla Jana dobré vzpomínky, aby měla pozitivní stopu. Hned zapojila všechny možné instituce, fakt nevím, co víc.*

R4: *S matkou jsme problém neviděli, ona byla ve výchově přísnější, to ano, ale to je složitý, současným dětem chybí řád a povinnosti, matka se na druhou stranu holce věnovala na maximum, oslavy, akce pro kamarády dcery byly běžné, měla hodně*

zábavy.

Otce:

R1: *Překážka byla na straně manžela taková, že sice říkal, že dceři nebrání se se mnou stýkat, ale ve skutečnosti nechtěl, aby ke mně šla a tak jí manipuloval proti mně. Taký to, že před tím se manžel výchovy moc neúčastnil. **Ve smyslu, že jeho pozornost k dceři nebyla denním chlebem?** Tak, kdyby ho byla nabažená, měla by ho jistého jako mě, nebála by se, že když se bude chovat podle sebe, přijde o jeho pozornost.*

R2: *Aby otec skutečně, opravdově Janě povolil, aby šla k matce. Aby tu důležitost pochopil. Soucit s matkou, ještě v takové nemoci, byla to až krutost.*

R3: *Aby si Jana byla jistá, že otec se nezlobí, že k matce jde, aby jí vnitřně uvolnil směrem k matce, aby ustalo to, že kladl překážky, což se v jeho chování projevovalo, podle mě to dělal vědomě. Víte, víme, že dítě za své rodiče nemůže, ale ochranu pro dítě tvoří také limity. Oháníme se poučkami nekřičení na dítě, nežívání fyzických trestů, ale vezte to lidsky, holka za některé chování k matce potřebovala pár facek a třeba i oprávněné rozčilení, vlastně by se jí ulevilo a otec by jí tím pomohl.*

R4: *Jednoznačně jeho manipulativní chování k dceři i k okolí. Na jedny straně pláč a na druhý jeho agrese k zastrašení okolí.*

Dítěte:

R1: *Asi obavy, že jí pak táta nebude mít rád.*

R2: *Nesoucit s matkou.*

R3: *Absence pocitu viny, ta musela být hluboko potlačena, napodobování otcova chování, obava, že ztratí jeho přízeň.*

R4: *Chyběl pocit viny, výčitky svědomí za chování k matce, musela po tátovi opravdu obrovsky toužit, teď už je na její straně překážkou samotný fakt, že svým lžím věří.*

Širší rodiny:

R1: *Aby jeho matka ustala s manipulacemi a pomlouvání mě a nadávání. Jeho matka dělala to samé co on, ona v tom byla šťastná, že je má u sebe, když jí zemřel manžel a ona zůstala sama.*

R2: *Aby babička pochopila, že její syn dostane dceru do péče, že se nemusí bát, že*

o ni přijde.

R3: *Je to sekýrnice, vládla tam všem, vypadala jako partnerka otce a matka babičky, stylizovala se do té role, chápete....*

R4: *Mluví se o babičce, myslím si, že i ona jede v manipulaci.*

Podpůrných subjektů:

R1: *OSPOD byl moc mírněj. Bylo to všem dlouho jedno. A do toho ta psychologka ze školního poradenského pracoviště, zná se s otcem osobně, proto byla vyhraněná na jeho straně. Taky ho (OSPOD) mohli dřív prokouknout, dřív se rozhoupat. Škola se hned postavila na stranu otce, pak se lekla a halo bylo až po Vašem upozornění, pak se věci uvedly do pohybu.*

R2: *Ze strany školy. Žádala jsem pana ředitele o umožnění rozhovoru s Janou na půdě školy a on řekl, že ne, ať prý už má holka klid, ať jí necháme bejt. Před tím už mluvil ředitel s otcem a na tomto základě jednal. Přitom my jsme právě chtěli s Janou mluvit, aniž by to otec před tím věděl, aby ji nemohl připravit na výpověď proti matce.*

R3: *OSPOD byl mrtvej. Hodná pani sociální pracovnice, ale nikdo nechtěl do ničeho šťourat. Oni jsou koordinátoři, oni jsou zodpovědní. V úkolech školy se moc nevyznám, ta má od toho dát ruce pryč, nebo poslouchat a dbát doporučení.*

Vytvářet neutrální půdu pro matku i otce? *Jasně, má být seznámená a nestranná.*

Předávat dál potřebné hodnoty obou rodičů? *Jistě.*

R4: *Akce OSPOD, byly hodný, ale měkký. Škole šlo o to, aby k sobě nepustili nikoho dalšího kromě metodika prevence a školního poradenského pracoviště. Byly ovlivněny hlavně otcovou stranou. Pani ze školního poradenského pracoviště, která vypracovala první zprávu, byla ve vztahu s otcem i mimo práci, říká se, že psala zprávy na přání. Na první případovce odstoupila z případu, když se zjistilo, že ona podala trestní oznámení na matku za týrání dítěte. Prý jí to stálo místo, ale komu to dnes pomůže.*

Jiné: -

7. Jaké jste vyhodnotil/a možnosti přispět zajištění a ochrany nejlepšího zájmu dítěte (individuální plán zúčastněných aktérů) u ?

Sebe:

R1: Zajistit, abych mohla s Janou být, abychom mohly být spolu, já bych jí manželovi dávala bez problémů. Možnosti byly jen sociálka, právník, vyšetření v pedagogicko - psychologické poradně, znalecký posudek. Zapojila jsme okamžitě všechny možné instituce, protože bylo hned jasné, že manžel udělá cokoli, aby mě zbavil toho nejcennějšího, co mám, chtěla jsem tomu zabránit, chtěla jsem ho zastavit.

R2: Zajistit, aby matka mohla být s dcerou. My individuální plány u všech dětí nemáme, máme jen, co vymyslela jedna paní sociální pracovnice v bodech, takový malý plán, ten se upravuje. Jsme hodně vytížení, to bysme pořád psali. IPOD nemáte? ne, jako takový ne, jen ten v pěti bodech. Jana byla vyšetřená na školním poradenském pracovišti, to nebylo moc dobré, pak se odborníci rozdělili na dva tábory, jedni na straně matky a jedni na straně otce. **No ale přece tyto zprávy neměly stejnou váhu?** No, později už bylo jasné, že se musí izolovat matka a dítě, aby byl vztah obnoven.

R3: Pomoci při předání dítěte druhému rodiči tak, aby k němu skutečně došlo, ohlídat, aby otec dceři nebránil, podpořit hladký průběh. My jsme měli možnost poskytnout asistenci při předání. Tam to bylo jasné. Také jsme byli osloveni ze strany OSPOD, jestli bychom nemohli v našem ZDVOP ubytovat matku s dcerou, aby byly izolovaný od otce a byly spolu.

R4: Hned bylo jasné, že se jedná o závažný případ, ihned jsme navštívili OSPOD, podali podnět po vzájemné dohodě k rukám OSPOD pro potřeby soudu. Probrali jsme možnosti systémové spolupráce, hlavně s nimi a se školou, metodikem prevence, terapeutickým zařízením. To jsme shledali jako jediné možné, k Janě nikdo jiný neměl přístup, to otec bedlivě hlídal. OSPOD nám nabídl účast na případové konferenci.

Matky:

R1: -

R2: V době rozvodu nemohla udělat nic lépe, pře rozvodem, kdyby byla něžnější. Bylo jí doporučeno spíš se stáhnout, neřešit situaci, hlavně ze strany školního poradenského pracoviště a pediatra Jany.

R3: Nemohla udělat víc, kdyby ho měla chuť zastřelit, nikdo by se jí nemohl divit. Nic, nemůže dělat nic, jen zanechat pozitivní stopu a to dělá. Být otevřená, kdyby holka přišla, bude v pubertě, mohou mít s otcem problémy.

R4: Ona skutečně nemohla udělat víc. Aby stále dělala, co dělá, reagovala na možnosti, nezavírala dveře a zároveň netlačila.

Otce:

R1: Nemanipulovat, nechat ji být, nerozmazlovat jí.

R2: Skutečně chtít, to, co říkal: jdi k mámě, tak myslet jdi k mámě. Chtít to uvnitř sebe doopravdy.

R3: Měl jí milovat, ne v ní vytvářet závislost. Měl opravdu chtít, aby šla k mámě.

R4: Přestat ji manipulovat, nechat jí prostě být normálním dítětem.

Dítěte:

R1: Uvěřit, že otec by ji měl rád, i kdyby se ke mně hlásila.

R2: Soucit s matkou.

R3: Odvážit se jednat sama za sebe, není už nejmladší, je jí teď třináct.

R4: Být víc sama sebou, zbavovat se černobílého pohledu na svět, pustit se víc s uzdy.

Širší rodiny:

R1: Aby se do toho jeho matka nepletla, nechala holku být.

R2: Věřit, že jim nikdo dítě neveme.

R3: Aby babička byla babička a ne matka, ne partnerka otce.

R4: Pro babičku platí pravděpodobně totéž, co pro otce.

Podpůrných subjektů:

R1: Jednat, nečekat, být rychlejší, hlavně sociálka. Škola nenechat se zmanipulovat.

R2: Škola nám mohla pomoci, ale nevíme jak.

R3: OSPOD mohl podat návrh na trestní oznámení na otce. Zvednout zadek a něco dělat, ne to nechat vyhnít. Jsou odpovědní.

R4: Chtít udělat pro Janu maximum a nebát se řezat.

10. Jak vypadalo plnění plánů/cílů:

R1: Nepodařilo se bohužel vůbec nic směrem k mému znovunavázání vztahu s holkou. Od podzimu 2012 jsem s ní nebyla, přitom bydlíme ve stejném městě

kousek od sebe, chodí ode mě kousek do školy. **Jak jste postupovala v průběhu, od počátku, kdy jste chtěla být s dcerou?** Hned jsem šla na sociálku. To bylo první. Manžel šel hned Anetkou k psychologu (pozn. psycholog školního poradenského pracoviště), ta mu šla na ruku, znají se přes kola, přes jejího manžela. Udělal ze mě, že holku fyzicky a psychicky týrá a ta na mě podala trestní oznámení a doporučila, že máme dceru nechat v klidu. Neustále jsem žádala manžela, aby mi dceru dal, on ale neustále tvrdil, že ona se mě bojí. Psala jsme jí na mobil, Facebook. Některý známí se na to nemohli dívat, tak jí třeba učitelka na kytáře (pozn. matka spolužačky) řekla, ať se za mnou zastaví. Ještě to samé udělala jedna, taky matka spolužačky. Tu první málem manžel připravil o místo, na tu druhou řval na náměstí „ty tlustá kurvo, do ničeho se neseš“. Požádala jsem tedy o asistenci u předávání. Oslovila jsem na to instituci (pozn. R3). K předání ale stejně nedošlo. Manžel si taky pozval asistenci, jinou, placenou. Bylo to strašný. Holka na mě křičela „ty zmije jedovatá“, tak mi říkala její babička. Rozeběhla se ze schodů a strčila do mě, málem jsem upadla, ale za mnou stála asistentka. Pak se objevila moje nemoc. Našli mi rakovinu. Začala léčba. Celou dobu probíhaly soudní stání o úpravu styku, ale to bylo jedno, manžel nic nedodržel, sice říkal, že holku připravuje k předání, jak mu doporučili, ale to jen dělal. Třeba jí u předání řekl „jdi, máma už Tě nebude tahat za vlasy, už Tě nebude mlátit.“ **Byla Vám doporučena péče psychologa, kam jste docházeli, školní poradenské pracoviště místní úrovně nemohlo být dostačující?** Manželovi bylo doporučeno SVP, holka tam dělala pokroky, on ale řekl, že tam mají divné postupy, tak je osočil, že jsou zaujatí. Bylo tedy vybráno druhé, to ale zase uplynul čas a zase znovu, zase nás připravovali, pak jsem se tam s dcerou setkala. Chvíli se něco zadařilo, holka se na chvíli zapoměla a byla uvolněná, pak prý začala somatizovat a vyčerpali jsme jejich dobu. Mají přesná pravidla. Víc už se nepovedlo. Taky jsme jí třeba na setkání přinesla fotky, kde spolu vyrábíme, blbneme, řekla, že je fotomontáž. Bylo to šílený. Pak se schovala do kouta a plakala. Oslovila jsem i ochránce práv, ten se na to díval a řekl, že tam byla řada chyb. Psycholog ze školy z případu odstoupil, oni byly totiž dvě přepadovky. První, tam odstoupila, druhá, jak jste byly Vy.

R2: No ono to bylo těžké, otec přerušil docházení do SVP, protože se mu jeho

postupy nelíbily, přitom oni si vedli moc dobře. Odřekl manželského poradce, kterého jsem doporučila, a který měl velký zájem se případu ujmout (pozn. náš přední odborník na manželské a rodinné terapie). Otcí se ale pan magistr také nelíbil. Víte, těžké také bylo, že vytvořily dva tábory odborníků, jedni na straně matky a jedni na straně otce. **No dobře, ale pokud vezmu v úvahu, že proti sobě stáli posudek z PPP, ŠSPC a už byl znalecký posudek korespondující s výsledky PPP, dále SVP, metodik prevence byl částí ŠSPC, tak nemám jen více hlasů k jedné straně, ale taky hierarchickou nadřazenost, tyto názory nemohu dát na stejnou rovinu?** No, to ne. Otec taky během Janina pobytu s ním u jeho matky krásně zařídil pokoj, byl opravdu krásný a babička říkala, že to celé si vybrala Jana, mluvila o ní jen pozitivně, opravdu krásně. Jana se výborně učila. Babička vyprávěla, jak spolu pečou na Vánoce, jak Jana třeba uvaří jednodušší oběd, všechno sama. Opravdu milující babička. Kdybych věděla, že to není zdrávo, nemohla bych jí nic vytknout. Na doporučení znaleckého posudku jsme také hledali zařízení, které by pobytově přijalo matku s dcerou, takové ale u nás není. Oslovili jsme R3, ale protože tuto službu nemají v nabídce, neměl by pobyt kdo zaplatit. **Takže se neuskutečnil z finančních důvodů?** No, napsalo se, že nikdo tuto službu nemá, ale bylo z finančních důvodů, nebyl, kdo by to zaplatil.

R3: Asistenční styk byl neúspěšný. Bylo to absolutně šílený. Přijela jsme tam, otec byl ze mě značně nervózní, i to vyslovil, několikrát řekl „jsem z Vás nervózní“, přitom tam byla tedy i ta druhá asistence, kterou si hradil. Tak by to nemělo být, asistence by měla být zdarma. Probíhalo to tak, že otec řekl dceři: „Tak jdi“. Stál ve vchodě, pak následovala úzká cestička k brance, za kterou jsme stáli my, já a matka. Matka dbala doporučení, nekřičela, nerozčilovala se, byla přívětivá. Otec to říkal způsobem „tak si tedy di“, nedokázal schovat svou naštvanost, ani to, že nechce a to vědomě nechtěl. Jana tedy šla, došla skoro až k brance, tam se zastavila a řekla, já nikam nejdu. Pak jsme taky zjistili, že branka byla zamčená, ale ona za kliku ani nevzala. Ptali jsme se otce, proč je zamčená? Odpověděl: „Aby holka neutekla“. Jana pak utekla domů. Uvnitř byla druhá asistentka, zeptala jsem se, zda můžu dovnitř a babička souhlasila. Byl tam taky ještě někdo ze školy, jedna učitelka (pozn. tato učitelka učí na škole, kam chodí Jana). Uvnitř byla babička s Janou

v náručí, utěšovala ji, velmi pevně ji tiskla - ne chovala, ale pevně držela, rukou jí kryla obličej. Jediné, co se podařilo, že jsem řekla Janě, že máma se nezlobí, to ožila, bylo vidět, že mámu chce. Soudní znalec navrhnul, že by měla být matka umístěna společně s dcerou v zařízení, kde by za účasti psychologa obnovily vztah, byli jste prý osloveni Vy: Pobyt u nás v ZDVOP byl zvažován, ale neuskutečnil se. Matka by u nás pouze mohla být s dcerou od rána do večera a pak odjet, to jo.. Nemáme takovou službu - pobytovou registrovanou. Prý nedošlo k umístění, protože by účast psychologa byla příliš nákladná? Mohlo to být pouze tak, že dcera holka by tam byla umístěná, matka by tam byla přes den a večer by jezdila domů, to jo. Z finančních důvodů to rozhodně nebylo, ale protože tuto službu nikdo neposkytuje. Chvíli se nabízel Motol, ale pak z toho sešlo.

R4: Okamžitě jsme se spojili s terapeutickým zařízením a nabídli se jako partneři. Konkrétně jsme chtěli párkrát navštívit školu, abychom nalákali nenásilně děti k nám na nějakou akci, dále zjistit nějaká data pro soud. Terapeutické zařízení bylo pro a tak jsme se jako další spojili s metodikem prevence, aby činnost ve škole byla opravdu připravená a dobrá, ten přislíbil, že by šlo se spojit, ale ke spolupráci nedošlo. Na případové konferenci škola sdělila, že v žádném případě interdisciplinární tým nepřipadá v úvahu, argumenty však nebyly adekvátní. OSPOD nezareagoval, terapeutické zařízení také ne. Jediné, co se nám podařilo dosáhnout, že bylo sděleno, že škola má vytvářet neutrální, nehodnotící postoj k oběma rodičům a podle toho jednat.

9. Jaké skutečné potřeby jste vnímal/a v době u:

Matky:

R1: -

R2: Aby byla se svou dcerou, aby se dcera mohla zdravě vyvíjet, mít oba rodiče.

R3: Aby měla možnost být s holkou, aby se dcera mohla identifikovat s matkou i otcem.

R4: Zůstat matkou, šlo jí o holku.

Otce:

R1: Zajistit si holku pro sebe, zničit mě, pomstít se mi. Zmanipulovat okolí, aby se ke mně Anetka nedostala.

R2: *Pochopit, že dceru mu nikdo neveme, že o nepřijde.*

R3: *Udělat všechno pro to, aby holku udržel od mámy.*

R4: *Mít dceru pro sebe, pomstít se matce.*

Podpůrných subjektů:

R1: *Všichni se báli, chtěli klid, bály se konfliktu, medializace.*

R2: *Odborníci chtěli pomoci, škola chtěla pracovat jen s metodikem prevence a svým školním poradenským pracovištěm bez nás, nechtěla s námi jednat, chtěli, abychom holku nechali být, řekli, že to řeší.*

R3: *OSPOD se chtěl vyhnout konfliktu.*

R4: *Škola chtěla práci jen pro sebe, čerpají na to peníze a tak nechtějí nikoho dalšího pustit k sobě. OSPOD si nechtěl přidělovat problémy. V našem zájmu byl nejlepší zájem dítěte.*

10. Uplatňoval/la jste v rámci nejlepšího zájmu dítěte systémové spojení jako nástroj spolupráce?

R1: *Ano*

R2: *Ano*

R3: *Ano*

R4: *Ano*

11. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a „ano“, s kým a jakým způsobem probíhalo?

R1: *S OSPOD, PPP, škola, ombudsman, ochránce práv, centrum pro ohrožené děti, SVP, TC, psycholog, NZDM, soudní znalec, právník. Telefonu, terapie, emaily, vyhledávání informací, prosby o akci, nabízení pomoci.*

R2: *škola, ŠSPC, PPP, soudní znalec, SVP, TC, ZDVOP, pediatr. Nemohli jsme nic dokázat. Kde selhává rodičovská odpovědnost, jsem krátkí.*

R3: *OSPOD, NZDM, ostatní v rámci případovky. Nic moc se neodehrálo.*

R4: *S OSPOD, s metodikem prevence, se školou, se ZDVOP, TC. Sociálně-terapeutická práce dobrý, ale chybí limity otce.*

ZÁVĚREČNÁ ČÁST

12. Považujete vývoj dítěte za ohrožený

R1: *Ano*

R2: *Ano*

R3: *Ano*

R4: *Ano*

13. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a „ano“, jaká shledáváte rizika ohrožení zdravého vývoje, popište...

R1: *Ano, přece dítě potřebuje otce i matku.*

R2: *Ano, potřebuje se identifikovat s oběma rodiči.*

R3: *Ano, vyrůstá pod vlivem psychického násilí, ztratila schopnost rozlišovat mezi realitou a verzí otce, to je závažné. Jednou, až bude dospělá jí to možná dojde, bude mít pocity viny a bude plnit čekárny psychiatrů a psychologů, může být závislá, může být také po otci.*

R4: *Jednoznačně ano, už první zprávy PPP odhalily, že ztrácí pojem o realitě a lži, že už neví, kdy lže a kdy ne, žije v koalici, v symbióze s otcem.*

14. Jaké jsou dle Vašeho názoru současné možnosti výkonu sociálně-právní ochrany u?

R1: *Ted' už není co, už nikdo nemůže nic udělat, je pozdě.*

R2: *Nic se ted' nedá dělat, jak jsem říkal, kde selže rodičovská odpovědnost..*

R3: *No nic, nedá se nic dělat. Podat trestní oznámení na otce? No ale vemte si to bůh ví, jestli mu to prokážou a když jo, bude označen za násilníka, holka s ním pak nebude moct zůstat s matkou být nemůže a tak bude do ústavní péče ...*

R4: *Limitovat otce, přestat se ho bát a ukázat zuby, sankce, nařízení.. a vytvořit strategii sociálně-psychologické podpory především matce a dítěti. Vemte si to, jednáme s násilníkem, budeme čekat, až získá sociální náhled, budeme se ho ptát, zda mu vyhovuje ten či onen odborník. Prostě dost, už stačilo obelhávání celého systému.*

15. Vaše náměty, připomínky

R1: *Všichni od toho dali ruce pryč, nikdo nechtěl nic řešit, všichni se báli.*

R2: *Ten případ je výjimečný tím, že se nepodařilo obnovit tak dlouho vztah s matkou, to se nám ještě nestalo.*

R3: *Víte v době, kdy jsme do případu vstoupili my, nebylo těžké situaci srovnat. Holka po mámě tenkrát vevnitř toužila, viděla jsem to. Dneska je pozdě. Nedá se*

dělat nic. Víte, ono do něčeho řezat..., my doma s těma děčkama nejsme, my si nedokážeme představit, čemu jsou tam vystavený, ale to dítě to ví. Ví, co bude následovat. Stane se mi třeba, že tady pracuju s klukem, je úplně v pohodě, nastane u něj úleva, cítí se se mnou dobře a vyjde ven a začne na dvorku zvracet. A máma řekne, vidíte to, co s ste s nim udělali? A já jí nechám být, mlčím, protože vím, že ten kluk se bojí, co bude, až přijde domu. Jakej tlak ho čeká. Stejně tak Jana bude jednou zaměstnávat psychology, psychiatry, jestli bude živá. **Narážíte i na psychosomatiku, genetickou dispozici k rakovině, násilí v rodině v souvislosti s možnostmi pomoci rodinné terapie?** Jistě, to všichni víme. Všichni víme, že se jedná o psychické násilí. Navíc, rakovina u mladé matky, její matka zemřela také poměrně mladá. Úmrtí dítěte při porodu... Všechno má i jiný smysl, my ho teď nevidíme. Je v pořádku hledat možnosti, je nutné zvednou zadek a začít křičet, to už se mělo dávno. Ale i na otce se vaří voda.

R4: Otec měl holku nechat být normálním dítětem, ne jí nabízet zdeformovanou podobu lásky. Dítě nemá plnit očekávání rodičů, ale naplňovat svůj vlastní život, svůj potenciál.